

TILIOQ AALLANNAQAAQ

KOMMUNE KUJALLERMUT ANGALANERMIK
NALUNAARUT 2019

TILIOQ SØSÆTTER KAJAKKEN

REJSERAPPORT
KOMMUNE KUJALLEQ 2019

IMARISAA

- 4 Siulequt
- 6 Aallarniut
- 6 Paasisitsiniaalluni angalaneq taassumalu siunertai
- 8 Suliniutit
- 10 Nalunaarummut tunngasut
- 12 Isumaqatigiisummi immikkoortut 1 aamma 8 – Innarluut sunaava
- 20 Isumaqatigiisummi immikkoortut 9, 19 aamma 20 – Tikikkuminarsaaneq aamma inuiaqatigiini peqataaneq
- 31 Allaaserisaq: Angutip utoqqaap angerlarsimaffini naleqqussartissinnaanngikkaa
- 37 Isumaqatigiisummi immikkoortoq 24 – Ineriartorneq aamma ilinniagaqarneq
- 42 Isumaqatigiisummi immikkoortut 3 aamma 19 – Najugaqariaatsit
- 48 Isumaqatigiisummi immikkoortoq 27 – Sulliffeqarneq aamma sunngiffik
- 53 Isumaqatigiisummi immikkoortut 17 aamma 19 – Nammineq aalajangiisinnaaneq namminerlu inuuneqarneq
- 60 Allaaserisaq: Bibi tappiitsunngornermi nammineq anisinnaajunnaarpoq
- 64 Isumaqatigiisummi immikkoortoq 25 – Peqqinneq aamma peqqinnissaqarfik
- 68 Isumaqatigiisummi immikkoortoq 19 – Inooqatigiinnermi isumannaatsuuneq
- 75 Allaaserisaq: Nukappiaqqamut annertuumik innarluutilimmut ataqatigiisumik aaqqissorluakkamillu sullissineq amingaataavoq
- 81 Inaarsineq: Kommune Kujallermit Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiisummik naammassiniarneranut akimmiffiusartut
- 86 Tiliup innersuussutai
- 88 Kommune Kujalleq:
- 89 Namminersorlutik Oqartussat, Naalakkersuisut aamma Inatsisartut
- 90 Peqqinnissaqarfik
- 90 Inuiaqatigiini sullissisut allat

KOLOFON

Saqqummersitsisoq **Udgiver:**

Tilioq 2019

Allaaserinnittoq aaqqissuisorlu **Tekst og redaktion:**

Christina Johnsen, Oline Inuusuttoq Olsen,
Anna Ida Hallgaard Jonsson

Nutserisoq **Oversættelses:**

Carl Christian "puju" Olsen

Kukkunersuisut **Korrektur:**

Nukaaraq Eugenius, Agnes Johnsen,
Elna Søndergaard, Anne Meinert

Assit **Foto:**

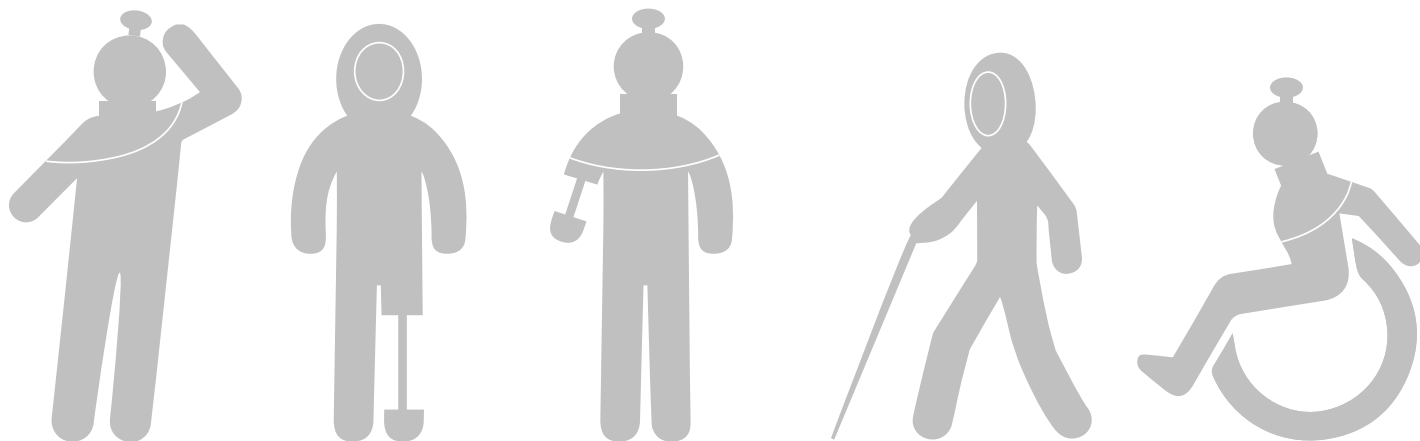
Tilioq

Ilusilersuisoq **Grafisk Design:**

irisager.gl

INDHOLD

- 4 Forord
- 6 Indledning
- 6 Om orienteringsrejsen og dens formål
- 8 Aktiviteter
- 10 Om rapporten
- 12 Konventions artikel 1 og 8
– Hvad er et handicap?
- 20 Konventions artikel 9, 19 og 20
– Tilgængelighed og deltagelse i samfundet
- 31 Portræt: Gammel mand kan ikke få tilpasset sit hjem
- 37 Konventions artikel 24
– Udvikling og uddannelse
- 42 Konventions artikel 3 og 19
– Boformer
- 48 Konventions artikel 27
– Beskæftigelse og fritid
- 53 Konventions artikel 17 og 19
– Selvbestemmelse og et selvstændigt liv
- 60 Portræt: Bibi mistede sit syn og evnen til selv at komme ud
- 64 Konventions artikel 25
– Sundhed og sundhedsvæsenet
- 68 Konventions artikel 19
– Social sikkerhed
- 75 Portræt: Der mangler en koordineret og helhedsorienteret hjælp til en dreng med vidtgående handicap
- 81 Konklusion: Udfordringer med at efterleve handicapkonventionen i Kommune Kujalleq
- 86 Tilioqs samlede anbefalinger
- 88 Kommune Kujalleq:
- 89 Selvstyret, Naalakkersuisut og Inatsisartut
- 90 Sundhedsvæsenet
- 90 Andre aktører i samfundet

Siulequt

Inuit innarluutillit illersuisuata suliassaasa ilagaat inuit innarluutillit inuuniarnermik atugaat nalilersuiffigissallugit. Tamanna Inuit Innarluutillit illersuisuat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 1, 29. maj 2017-imeersumi atuarneqarsinnaavoq. Inatsit naapertorlugu suliassat arlaqarput inuillu innarluutillit atugaat pillugit nalilersuisarnissamik suliassaq pingaaruteqarluinnartoq, inuit innarluutillit najugarisaannut tikillugit oqaloqatiginerisigut naammassineqarsinnaavoq. Suliassarivara aammali soqutigisarivara inuit innarluutillit najugaanni naapissallugit sumiiffimmilu atugaat paasisaqarfigissallugit. Tasami tikillugit naapinngikkutsigut, inuuniarnermik atugaat nalilersuiffigisinnaanngilagut.

Kommune Kujallermut angalanissamik sivisuumik pilersaarusioreerluta, 2019-mi augustip ulluisa 10-aniit -23-annut iluatsitumik angalavugut. Una paasisitsiniaalluni angalaneq siullerpaajuvoq, oqaatigisariaqarparalu angalaneq aamma siunertarput iluatsilluartumik naammassineqarmata. *(Angalaneq majimi ingerlanneqartussatut pilersaarutaangaluarpoq, nissumali ajorluinnartumik napineratigut angalanissaq pisinnaajunnaarpoq. Pitsorluttugaannilu Kalaallit Nunaanni angalanierneq ajornakusoortaqaq).*

Angalanitsinni inuit innarluutillit oqaloqatigaavut. Inuit innarluutillit qanigisaat, isumaginnillutik sullissisut, siunnersortit, ilinniartitsisut, qinikkat aamma allarpassuit oqaloqatigaavut. Immikkut tamavimmik paasissutissanik pingaaruteqartunik tunniussaqarput, soorlu aamma maluginiagaaqartugut inuit innarluutillit atugaanut tunngasunik. Kommune Kujallermi isumaginninnermi immikkoortortaqaq angalanissamik pilersaarusiornitsinni annertuumik ikiuppoq. Paasissutissanik eqqortunik aamma ilisimasanik nalunaarsukkanik ikiorpaatigut. Inunnullu innarluutilinnut tunngasuni suliaqartunik naapitaqarnissatsinnut aqqissueqataallutik. Qujanarujussuaq ikiuunnissinnut.

Sumiiffinnut tamanut tikitatsinnut inussiarnertigineqarluta, tatigineqarluta tigulluarneqarlutalu tikilluaqqusaasarpugut. Illoqarfinni, nunaqarfinni savaateqarfinnilu innuttaasut tike-raarneqarnerminnut nuannaarlutillu qujamasunnerat malunnarpoq. Misigaarput suliatsinnut soqutiginnilluartoqartoq aamma apeqqutissaqartoqartoq. Ornittakkat aamma sannaviit illersukkat, angerlarsimaffiit aamma najugaqatigiiffiit pu-laarpagut. Arlalinnik inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii pillugit sammisassaqaqartitsillutalu saqqummiussaqaarpugut. Inuit innarluutillit illersuisuattut suliassama pingaarnerit ilagaat paasissutissanik aamma pisinnaatitaaffinnik ingerlatitseqqittar-nissaq. Uannut pingaaruteqarluinnarpoq inuit inuttut qanoq

Forord

Én af handicaptalsmandens opgaver er at vurdere de forhold som personer med handicap lever under. Det fremgår af Inatsisartutlov nr. 1 af 29. maj 2017 om Handicaptalsmand. Loven indeholder mange opgaver og lige præcis denne særligt vigtige opgave med at vurdere levetilstandene for personer med handicap, kan kun udføres ved at rejse ud i landet og tale med dem det handler om – nemlig mennesket med handicap. Det er min pligt, men også interesse at møde personer med handicap, der hvor de er og lever og bor. For hvis vi ikke møder mennesker, der hvor de lever og bor, kan vi ikke vurdere de forhold som de lever under.

Efter længere tids planlægning lykkedes det for os at rejse til Kommune Kujalleq, hvor vi rejste rundt fra 10. august til 23. august 2019. Rejsen var vores første orienteringsrejse og jeg vil beskrive rejsen og dens formål som særdeles vellykket. *(Rejsen skulle have været afholdt i maj måned, men på grund af et kompliceret benbrud var det meget besværligt at rejse rundt. Det er nemlig meget svært at rejse i Grønland hvis du bare er den mindste smule gangbesværet).*

På vores rejse talte vi med personer med handicap. Vi talte med pårørende, omsorgspersoner, rådgivere, undervisere, fagfolk, politikere og mange andre. Alle, hver og én, har bidraget med vigtige informationer og iagttagelser om forholdene for personer med handicap. Forvaltningen for socialområdet i Kommune Kujalleq har været en stor hjælp i forbindelse med planlægning af rejsen. De har hjulpet os med faktuelle oplysninger og data, og samt med at arrangere møder med mange forskellige aktører på handicapområdet. Mange tak for hjælpen.

Overalt hvor vi kom, blev vi mødt med gæstfrihed, varme og tillid. Borgerne var glade for at få besøg og var taknemmelige for, at vi også besøgte deres by, bygd eller fåreholdersted. Vi oplevede en stor interesse og stor spøgelyst. Vi fik besøgt væresteder og værksteder, institutioner og bofællesskaber. Vi holdt mange oplæg og aktiviteter om rettigheder for personer med handicap. For en anden meget vigtig opgave for mig som handicaptalsmand, er også at dele viden om rettigheder. Det har meget stor betydning for mig, at folk kender deres rettigheder. Der

ikkaluarpataluunniit, suaassusaat, ukiui sumiuuneriluunniit apeqqutaatinnagit, nunaqarfimmuuppata illoqarfimmuuppataluunniit pisinnaatitaaffitik paasisimassagaat, aamma inuttut innarluuteqaraluarpata tassa tamavimmik pisinnaatitaaffitik ilisimasariaqarpaat.

Ajuusaarnaqisumik misigivarput pisinnaatitaaffinnik inatsinillu atuuttunik ilisimasat annikippallaarujussuarnerat, inuiaqatigiinni atugarissaartuni akuerineqarsinnaanngitsut amerlaqisut naammangittarlutik atorpaat. Inuit innarluutillit Illersuisuattut, oqariartortartussatut ingerlateqqiisartussatullu pingaartilluinaqqissaarpara, paasissutissat, takusat, maluginiakkat ilisimasaqarfiligikkagullu oqartussanut pisortanullu oqariartuutigissalugit. Allatut ajornaqaaq ammasumik unneqqarissumillu ajornartorsiutit ilisimalikkagut oqaloqatigiissutigisariaqarpagut. Ingerlatsiviit, oqartussat, naalakkersuisoqarfiit, aqutsisoqarfiit, inunnut innarluutilinnut qanigisaasut, borgmesteriluunniit imaluunniit Inuit innarluutillit illersuisuata kisimiillutik ajornartorsiutit pineqartut aqqivigisinnaanngilaat. Kalaallit Nunaanni inuit tamarmik peqatigiillutik inunnut innarluutilinnut tunngasut iliuuseqarfigisariaqarpaat. Inuk kinaluunniit innarluuteqarini pillugu inuttut naleqanngitsutut misigitinneqassanngilaq. Inuit tamarmik naligiillutik ataqinassuseqartumik inuuneqarissamut pisinnaatitaaffeqarput.

Kommune Kujallermi innuttaasut ikiuunneratigut nalunaarut manna suliarineqarsinnaasimavoq. Qujanarujussuaq tikilluaqqusinissinnut, qujanaq unneqqarissusissinnut tatiginninnissinnullu. Kommune Kujallermi sullissisunut, ilinniartitsisunut, atuartitsisunut siunnersortinullu qujavunga.

Neriutugaara peqatigiilluta allannguisinnaajumaartugut. Inunnut innarluutilinnut tamanullu iluaqtaasumik.

skal ikke være forskel på om man bor i en by eller bygd, social status, køn, alder, seksuel orientering, race og nationalitet eller om du har et handicap – alle skal kende deres rettigheder!

Vi oplevede desværre at der var stor mangel på viden omkring rettigheder og lovgivning og at mange lod sig nøjes med forhold, der ikke hører til i et velfærdssamfund. Som talsmand, talerør og budbringer for personer med handicap, er det en opgave som ligger mig stærkt på sinde, at få videreformidlet de oplysninger, iagttagelser og observationer vi får kendskab til, til beslutningstagere og myndigheder. Vi bliver nødt til at tale åbent og ærligt om de problemer vi får kendskab til. Ingen forvaltning, myndighed, departement, styrelse, pårørende eller borgmester eller Handicaptalsmand kan løse problemerne alene. Derfor må alle stå sammen om at løfte handicapområdet i Grønland. For ingen skal føle sig mindre værd på grund af et handicap. Alle mennesker har til at leve et værdigt liv på lige fod med alle andre.

Det har kun været muligt at lave denne rapport med hjælp fra borgerne i Kommune Kujalleq. Tak for Jeres varme modtagelse, for Jeres ærlighed og tillid. Jeg vil også takke fagfolk, lærere, undervisere, rådgivere ved Kommune Kujalleq.

Det er mit håb at vi sammen kan skabe forandringer. Til gavn for personer med handicap og til gavn for alle.

Nussiarnersumik inuulluaqqusillunga/Med venlig hilsen

Christina Johnsen

Inuit Innarluutillit Illersuisuat - Handicaptalsmand

Aallarniut

Paasisitsiniaalluni angalaneq taassumalu siunertai

Inuit Innarluutillit Illersuisoqarfiat Tilioq Kommune Kujallermi angalanerani Inuit Innarluutillit Illersuisuat, Tiliumi paasisstissisartoq suliniutinullu suleqat peqataapput. Angalaneq pivooq piffissami aggustip 10-anniit aggustip 23-annut 2019. Tilioq pisoqartitsivoq illoqarfinni Narsami, Nanortalimmi aamma Qaqortumi, nunaqarfinni Narsarmiini aamma Alluitsup Paani kiisalu savaateqarfinni marlunni.

Paasissutsissiiniarluni angalaneq arlalinnik siunertaqarpoq. Siunertat ilagaat paasissutissiineq. Inuit Innarluutillit Illersuisuata kissaatigaa Tilioq pillugu ilisimatitsisarnissaq, taassuma innuttasunik sullissisinnaanera, aamma innuttaasut pisinnaatitaaffii Inuit Innarluutillit pillugit lsumaqtigiisummik inatsisinnillu atuuttunik paasitinniarlugit. Siunertaq alla tassaavoq, Inuit Innarluutillit Illersuisuata kissaatigimmagu innuttaasut Kommune Kujallermilu pisortat innarluutilinnut atugassarititaasunik iliuuseqarfigisassat iluatsitallu suunersut paasisaqarfigissallugit. Innuttasullu ataasiakkaarlutik saaffiginninnermik kut siunnersorneqarnissamut ilitersorneqarnissamullu periarfissaqarnissaat.

Paasitsitsiniaalluni angalaneq Inuit Innarluutillit Illersuisuat pillugu Inatsisartut inatsisaata nr.1 maajip 29-anni 2017-imer-sup naammassineqarneranik tunngaveqarpoq. Inatsit malillugu Inuit Innarluutillit Illersuisuata suliasarai inuit innarluutillit pisinnaatitaaffiisa soqutigisaasalu qularnaarnissaat siuarsarnissaallu, inunnut innarluutilinnut inuiaqatigiinni atugasarisat aallutissallugit paasitsitsiniutigissallugillu, inuit innarluutillit pisinnaatitaaffii naammagittaaliornissamullu periarfissat pillugit siunnersussallugit ilitersuussissallunilu inuillu innarluutillit pillugit ilisimalikkat katersussallugit, ineriartortissallugit siammartissallugillu. Inuit innarluutillit suliami tamatumani peqataatissallugit naleqquffiini ajornanngiffiinu.

Tassa Tiliup paasisitsiniaalluni angalanera siulleq.

Indledning

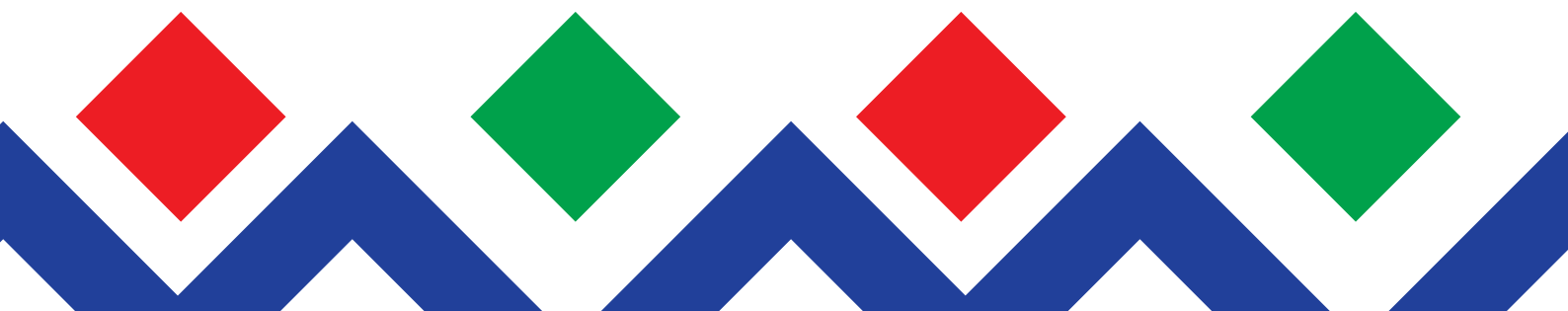
Om orienteringsrejsen og dens formål

Handicaptalsmanden, informationsmedarbejderen og projektmedarbejderen i Tilioq deltog under handicaptalsmandens orienteringsrejse til Kommune Kujalleq. Rejsen blev foretaget i tidsrummet fra den 10. august til den 23. august 2019. Tilioq havde aktiviteter i byerne Narsaq, Nanortalik og Qaqortoq, byderne Narsamijit og Alluitsup Paa samt to fåreholdesteder.

Orienteringsrejsen havde flere formål. Et af formålene handlede om oplysning. Handicaptalsmanden ønskede at udbrede viden om Tilioq, den service og hjælp, som Tilioq kan tilbyde borgerne samt at oplyse om borgernes rettigheder i forhold til Handicapkonventionen og gældende lovgivning. Et andet formål var, at Handicaptalsmanden ønskede at få et større kendskab til hvilke udfordringer og succeser, som borgerne og myndighederne i Kommune Kujalleq oplever på handicapområdet. Derudover skulle borgerne også have mulighed for at få individuel vejledning.

Orienteringsrejsen sker på baggrund af opfyldelsen af Inatsisartutlov nr. 1 af 29. maj 2017 om Handicaptalsmand. Ifølge loven er en af Handicaptalsmandens opgaver at arbejde på at sikre og fremme rettigheder og interesser for personer med handicap, rette fokus på og informere om vilkår i samfundet for personer med handicap, yde råd og vejledning til personer med handicap om deres rettigheder og klageadgang og indsamle, udvikle og formidle viden om vilkår for personer med handicap. Samt at inddrage personer med handicap i dette arbejde i det omfang, det er relevant og muligt.

Dette var Tilioqs første orienteringsrejse.

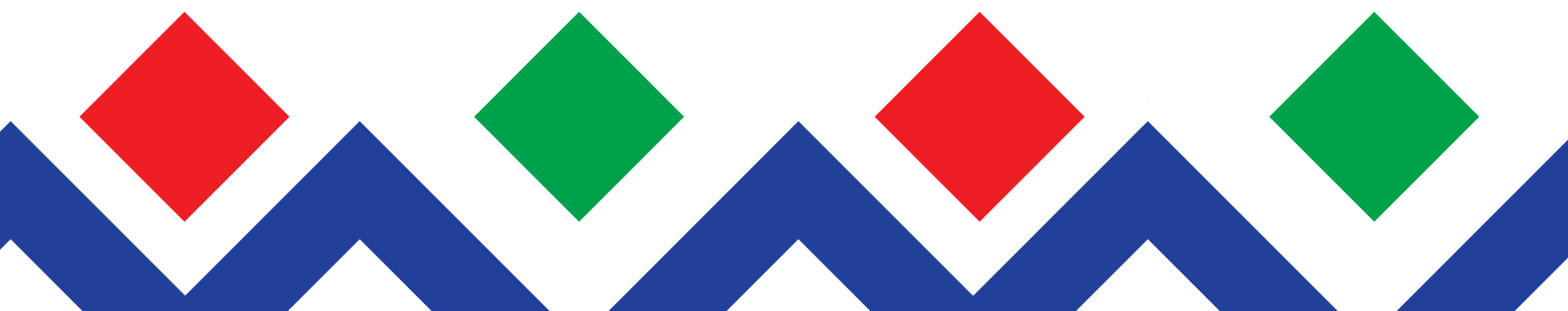
Inuit innarluutillit illersuisuat Christina Johnsen, suliniutitut pilersaarusiortoq Annalda Jonsson aamma paasissutissiisartoq Oline Inuusuttoq Olsen Kommune Kujallermi angalapput. Handicaptalsmanden Christina Johnsen, projektmedarbejder Anna Ida Jonsson og informationsmedarbejder Oline Inuusuttoq Olsen tog på rundrejse i Kommune Kujalleq.

Tiliup suliassaa

Tiliup periaasissaata ilagaa ukiut tamaasa paasisit-siniaalluni angalasarnissaq. Angalanermi qanimut takusassaapput innuttaasut innarluuteqarneq pil-lugu misigisartagaat, inuit innaluutillit suleqatiga-lugit sullillugillu, aamma kommunimi pineqartumi inunnut innarluutilinnut qanigisaaneq qanoq innersoq.

Tilioqs arbejde

Det er en del af Tilioqs strategi at tage på en ori-entingsrejse hvert år. Rejsen skal give et første-håndsidtryk af borgernes oplevelser af, hvordan det er at have et handicap, arbejde sammen med og for personer med handicap samt være pårø-rende til personer med handicap i den pågælden-de kommune.

Suliniutit

Paasisitsiniaalluni angalanerup siunertai arlaliusut, suliniutinik pingasunik ilusillit illoqarfinni pingasuni Tiliup tikitaani ingerlanearput. Taakku pingasut ukuupput: Kommunnip innuttaasunut innarluutilinnut neqeroorutai paasisassarsiorfigalugit pulaarnerit, innuttaasunik siunnersuineq kiisalu innuttaasunut sammisassaqtitsineq.

Kommunip innuttaasunut neqeroorutaanik naasaaneq aallartippoq illoqarfiup sulianik ingerlatsisuinik sulisuinillu allanik ataatsimeeqateqarnermik, tamatumani pineqarluni illoqarfiup inunnik innarluutilinnik sullissinera atugassarititaasuni akimmifiusartut iluatsitallu suut misigisarsimaneraat. Illoqarfimmi ataatsimi Tiliup inunnut innarluutilinnut suliaqarnermi ingerlatsisoq naapinngilaa, taarsiulluguli suliaqarfimmi allami sulianik ingerlatsisoq naapippaa. Taava Tilioq kommunip innuttaasunut innarluutilinnut neqeroorutaanik naasaatinneqarpoq. Tassaanerupput inissaqarnermik neqeroorutit sannaviillu illersugaasut. Taakkunani Tiliup eqqartueqatigai atuisut, najugaqarut sulisullu. Aammattaaq Tiliup naasaarnermini atuarfiit arlallit pulaarpai.

Innuttaasunik siunnersuineq innuttaasunut tamanut ammatin-neqarpoq sumiiffinnilu pisarluni. Tamatumani innuttaasut aggersinnaapput qanimullu Inuit Innarluutilit Illersuisuannik Tiliuluunniit sulisuinik oqaloqateqarlutik. Ilaat aggerput oqaluttuuariniarlugu inunnik innarluutilinnik inooqateqarnermik, aamma allat sulianut aalajangersimasunut siunnersortinnissaq ilitser-sorneqarnissarlu noqqaassutigalugu.

Tiliup suliaassaa

Inuit Innarluutilit Illersuisuat sulianik ataasiakkanik suliaqarsinnaanngilaq Inuit Innarluutilit illersuisuat pillugu Inatsisartut inatsisaat nr. 1, 29. maj 2017-imeersumi § 4, imm. 2 naapertorlugu Inuit Innarluutilit Illersuisuat inunnut innarluutilinnut pisinnaatitaaffiit aamma maalaarsinnaanermut periarfissaat pillugit siunnersuillunilu ilitser-suisinnavoq. Pisuni Tiliup annertuumik ernumanartut isumaqarfigineqartuni, Tilioq ernumassutiminik allakiorsinnaavoq oqartussamullu/-nullu attuumassutilimmut nassiullugu.

Innuttaasunik sammisassaqtitsinerit aallartinneqartarput Tiliup ingerlatsinera sulineralu pillugit saqqummiussinermik. Tassani aamma saqqummiunneqarpoq Inuit Innarluutilit pillugit Isumaqtigijissut, pisinnaatitaaffiillu taassuma imarisai, aamma peqataasut innarluuteqarnermik inuuneq qanoq misigisarsima-

Aktiviteter

For at opfylde orienteringsrejsens flere formål havde turen tre typer aktiviteter, som gik igen i de tre byer, som Tilioq besøgte. De tre aktiviteter var følgende: En rundvisning i kommunens tilbud til borgere med handicap, borgerrådgivning samt en borgeraktivitet.

Rundvisningen i kommunens tilbud til borgere startede med et møde med byens sagsbehandlere og andre relevante medarbejdere, som omhandlede, hvordan byens handicapområde var organiseret samt hvilke udfordringer og succeser, de oplevede. I en by mødte Tilioq ikke sagsbehandleren på handicapområdet, men i stedet en sagsbehandler fra et andet område. Derefter fik Tilioq en rundvisning til kommunens tilbud til borgere med handicap. Det var som oftest botilbud og beskyttede værksteder. Disse steder fik Tilioq en uformel snak med brugerne, beboerne og de ansatte. Derudover besøgte Tilioq også nogle skoler under turen.

Borgerrådgivningen var åben for alle borgere og foregik på de lokale skoler. Her kunne borgere komme og få en en-til-en samtale med Handicaptalsmanden eller Tilioqs personale. Nogle kom for at fortælle om, hvordan de oplevede livet med et handicap, og andre søgte rådgivning og vejledning i forhold til en specifik sag.

Tilioqs arbejde

Handicaptalsmanden kan ikke sagsbehandle enkeltsager, men ifølge Inatsisartutlov nr. 1 af 29. maj 2017 om Handicaptalsmand §4 stk. 2 skal Handicaptalsmanden yde råd og vejledning til personer med handicap om deres rettigheder og klageadgang. I tilfælde, som Tilioq finder stærkt bekymrende, laver Tilioq en bekymringskrivelse, som sendes til den/de relevante myndighed(er).

Borgeraktiviteterne startede med et oplæg om Tilioqs virksomhed og arbejde. Derefter fulgte et indlæg om Handicapkonventionen og de rettigheder, den giver, og en snak om, hvordan deltagerne oplevede livet med et handicap og/eller livet som på-

*Qaqortumi Tilioq ataatsimut najugaqarfimmut pulaarpoq.
Tilioq besøger botilbud i Qaqortoq.*

nerannik eqqartuineq imaluunniit ilaqutaasut illoqarfimmi-luunniit tassani suliaqartut atugaannik. Kiisalu peqataasut oqallisigaat iluarsivigineqartarialittut pingaarnersatut suut misigisimaneritik aamma sumiifimmi inuiaqatigiit suut pikko-riffigineraat.

Nunarfinnut angalanerni siullertut innuttaasunik ataatsimiititsi-sarpugut, illoqarfimmi innutaasunik ataatsimiititsinermut ima-migut assingusunik. Taava innutaasunik ammasumik siunner-suineq, innuttaasut qanimut oqaloqatigalugit.

Savaateqarfinni tikitatsinni savaatilinnik eqqartueqateqarpugut tassani kommunip kiffartuussinera qanoq misigisimaneraat, suut iluarsivigineqartariaqartut misigisimaneraat, suut inger-

rørende eller fagperson i den pågældende by. Der-udover debatterede deltagerne om, hvad de oplevede som de største udfordringer, og hvad de som lokalsamfund var gode til.

Under bygdebesøgene havde vi først et borgermøde med det samme indhold som borgermøde i byerne. Dernæst var der åben borgerrådgivning, hvor borgerne kunne få en en-til-en samtale.

Ved besøgene i de to fåreholdersteder havde vi en uformel samtale med fåreholderne om, hvordan de oplevede kommunens service, hvad de selv oplevede som udfordrende, hvad der fungerede godt,

*Nanortalimmi ulluunerani sammisassaqaartitsivimmuut pulaarneq
Besøg på dagtilbud i Nanortalik*

*Tilioq Nanortalimmi suliat pillugit saqqummiussivoq
Handicaptalsmanden fortæller om Tiloqs arbejde i Nanortalik*

lalluartutut misigeneraat suullu pikkoriffigineritik. Taamaaliorpugut savaateqarfimmi inuuneq qanoq misigisimeneraat paasisaqarfigniarlugu. Tiliup innuttaasut aamma paasitippai Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqaatigiisummik pisinnaatitaaffinnillu taassuma malitsigisaanik, periarfissinneqarpullu sulianut aalajangersimasunut tunngasunik siunnersorneqarnisamat.

Tiliup suliniutit taaneqareersut saniatigut aamma Meqqat Angerlarsimaffiat Ivaaraq pulaarjaa. Pulaarneq taanna naatsumik nalunaarummi ilanngunneqassaaq.

Paasisitsiniaalluni angalaneq naggaserlugu Tiliup Kommune Kujalleq ataatsimeeqatigaa. Tassani peqataapput isumaginninermik suliaqarfimmi pisortat aamma Kommune Kujalliup isumaginninermut ataatsimiititaani ilaasortat ilaat, taakkulu oqarasuaatikkut peqataapput. Ataatsimiinnermi Tiliup paasisitsiniaalluni angalanermini misigisaasa pingaarnersaat ingerlateqqineqarput.

Nalunaarummut tunngasut

Angalanermik nalunaarut allanneqarpoq tunuliaqutaralugit misigisat, eqqartuinerit aamma Tiliup innarluuteqarneq pillugu suliaqarnermi sulisunik ataatsimeeqateqarneranit, inuit innarluutillit taakkualu ilaqutaasa allallu Kommune Kujallermi paasisitsiniaalluni angalanermini ilisimasaminnik Tiliumut apuusaat.

Tassa nakkutillinermik nalunaarutaanngilaq, kisianni nalunaarut tunngaveqartoq Tiliup angalanermini misilittagaanit. Nalunaarut aternik ersersitsinngilaq, aamma taamaattumik illoqarfiit, nunaqarfiit imaluunniit savaateqarfiit aalajangersimasut

og hvad de var gode til. Dette gjorde vi for at få et indblik i, hvordan de oplevede livet på et fåreholdested. Derudover oplyste Tilioq borgerne om Handicapkonventionen og de rettigheder, den giver. De fik også mulighed for at få rådgivning omkring specifikke sager.

Tilioq var udover disse aktiviteter også på et besøg på Meeqqat angerlarsimaffiat Ivaaraq. Dette besøg vil kort blive inkluderet i rapporten.

Som afslutning på orienteringsrejsen holdt Tilioq et møde med Kommune Kujalleq. Her deltog ledere fra socialområdet samt nogle medlemmer af Kommune Kujalleqs socialudvalg, disse deltog telefonisk. På mødet blev der videregivet hovedpunkter fra Tilioqs oplevelser under orienteringsrejsen.

Om rapporten

Rejserapporten er skrevet på baggrund af de oplevelser, snakke og møder, som Tilioq havde med handicapfaglige medarbejdere, personer med handicap og deres pårørende samt alle andre, som delte deres viden med Tilioq under orienteringsrejsen i Kommune Kujalleq. Det er altså ikke en tilsynsrapport, men en rapport bygget på de erfaringer, Tilioq har gjort sig under sin rejse. Rejserapporten er inddelt tematisk på baggrund af de vigtigste oplysninger, Tilioq blev gjort bekendt med. Rapporten er blevet anonymiseret, og derfor er der ikke i temaerne nævnt specifikke byer, byg-

taagorneqanngillat, kiisalu inuit innarluutillit aqqi, taakkua ila-qutaat imaluunniit inunnik innarluutilinnik sullissisut. Kisianni Tiliup erseqqissarumavaa eqqartukkani qaangerniagassatut allaatigineqartut sumiiffinnut tikitatsinnut tamanut tunngasuummata. Sumiiffinnut aalajangersimasunut qanoq annertutigisumik attuumassuteqarnersut assigiingissitaarput, kisianni eqqartukkani qaangerniagassat Kommune Kujallermut tunngapput. Nalunaarummi inuit ilisarititat pingasuupput, Tilioq akueritippoq taakkua atugaat aamma aqqi nalunaarummut ilaasutut taassallugit, inuttaasunut ilisarisitineqartunut atugassarititaasut qanoq misigineqarnersut takutinnaarneqarput. Ilisarititani taakkunani piffissamik oqalussinnaatitaapput, taamaallaalli namminneq misigisatik aallavigalugit. Aammattaaq nalunaarutip ilannguppai Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqaatigiisummi immikkoortut eqqartukkanut aalajangersimasunut attuumassuteqartut, kiisalu inatsisit attuumassuteqartut. Eqqartukkat tamarmik naggataanni arlalinnik innersuussuteqarpoq kommunimut, Naalakkersuisunut kiisalu inuiaqatigiinni innutaasunut sammisitanik. Tiliuummi kissaatiginngilaa atugassarititaasunik uparuartuiinnassalluni, aamma tikkuarneqartarput aaqqiissutaasinnaasut taakkuami kommuniinarmi pinngimmata. Tiliuummi neriuutigaa nalunaarut kommunini tamani atorpeqarsinnaassasoq, innuttaasuni kiisalu peqatigiffinni inuit innarluutillit atuagarisaat pitsaanerusunngortinniarlugit atorpeqarsinaassasoq.

Assit tamarmik nalunaarummi atorpeqarput inuttai akuersisillugit.

der eller fåreholdersteder samt navne på personer med handicap, deres pårørende eller handicapfaglige medarbejdere. Men Tilioq vil understrege, at de udfordringer, der er beskrevet i temaerne, gælder for alle de steder, vi har besøgt. Det varierer i hvor høj grad, det gælder de forskellige steder, men de udfordringer, temaerne berører, gælder for hele Kommune Kujalleq. Der er tre portrætter i rapporten. Tilioq har fået lov til at portrættere deres forhold og nævne deres navne som en del af rapporten for at illustrere menneskerne bag udfordringerne. Disse portrætter giver personerne taleid og tager alene udgangspunkt i deres oplevelser. Rapporten inddrager yderligere de artikler i Handicapkonventionen, som har relevans for de enkelte temaer samt relevant lovgivning. I slutningen af hvert tema er en række anbefalinger målrettet kommunen, Selvstyret og borgerne i vores samfund. Tilioq ønsker nemlig ikke kun at påpege udfordringer. Der peges også på mulige løsninger, og de findes ikke kun i kommunalt regi. Tilioq har nemlig en forhåbning om, at rapporten kan bruges som et værktøj af alle kommunerne, borgere og foreninger i forhold til at forbedre forholdene for personer med handicap.

Alle billeder brugt i rapporten er taget med personernes samtykke.

Tilioq Narsarmijini pisinnaatitaaffiit pillugit sammisaqartisivoq / Tilioq afholder borgeraktivitet i Narsamijiit

Isumaqatigiisummi immikkoortut 1 aamma 8 – Innarluut sunaava

Eqqartukkami uani Tiliup innarluuteqarneq taaguutit qanoq isigineqarnera qanorlu paasineqartarnersoq sammivaa. Innarluuteqarnerup qanoq nassuiarneqassaneraniq ilisimasakinneq annertuvoq, inatsit malillugu ikiorserneqarnissamut pisinnaatitaaneq, inatsillu sorleq atorneqassanersoq aamma Tiliup misigisaani ilisimasakinnerup innarluuteqarneq pillugu paqumisunneq tunngavissittarmagu.

Ilisimasassanik amigaateqarneq

Tiliup angalalluni paasisitsiniaanerani saqqummiussinerni apeqqut utertuarneqartoq tassavoq: *“Innaluteqarneq sunaana?”* *“Aamma uanga innarluuteqarpunga?”* *“Innaluteqarneq inunnquserineqartarpa?”* Apeqqut pingaartoq naleqquttoq ersersitsisartorlu inuiaqatigiinni Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiisummik, pisinnaatitaaffinnik taassuma malitsigisaanik aamma isumaqatigissutit nassuiaataanik – inuiaqatigiinnut attuumassuteqartumik innarluutinik taaguutinik – ilisimasaqarnermik amigaateqartoqartoq. Nassuiaammik imaqartumik periaatsinik innarluuteqarnerup suuneranik allannguinermik. (takuuk nassuiaatit itisilerneru qupp. 18-imi isumaqatigiisummut tunngasoq atuark) Tamanna aamma isumaqarpoq inuit amerlasuut ilisimalersimangikkat ikiorserneqarnissamut tapersorneqarnissamullu innarluuteqarneq pillugu inatsisikkut periarfissaqarlutik. Ukioqqortusillutik innarluuteqalersimasut amerlasuut, aamma inuit amerlasuut innarluutiminnik inuunermi kingusissukkat misigisimasut, inuit tamakku ikiorserneqarnissamut allatulli pisinnaatitaapput, innarluuteqarnerulli nassuiaataa ilisimalersimanginnamikku naluaat ikiorserneqarnissaq tamanna noqqaassutigisinnaallugu.

Paqumisunneq aamma imminut ilitsorilerneq

Tiliup angalanermini misigaa innarluuteqarneq pillugu anertuumik paqumisunneqartoq. Akueriuminaassinnaavoq innarluuteqarneq. Aamma inuit qularisarpaat inuttut innarluutillit nalunaarneqarsinnaanerlutik, soorlu qulaani allaatigineqartut. Amerlapput Tiliup ataatsimiititsinerini siullerpaamik ammasumik innarluteqarnerminnik eqqartuisut. Inuit nassuiarsinnaavaat assersuutigalugu timimik nukillaarneqarsimallutik eqqaamaniarnerminnilu oqalunniarnerminnilu ajornartorsiu-teqarlutik, imaluunniit atuarsinnaajunaarsimallutik ajutoornermik qaratsamiikkullu aannaartoornermik kinguneranik. Imminnulli inuttut innarluutillit isiginngillat.

Konventions artikel 1 og 8 – Hvad er et handicap?

Dette tema samler Tilioqs erfaringer og oplevelser af udfordringerne omkring, hvordan man ser og opfatter handicap som begreb. Der er en høj grad af uvidenhed om, hvad der definerer et handicap, hvilken hjælp man har ret til ifølge lovgivningen samt Tilioqs oplevelser af, at den manglende viden er med til at understøtte en tabuisering af det at have et handicap.

Mangel på viden

Et spørgsmål, der gik igen, når Tilioq holdt oplæg på orienteringsrejsen, var: *“Hvad er et handicap?”* *“Har jeg også et handicap?”* *“Er handicap kun noget, der er medfødt?”* Det er vigtige og relevante spørgsmål og viser en mangel på viden i samfundet om Handicapkonventionen, de rettigheder, den medfører samt konventionens definition af handicap – det samfundsrelaterede handicapbegreb. En definition som medfører et vigtigt paradigmeskift i opfattelsen af, hvad et handicap er. (Se en uddybning af definitionen på side 18) Det betyder også, at mange mennesker ikke er klar over, at de har mulighed for at søge hjælp og støtte gennem handicaplovgivningen. Der er mange aldersrelaterede handicaps og mange personer, der oplever at få et handicap sent i livet. Disse mennesker har ligeså meget ret til hjælp, men på grund af manglen på viden omkring hvad, der definerer et handicap, ved de ikke, at de kan søge denne hjælp.

Tabu og selverkendelse

Tilioq oplevede på orienteringsrejsen, at der er meget tabu i det at have et handicap. Det kan for nogle være svært at acceptere, at de har et handicap. Og folk tvivlede på, om de kunne betegnes som person med et handicap som beskrevet i afsnittet ovenfor. Der var mange, som for første gang talte åbent om, at de har et handicap under møder med Tilioq. Folk kunne forklare, at de eksempelvis har fået lammelser i kroppen og hukommelses- og talebesvær eller mistet evnen til at læse eller skrive efter en ulykke eller hjerneblødning. Men de opfatter ikke sig selv som en person med et handicap.

Tiliup paasitsitsiniaalluni angalanermini innutaasut arlallit naappipai oqaluttuurtut innaarluuteqarneq paqumisuutaasartooq pisuutinnermillu kanngusunnermilu misigiffiusartoq. Innutaasut oqaluttuarpot imminnut mattuttutut, nikallungalutik aamma kiserliorlutik misigisarlutik oqaloqatissaaleqisarlutillu, pissutigalugu inunnik allanik napitsinissamut nukisasaasaramik, taakkulu nalusarpaat innarluutertik akueriurminaatillugu ilungersortut.

Aammattaq ilaqaqarsinnaasarput innarluuteqarnertik pillugu merserusuttunik imaluunni akuersaanngitsunik, tusaajumannngitsunillu innarluuteqarneq qanoq kinguneqartarnersoq.

Inuup ataatsip misiutiginnilaa naammineq innarluuteqarnini paqumisuutigalugu, ajornartorsiutigeqalugulu isippikujuttunngorsimanini pillugu oqarnissaq. Nagga-taatigut eqqartortalerpa inuttut allatut taagorluni, taamalu innarluutiminik nigorsimaarluni. "tappiillivunga, uanga kanngungivara. Allaat pisiniarfinni aperinissarpot kanngungalugu. Kisianni pisiniarfimmiut malugisinnaalugulu isigiarsuttoqartoq. "Taakkua" qanortoruna oqaasinnguinnissaannut periarfissinneqarlik, kanngusuttarnermik oqarnissamut, "taakku" qanortoruna oqilisaalligit?"

Inuunermi kingusissukket innarluuteqalerneq

Tilioq inunnit arlalinnit inuunermi ukioqqortusillutik innarluuteqalersimasunit saaffigineqartarpoq. Assersuutigalugu qaratsamikkut aanaartoorsimagamik assigisaanillunniit, aamma ilisarsisinaanerat timikkullu piginnaanerit tamatuma kingunerisaanik annikillimasut. Tiliup misigisimavaa innutaasunut kingusissukket innarluuteqalertunut ikiorsiisinaaneeq annikeqisoq. Innutaasumut namminermt ilaqaataasunullu allannorneq annertuvoq pingaarporlu eqqortumik ikorsernissaat tapersersornissaallu inuunermi inissisimantertik taanna sungjukkiartuaarsinnaanngortinniarlugulu. Innutaasut oqaluttuarpot ikiorneqarnissaq ajornakusoortoq, amerlasuullu suliffissaaleqisut, pissutigalugu suliffitoqqartik suliffigisinnaannginnamikku taamaattumillu siusinaarlutik utoqqalinersiuteqartariaqalersarlutik. Innutaasut ilaasa pingitsoorsinnaalersimavaat inooqatimik aningaasarsiaat siusinaarluni utoqqalinersiaqalersimanertik pissutigalugu. Tamatuma ilaqaataariit aningaasaqarnerat artorsartippaat ilaqutariinnilu naligimmik pissuseqannginneq inuk innarluuteqaleqqammersoq ilungersortilerlugulu, ilaqaataarillu suliannerusumik siornatigut artorsareernerat naammagassaqalersillugu.

Tilioq mødte flere borgere på orienteringsrejsen, der fortalte, at det var et tabubelagt emne, og de føler skyld og skam omkring at have et handicap. Borgere fortalte, at de føler sig isoleret, nedtrykt eller alene og mangler nogle at tale med, fordi de ikke har overskud til at mødes med mennesker, som ikke ved, at de kæmper med at acceptere deres handicap. Derudover kan de også have pårørende, som ikke kan magte eller acceptere, at de har fået et handicap og ikke vil høre om det, der følger med et handicap.

Disse forhold understreger igen pointen fra sidste afsnit om vigtigheden ved at få skabt viden om handicap blandt borgerne i samfundet,

En person indrømmer, at det er tabu for vedkommende at have et handicap og har det utroligt svært ved at fortælle om sit synshandicap. Til sidst begynder personen at tale om det i tredje person og distancerer sig på den måde fra sit handicap. "Jeg er blind, og jeg er flov og synes, at det er pinligt. Jeg kan end ikke spørge i butikkerne om hjælp, selvom de kan fornemme, at der er svagteende til stede. Hvordan kan vi få "dem" til at kunne stå frem med deres handicap. Og komme over det at være flov over det. Hvordan kan vi hjælpe, for at de kan fortælle om det?"

At få et handicap sent i livet

Tilioq fik flere henvendelser, der omhandlede forhold for personer, der har fået et handicap sent i deres liv. For eksempel fordi de har fået en hjerneblødning eller lignende, og deres kognitive og fysiske funktioner derefter er nedsat. Tilioq oplevede, at der er meget lidt støtte til denne gruppe borgere. Det er en stor omvæltning for borgeren selv samt de pårørende til borgeren, og det er vigtigt, at de får den rette hjælp og støtte, så de kan vænne sig til deres nye livssituation. Borgere fortalte, at det var svært at få hjælp, at mange gik arbejdsløse, fordi de ikke kunne varetage deres gamle job, og de derfor var blevet tildelt førtidspension. Nogle af borgerne bliver gjort afhængige af deres samlevers økonomi på grund af førtidspensionsreglerne. Dette lægger et stort pres på familiens økonomi og giver et ikke ligeværdigt forhold i familien, som kan presse både personen, som lige har fået et handicap samt familien yderligere, samtidig med at de i forvejen står i en svær situation.

Utoqqalinermi innarluuteqarnek – Utoqqaat arajutsisat

Paasisitsiniaalluni angalanermini Tiliup naapipai innuttaasut utoqqalinerminni innarluuteqalersimasut. Tassaapput tusillassimasut, isippikujulersimasut, inuit pitsorlulersimasut tamanna pillugu kaassuartaateqarlutik ornaaateqarlutilluunniit ingerlasariaqartut. Inuit utoqqalinerminni innarluuteqalersut ataatsimoorutigaa immikkortitaasutut misigisimagamik utoqqalinerminni innarluutertik pissutigalugu. Assersuutugalugu matukkut aninissaq ajornartorsiutigisarpaat, majuartarfiit alloriaqarnerat pissutigalugu inoqateqarnerminnilu tunnuttarlutik allat qanoq oqarnerat tusaasinnaanaagu. Taassuma saniatigut utoqqalinermi innarluuteqalersut atugarliortuupput, kommunimut ikiortissarsiussallutik isumalluutissaqannginnamik. Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3. november 1994-imeersoq naapertorlugu inuit 60-it inorlugit ukiullit ikiorserneqarnissamik pisariaqartitsisut peqqussummi malittarisassat tunngavigalugit ikiorserneqarsinnaapput. Tamanna ilungersunartorsiortitsilersarpoq, pissutigalugu utoqqaat innarluutillit utoqqalinerasiat pillugit inatsimmut taarsiullugu ilanngunneqartarmata, tamannalu inatsit innuttaasunut 65-it qaangerlugit ukiulinnut taamaallaat atuuppoq. Tamanna inatsiliornermi putuuvoq, utoqqalillutillu innarluuteqalersut takulertussallugu ajornakusoortissinnaavaat. Innuttasut ilaat utoqqaat najugaqarput BSU-mi illunik namminneq piginnittut illumik aaqqissuineramik innarluutertik malillugu isernissamut qummukartarfinnut, majuartarfinnut sinnaakkuttanut allanullu tapiiffiineqarsinnaanat. Innuttaasut utoqqalillutik innarluuteqalersut innersuuneqartarput tamanut inissianut nooqqullugit, illortillu tunillugu, tamanalu ajornakusoorsinnaarpoq illoqarfanni nunaqarfanni utaqqisut amerlammata.

Immikkoortumi ukioqqortusilluni innarluutilinni erseqqippog ingerlalluurtunik ilaqutallit ingerlalluarnersartut, taakku ulluinnarni pisassaanik ikiorsiissinnaammata. Inuit ilaqutariinik nunaqqateqanngitsut sakkortunerusumik kiserliortuusarput innuttaasutullu pisinnaatitaaffimminnik aamma innarluutillit innuttaasutut periarfissaminnik ilisimaarinninnginerusut. Aammattaaq immikkoortumi tassani amerlapput kiserliornertik pissuteqartoq ukioqqortussutsiminnik. Tamannaavoq kiserliornermik aamma paqumisunermik misigineramik sunnerneqarsimasinnaasut, pissutigalugu ileqquliussanik sukասuumik annermik ikiortariaqaleriataarnerannik, allanullu nanertuutaarusunnginnamik pisarissersuutaarusunnatilluunniit. Tiliup misilittagai tunuliaqutserneqarput nalunaarusiamit 'Kalaallit Nunaanni Inuit utoqqaat inuunerat peqqissusaallu'-mit aamma inerniliussisoq "kiserliorneq nalinginnaanerpaavoq ulluinnarni ingerlaatsimi eqqorneqaaqajaanerusut aamma inuit timikkut piginnaaneri killeqartut." Immikkoortut taaku immikkut aallunneqartariaqarput.

Aldersrelateret handicap – en overset gruppe

På orienteringsrejsen mødte Tilioq flere borgere med aldersrelaterede handicaps. Det var både personer med nedsat hørelse, syn samt personer, som havde gangbesvær og derfor gik med en rollator eller krykker. En fællesnævner for denne gruppe mennesker er, at de oplever en følelse af at være isoleret og føle sig ensomme på grund af deres aldersrelaterede handicap. For eksempel fordi de har svært ved at komme ud af døren på grund af trappetrin eller de har svært ved at høre, hvad andre siger i sociale sammenhænge. Derudover er ældre en ekstra udsat gruppe borgere, der ikke nødvendigvis har ressourcerne til at søge hjælp hos kommunen eller ved, at de har ret til at få hjælp. I henhold til landstingsforordning nr. 7, af 3. november 1994 om hjælp til personer med vidtgående handicap er det kun personer, der endnu ikke er fyldt 60 år, der har ret til hjælp. Dette giver en ekstra udfordring, da ældre med handicap i stedet bliver omfattet af lov om alderspension, der kun gælder for borgere på over 65 år. Dette giver et lovgivningsmæssigt hul, som kan være svært at overskue for den gruppe borgere med et aldersrelateret handicap. En del ældre borgere bor i gamle BSU-huse, hvor de som husejere ikke kan modtage tilskud til at få boligindretning efter deres handicap i form af ramper, gelændere eller andet. Denne gruppe borgere bliver henvist til at flytte ind i en almennyttig bolig og sælge deres hus, hvilke der også kan være meget lange ventelister til i nogle byer og bygder.

I gruppen med aldersrelateret handicap var det klart dem, som havde familie, som klarede sig bedst, da disse kunne få hjælp til daglige gøremål. Personer, som ikke havde familie i samme by, følte sig i langt højere grad ensomme og manglede viden om de rettigheder og muligheder, de havde som borger med handicap. Derudover var mange i denne gruppe også i gang med at acceptere, at de har fået et handicap på grund af deres alder. Det er noget, som også kan være præget af følelsen af ensomhed og tabu, fordi man pludselig har brug for mere hjælp, end man plejer og ikke vil ligge andre til last eller være besværlig. Tilioqs erfaringer underbygges af rapporten 'Ældre menneskers liv og helbred i Grønland', som yderligere konkluderer, at "ensomhed er mest almindeligt blandt psykisk sårbare og personer med fysiske begrænsninger i daglig aktivitet." Der er behov for et særligt fokus på denne gruppe.

Hendrik Enoksen har med alderdommen fået gangbesvær og bruger nu en rollator.
Hendrik Enoksen utoqqalinini peqquatigalugu pitsorluttunn-gormermini rollatorimik atuis-unngorpoq.

Utoqqaq pitsorluttoq oqaluttuarpoq kaassuartaatini ator-sinnaanngitsoq – qattunernit ammukarnerni sukkavallaartoq. Taamaattumik innutaasoq taanna imminut kaassuartaasiorsimavoq meqqanut aneerussiviit ataatingai atorlugit. Innuttaasup ilisimangilaa ikiorsiissutissanik allanit noqqaasinnaluni, imaluunniit itigartitaanermi naamagittaalliutit imaluunniit kaassuartaammik inuup pisariaqartitaanut naleqquttumik qinnuteqarsinnaalluni.

En ældre gangbesværet borger i en bygd fortæller, at rollatoren ikke fungerer – den kører alt for hurtigt ned af bakkerne. Derfor har borgeren lavet sin egen rollator af understellet af en gammel barnevogn. Borgeren var ikke vidende om, at det var muligt at søge om andre hjælpemidler eller hvilke muligheder, der var for at klage over et afslag eller søge om en rollator, som passer til ens individuelle behov.

Inuk innarluutilik akerliatigullu innarluutilik

Tiliup misigai ilaquataasut, innuttaasut innarluuteqanngitsut aamma inunnik innarluutilinnik sullissisut inuit innarluutilit eqqartortaraat 'innarluutilittut'. Taamatut oqaloriaaseq qanganisarpallutuvoq aamma Inuit Innarluutilit pillugit Isumaqatigiissuummut naleqqutinngitsoq. Tamatuma erseqqissaqqippaa innarluutiliup nassuiarneranut ilisimasassanik amigaateqarneq, paasisitsiniaalluta angalanitsinni nalaattarparput (aammalumi nunap sinnerani). Tiliumi taaguut 'inuit innarluutilit' atornerqarpoq taamalu Tiliup naapertorppaa Inuit Innarluutilit pillugit Isumaqatigiissut, pissutigalugu inuit allat innarluutaat nassuiarsimangimmassuk. Inuk innarluutaanit siullitullugu sallitullugulu taasarpaput, taamatut isigineqartussaamat. Illuatungaatigulli oqaraani 'innarluutilik' taava innarluutaa siullitullugu sallitullugulu inuttaanit nassuiarneqarpoq.

Nunaqarfinnut savaateqarfinnullu immikkut

Nunaqarfinni savaateqarfinnilu utoqqaat pisinnaatitaaffit periarfissallu suut periarfissarineritik ilisimangippallaarppaat. Amerlasuut paasisimangilaat tapiissuteqartanermik aqqisukkat suut periarfissaanersut, aamma sumit ilitsersorneqarnissaq pisinnaaneritsik. Amerlasuut misigisarppaat kommunip allaffia ungasissoq, aamma oqaloqateqarnissaq amigaatigisarpapat. Amerlasuunut ullormut pisassat nalinginnaasut pillugit aamma angerlarsimaffimmi ikiorteqarnissaq ajornakusoortorujussuusoq. Qaqutigut kommunip peqqinnissaqarfiullu suli-suinit pulaarneqartarput misigisarsimallutillu immineertitaallutik.

Handicappet versus personen med handicap

Tilioq oplevede, at både pårørende, borgere med handicap, borgere uden handicap og handicapfaglige medarbejdere omtalte personer med handicap som 'handicappede'. Denne retorik er gammeldags og ikke i tråd med Handicapkonventionen. Den understreger yderligere den manglende viden omkring, hvad der definerer et handicap, som vi oplevede på orienteringsrejsen (og i og for sig også i resten af landet). I Tilioq bruges betegnelsen 'personer med handicap', og derved lægger Tilioq sig i tråd med Handicapkonventionen, da ingen mennesker er defineret af deres handicap. Mennesket er først og fremmest et menneske og skal ses som sådan. Hvorimod hvis man siger "en handicappet", så er en person først og fremmest defineret af sit handicap.

Specielt om bygder og fåreholdersteder

De ældre i bygder og fåreholdersteder manglede i høj grad viden om hvilke rettigheder og muligheder, de havde for at få hjælp. Mange var ikke klar over hvilke støtteforanstaltninger, der fandtes, og hvor de kunne få vejledningen henne. De oplevede, at der var langt ind til kommunekontoret, og at de havde svært ved at komme i dialog med nogen. Mange oplevede også, at det var svært at få hjælp til almindelige dagligdags gøremål og hjælp i hjemmet. De fik sjældent besøg af kommunens og sundhedsvæsenets personale og havde en følelse af at være overladt til sig selv.

Alluitsup paani kommunip allaffia
kommunekontoret i Alluitsup Paa

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissut

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigisummi immikkoortoq 1-imi innarluut imatut nasuiaaserneqarpoq: *“Inuit Innarluutillit tasaaapput inuit sivisuumik timikkut, tarnikkut silaqassutsikkut imaluunnit misigissutigut piginnaaneri annikillimasut, killilersuutit assigiingitsut peqatigalugit akornu-siisinnaasut inuiaqatigiinni allat peqatigalugit inuunermi tamakkisumik suku-miisumillu peqataasinnaanissamat.”*

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissu-tip atulersippaa nassuiaat taaguuteqartoq **inuiaqatigiinnut attuumassuteqartumik innarluutinik taaguut**. Periaatsinik allanguineruvoq qitiutinneqarluni innarluuteqarnek, inuiaqatigiinnit pilersineqartoq. Taamaattumik inuiaqatigiit aamma inuiaqatigiinni inuit ilinniassavaat nalimmassarnissaq imatut ilusilik: Inunnut tamanut inissaqartitsisoq. Tassa inuiaqatigiinni killilersuutit innarluummik pilersitsisuupput aamma pissutigalugu inummi piginnaaneri annikillinerat malittarinnginnamikku. Tamanna pisariitsumik nassuiarneqarsinaavoq imatut:

Om Handicapkonventionen

Ifølge Handicapkonventionens artikel 1 defineres handicap således: *”Personer med handicap omfatter personer, der har en langvarig fysisk, psykisk, intellektuel eller sensorisk funktionsnedsættelse, som i samspil med forskellige barrierer kan forhindre dem i fuld og effektivt at deltage i samfundslivet på lige fod med andre”*

Handicapkonventionen indfører med denne definition det, man kalder det **samfundsrelaterede handicapbegreb**. Det er et paradigmeskifte, hvor fokus er på, at handicappet er samfundsskabt. Derfor skal samfundet og menneskene i samfundet lære at indrette sig på en måde, hvor der er plads til alle mennesker. Det er altså samfundsbarriererne, som skaber handicappet, og fordi det ikke tager højde for den funktionsnedsættelse, personen har. Det kan enkelt forklares sådan:

Piginaaneri annikillinerat + akornut inuiaqatigiinnit pilersitaq = innarluut

Funktionsnedsættelse + samfundsskabt forhindring = handicap

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigisummi immikkoortoq 8-p imarai **qaammarsaaneq aamma ilitSORinnilerneq**. Kalaallit Nunaat pisussaattippaa inuit innarluutillit pisinnaatitaaffinik inuiaqatigiinni ilitSORinnilerneq, nutaartaqanngitsut aamma isummat pigiliutiinnakkat. Immikkoortoq taanna isumaqarpoq Kalaallit Nunaata nunatut akerlilersussagaa qangatuut taagueriaaseq ‘innarluutilik’-mut tunngatillugu isumaqatigiissutit nassuiaataa – innarluuteqarnek pillugu inuiaqatigiinnut attuumassuteqartumik taaguineq qiteritillugu.

Artikel 8 i Handicapkonventionen handler om **oplysning og bevidstgørelse**. Den pålægger Grønland at arbejde for at øge bevidstheden i samfundet om personer med handicaps rettigheder, bekæmpe stereotyper og fordomme. Denne artikel betyder altså, at Grønland som stat aktivt skal modarbejde den gammeldags retorik omkring det at være ‘handicappet’ til at have fokus på konventionens definition – det samfundsrelaterede handicapbegreb.

Inatsisit

Kalaallit Nunaanni inatsiliornermi maanna atuuttumi ator-neqarpoq taagueraaseq **annertuumik innarluutilik. Anner-tuumik innarluutilit ikiorserneqartarnerat pillugu Nam-minersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersumi** § 2-mi inuk annertuumik innarluutilik ima-tut nassuiarneqarpoq: *“Inuit annertuumik innarluutilittut paasineqartussat tassaapput timimikkut eqqarsartaatsimik-kulluunniit ajorunnaarsinneqarsinnaanngitsumik nappaate-qarnertik, ajoqusersimanertik imaluunniit amigaaqeqarnertik pissutigalugu, piginnaasamikkut annertuumik annikinneruler-sitseqqasut. Piumasaqaataavoq piginnaasatigut annertuumik annikinnerulersitsineq annertuumik annaasaqarneq imaluun-niit inuup ulluinnarni nalinginnaasumik inuuneqarnissaanut aammalu inuup innuttaaqataasut allat assigalugit inuiaqati-giinni peqataanissaanut periarfissanik killiliisumik pilersitsisi-massasoq.”*

Maanna inatsiliornermi sulianik ingerlatsisup nakorsamit oqaaseqaat tunngavigalugu nalilertarpaa inuk qanoq anner-tutigisumik inuit innarlutillit pillugit peqqussumi innersuune-qassanersoq. Takussutissaqartussaavoq inuup **annertuumik** piginnaassuseqarneranut, innersuutissagaanni. Inner-suussut naapertorlugu kommunalbestyrelsip aalajangissa-vaa inuk taanna ilanngutitinneqassanersoq.

Om lovgivning

I den nugældende grønlandske lovgivning opereres der med begrebet **vidtgående handicap**. Ifølge **Selvstyrets bekendtgørelse nr. 8 af 25. juni 2014 om hjælp til personer med vidtgående handicap** §2 defineres en person med vidtgående handicap som følgende: *”personer, der har en væsentlig nedsat funktionsevne, der skyldes en varig fysisk eller psykisk lidelse, skade eller mangel. Det er et krav, at den væsentlig nedsatte funktionsevne skaber et væsentligt tab eller en væsentlig begrænsning i personens muligheder for at leve en normal dagligdag og i personens muligheder for at deltage i samfundslivet på lige fod med andre borgere.”*

Som lovgivningen er i dag, er det en sagsbehandler, der på baggrund af en lægelig udtalelse vurderer, hvorvidt en person skal indstilles til at blive omfattet af handicapforordningen. Der skal foreligge dokumentation for, at en person har en **væsentlig** nedsat funktionsevne for at lave en indstilling. På baggrund af denne indstilling skal kommunalbestyrelsen træffe en afgørelse, om personen skal omfattes. Det er kun, hvis man bliver omfattet af denne lovgivning, at man har ret til lovens hjælpeforanstaltninger.

INNERSUUSSUTIT

- Inatsisartut innarluuteqarneq tunngavigalugu im-mikkortitsisannginnissamik inatsiliorariaqarput.
- Tusagassiorfiit aamma inuiaqatigiit sinnerisa inuit innarluutilit eqqartortassagaat ataqqininneq na-leqassuserlu tunngavigalugit.
- Inatsisartut inatsisiliussasut tamakkiisumik sammi-sumik aamma inuunermut tamarmut isigisumik, taamaalilluni piginnaanikillinerit, innarluutit aamma ukioqqortussutitigut immikkoortut minin-neqassanngitsut.
- Kommune Kujalleq Namminersorlutik Oqartussat suleqatigalugit inunnut innarluutilinnut nammin-neq najugaqartunut ammaassissasut tapiisarnernik imaluunniit inissianik inunnut innarluutilinnut na-leqqussakkanik innarluutilinnut inissiani attartortit-sisarnermut assingusunik taarsigassarsisarnissanik.

ANBEFALINGER

- At Inatsisartut indfører en lov mod forskels-behandling på baggrund af handicap
- At pressen og resten af samfundet omtaler mennesker med handicap med respekt og værdighed.
- At Inatsisartut udarbejder love ud fra et helhedsorienteret og livslangt perspektiv, så ingen funktionsnedsættelser, handicap og aldersgrupper bliver overset
- At Kommune Kujalleq i samarbejde med Selvstyret åbner op for, at mennesker med handicap i egne boliger ydes tilskud eller lån til handicapvenlig boligindretning på sam-me vilkår, som mennesker med handicap i lejeboliger.

Isumaqatigiisummi immik-koortut 9, 19 aamma 20 – Tikikkuminarsaaneq aamma inuiaqatigiini peqataaneq

Sammissami uani tikikkumassutsip qulakkeernissaanut akimmiffiusartut sammineqarput. Takussaasutigut tikikkuminarsaaneq, digitalikkut tikikkuminarsaaneq minnerungitsumillu atortussanik amigaateqarneq, inuit innarluutillit allat naligalugit peqataasinnaaniassappata pisariaqartut. Tikikkuminarsaanermik amigaateqarnerup akornuserpaa naligiimmik inuiaqatigiinni peqataasinnaaneq kingunerisinaallugulu inuiaqatigiinnit tunuartitaasutut misigineq.

Teknikikkut periarfissat aamma digitalimik tikikkuminarsaaneq

Tiliup inuit arlallit malugisaatsimikkut innarluutillit digitalimik tikikkuminarsakkanik aaqqissutissanik amigaateqartut oqaloqatigai. Amigaatigaat assersuutigalugu periarfissat KNR-ip aallakaatitai malinnavigisinnaassallugit. Imaassinnaavoq isigjarsukkamik aallakaatitami pisunik oqalutsimik allagartarsualersuinemilluunniit amigaateqartut, tusillassimagamilluunniit digitaliusumik tusilartunut naalaarummik amingaateqartut. Aamma annertuumik amigaatigineqarput ikiuutaasinnaasut ulluinnarni oqilisaataasinnaasut qularnaarlugulu nutaaarsiassanik malinnaasinnaaneq, nammineq napparsimmavimmut piffissamik inniminniisinnaneq tamatumuunalu nammineq allat naligalugit inuunqarsinnaaneq.

Konventions artikel 9, 19 og 20 – Tilgængelighed og deltagelse i samfundet

Dette afsnit omhandler problemer med at sikre tilgængelighed. Det er både fysisk tilgængelighed, digital tilgængelighed og ikke mindst en mangel på hjælpemidler, der er afgørende for at en person med handicap kan deltage i samfundet på lige fod med alle andre. Den manglende tilgængelighed forhindrer en lige deltagelse i samfundet og kan medføre en følelse af at være ekskluderet fra samfundet.

Teknologiske muligheder og digital tilgængelighed

Tilioq snakkede med flere personer med sensoriske handicaps, som savnede tilgængelige digitale løsninger. De savnede for eksempel muligheden for at følge med i KNR's programmer. Det kunne enten være, fordi de ikke kunne se så godt mere og savnede synstolkning på KNR's programmer eller fordi de havde nedsat hørelse og savnede, at programmerne var tekstede. Der var også stor forespørgsel efter hjælpemidler som for eksempel teleslynger, der kan gøre hverdagen lettere og sikre, at man kan følge med i nyheder, selv bestille tid på sygehuset og derved leve et selvstændigt liv på lige fod med alle andre. Der blev derudover også efterspurgt muligheden for, at der kom grønlandske lydbø-

Narsarmi TelePost pitsammik majorallaqarpoq, isernialernemili alloriusaqarluni. TelePost i Narsaq har en fin rampe, men trin når man skal ind i bygningen

A/S INip Narsarmi silataani ilu-nilu arlarinnik tummeraqrpoq. INI A/S kontor i Narsaq har mange trapper udenfor og indenfor.

Aaqqiissutissat tamakkku nunani allani siumugassaapput, Kalaallit Nunaannullu nuutsinneqarsinaapput nalimmas-sarlugit, kisianni tamatumani aallussineq amigaataavooq aamma periarfissanik amerlasuunik ilisimasaqarput aaq-qissutissallu ineriartortinneqareerput.

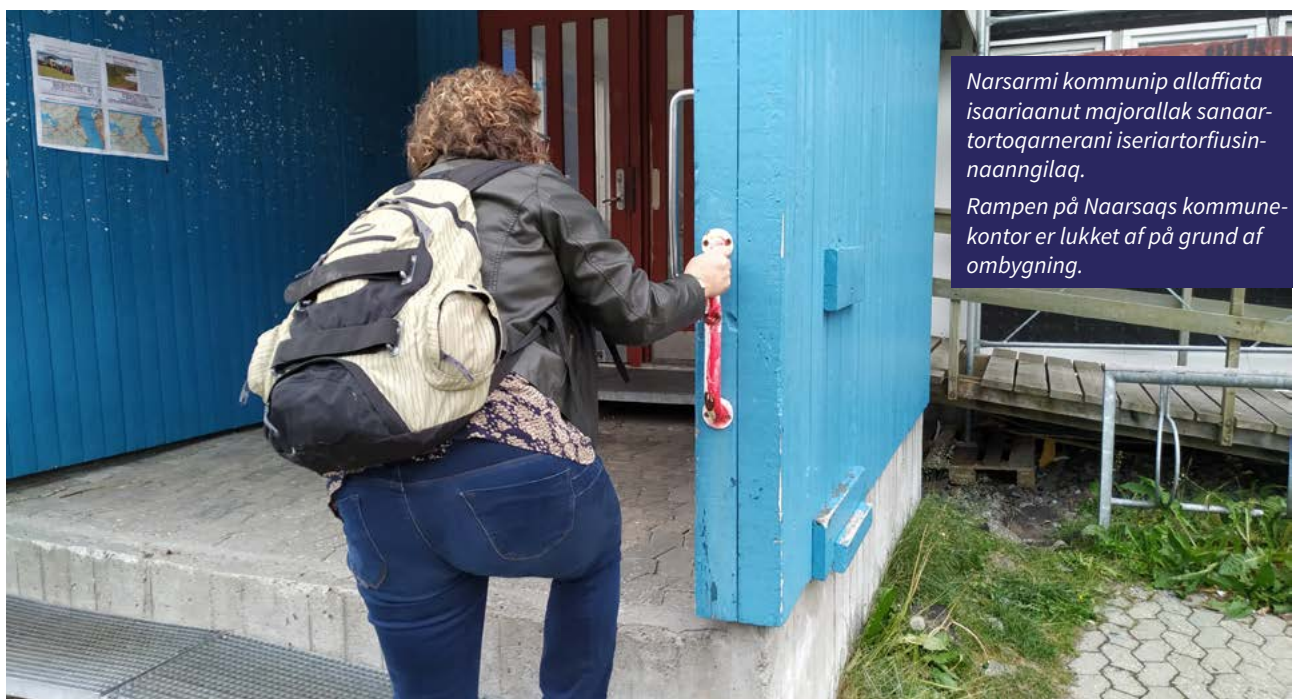
Tamanut angallassineq – illoqarfinni aamma illoqarfiit nunaqarfiillu akornanni

Kommune Kujallermi illoqarfinni nunaqarfinnilu tamanut angallassineq amigaataavaa. Tiliup tikitai illoqarfiit nuna-qarfiillu tamarmik tamanut bussinik imaluunniit tamanut angallassissutinik allanik peqanngillat. Nunap pissusianut silallu pissusianut atatillugu tamanna immikkut pisariaqar-

ger, så borgere med nedsat syn kan deltage i kulturlivet og bruge bibliotekets muligheder ligesom alle andre. Disse løsninger findes i mange lande og kan kopieres til en grønlandsk kontekst, men det virker, som om der mangler et fokus på området og viden om mange muligheder og løsninger, der allerede er udviklet.

Offentlig transport – i og imellem byer og bygder

Offentlig transport i byer og bygder er en stor mangelvare i Kommune Kujalleq. Ingen af de byer og bygder, Tilioq besøgte, havde offentlige busser eller anden offentlig transport. I forhold til landets geografi og klima er dette ellers ekstra nødvendigt, da der er mange bak-

Narsarmi kommuniq allaffiata isaariaanut majorallak sanaartortoqarnerani iseriartorfiusinnaanngilaq. Rampen på Naarsaqs kommune-kontor er lukket af på grund af ombygning.

fiuvoq, qattornit amerlaqimmata aamma aqquernit arlalitsigut quatsertarmata pisuffigissallugit pitsorluttuugaanni, isip-pikujuttugaanni imaluunniit allatigut innarluuteqaraanni ulorianartunik. Maannakkut inatsisikkut taanna periarfissaqarpoq¹ taxarniaraanni aningaasatigut tapernerneqarsinnaaneq. Aammattaq inatsimmi tamatumani periarfissaqarpoq aningaasaniq taperneqarnissaq angallassinermik aaqjissuiner-nut. Tiliulli paasisimannngilaa ikiorsiisummik tamatuminnaga kommunimi pissarsisoqarsimanersoq, naak Tiliup inuit innarluutillit arlallit pitsorluttut aamma/imaluunniit kassuarta-kkanik atuisut oqaloqatigigaluarlugit. Tamanna kinguneqarsinnaavoq taakku kiserliorlutik misiginerat inoqatiminnullu mat-tunnerat annertusisoq, pissutigalugu namminneq anisinnaanngimmata akissaqaratillu namminneq pisartakaminnit angalaneqarneq akilissallugu taamalu periarfissaqaratik inoqatigiinnut aaqjissukkanut soorlu inuiattut ullorsiornermi, ikinngutit kaffillernerannut il.il. ilaassallutik.

Arnaq innarluutilik oqaluttuarpoq uini utoqqaat angerlarsimaffianniittoq pulaalernerit tamaasa taxartariaqartarluni. Taassumunna aningaasartuut annertuvoq, kinguneqarluniluni siornatigutut pulaarpallaarunaarini, taxartarnini akisuallaqimmat.

Kommune Kujallermi umiarsuartigut angallassinermi periarfissat amigaataapput. Innuttaasut Kujataanut Kujataanniillu angalasut (ilaasunik angallassineq pillugu kiffartuussinermik isumaqatigiissuteqarpoq Namminersorlutik Oqartussat angalatitseqatigiiffiillu akornanni) misigisarpaat ajornartorsiutit assigiinngisitaartut tikikuminarsaanermik amigaateqarnermut attuumassuteqartut, soorlu aallariartortarfiit aamma utaqqisarfiit inunnut innarluutilinnut atoruminarsakkanik perusersartarfilit, illoqarfinni nunaqarfinnilu umiarsualivinnut isertarfiit aamma angallassitutitut naleqqussakkat, innuttaasunik innarluutilinnik kiffartuussisinnaasut qularnaarisullu illoqarfinnut nunaqarfinnullu taakkuninnganiillu pisariitsumik angalasinnaanermik. 'Allakkanik usinillu GL-imi angallassineq' 2016-imeersumi neqeroorutinik takussutissiami tikikkuminarsaaneq aamma inunnut innarluutuliinnut piuminartut oqaatsimik ataatsimilluunniit taaneqanngillat. Tamatuma ersersippaa Kujataaniinnaanngitsoq nunamilu tamarmi tamanna iluarsiivigineqartariaqartoq.²

ker og ofte glatte veje, som kan være farlige at gå på, hvis man er dårligt gående, svagsynet eller har andre fysiske handicaps. Det er muligt gennem den nuværende lovgivning¹ at få tildelt økonomisk støtte til at tage en taxa. Derudover fremgår det af samme lovgivning, at kommunerne kan etablere andre kørselsordninger. Tilioq blev dog ikke bekendt med, at der var nogle, som havde fået tilkendt denne hjælp af kommunen, selvom Tilioq snakkede med flere personer med handicap, som var dårligt gående og/eller sad i en kørestol. Dette kan medføre og yderligere forstærke en oplevelse af ensomhed og social isolation, fordi man ikke fysisk selv kan komme ud eller har råd til at betale for transport af sin egen private økonomi og derfor ikke har mulighed for at deltage i sociale arrangementer såsom nationaldagen, en vens kaffemik mm.

Kvinde med handicap fortæller, at hun, hver gang hun skal besøge sin mand på plejehjemmet, må tage en taxa. Dette er en stor udgift for hende og medfører, at hun ikke kan besøge ham så meget, som hun gerne vil, da det er for dyrt for hende at køre i taxa.

Adgangsforholdene for skibstransporten mellem byer og bygder i Kommune Kujalleq er ikke tilgængelige. Borgere med handicap, der rejser til og fra Sydgrønland (hvor der er en servicekontraktstafte mellem Selvstyret og et rejseselskab til at befordre passagerer), oplever forskelligartede problemer, som er forbundet med manglende tilgængelighed, f. eks. manglende terminaler og venterum med handicapvenlige toiletter, indgange i alle havne i byer og bygder og tilpassede transportmidler, som kan betjene borgere med handicap og sikre, at de nemt kan komme til eller fra byer og bygder. I tilbudsmaterialet for udbuddet af 'Befordring af passager, post og fragt i GL' fra 2016 er hverken tilgængelighed eller handicapvenlighed nævnt med ét ord. Dette understøtter, at denne udfordring er stærkt overset ikke bare i Sydgrønland men i hele landet.²

¹ Namminersorlutik Oqartussat annertuumik innarluutillit pillugit nalunaarutaat nr. 8. 25.juni 2014-imeersumi § 12 imm. 2,6

² <https://www.businessgreenland/da/neqeroorutit/lnaarutaasumik%20periarfissat/2014-kvartal/llaasunik-allakkanik-aamma-nassiussanik+GL/Angallassineq/Neqeroorutit>

¹ Selvstyrets bekendtgørelse nr. 8 af 25. juni 2014 om hjælp til personer med vidtgående handicap §12 stk. 2, 6

² www.businessgreenland.gl/da/Udbud/Afsluttede-udbud/2016/4-kvartal/Befordring-af-passagerer-post-og-fragt-i-GL/Tilbudsmateriale

Namineq illugisamik naleqqussaaneq

Tiliup Kommune Kujallermi ilisimalerpa inuit innarluutillit amerlasuut najugaqartut illuni innarluutiminnut naleqqusagaangitsuni. Tamanna isumaqarpoq inunnut innarluutillinnut aninissaq isernissarlu ajornarnerusoq, tamannalu kinguneqarsinnaavoq kiserliornermik inoqatiniillu tunuarternermik, innuttaasut ilaannut oqaloqatigisatsinnut matukut aninniarneq anneertuumik nukissaqarnissamik pisariaqarfiuvoq imaluunnit annertuumik ilungersunartortaqqarpoq. Tiliup inuit arlallit oqaloqatigai, misigisarsimasut suli at ingerlannerat sivisuujusoq, illuminnik allanguinaraluarlutik itigartitaasimasut, illortik tikikkuminarsarniaraluarlugu imaluunniit nalulluinnaraat namineq illumik naleqqusarnissaanut kommunimut qinnuteqarsinnaallutik³. Inunni innarluutilinni naammernerisaminnik illulinni tikikkuminarsaangiinneq ajortumik namineq inuuneqarnermut nuanninngitsumik kinguneqarpoq.

³ Inuit annertuumik innarluutillit pillugit Naminersorlutik Oqartussat nalunaaruaat nr. 8 juunip 25-anni 2014-immersumi § 15 aamma 16

Tilpasning af egen bolig

I Kommune Kujalleq blev Tilioq bekendt med, at flere personer med handicap bor i huse, der ikke er tilpasset deres handicap. Dette betyder, at det bliver endnu mere besværligt at komme ud og ind for denne gruppe mennesker, og dette kan medføre ensomhed og social eksklusion, da det for nogle af de borgere, vi snakkede med, krævede ekstra mange kræfter eller var forbundet med fysisk smerte at komme ud af døren. Tilioq talte med flere borgere, som havde oplevet lang sagsbehandlingstid, fået afslag på ombygninger af egen bolig, som skulle gøre deres hjem mere tilgængelige eller slet ikke vidste, at det er muligt at søge om at få sit hjem tilpasset gennem kommunen³. Den manglende tilgængelighed i personer med handicaps egne hjem kan have en negativ påvirkning på at føre et selvstændigt liv. Hvis det er ekstra krævende at komme ud af sin lejlighed eller sit hus, kan det være svært selv at handle ind, sikre at man kommer til lægen etc. Man er derved endnu mere afhængig af hjælp fra det offentlige eller fra sine venner og familie og er derved sat i en afhængighedssituation, der gør, at man ikke kan leve et selvstændigt liv.

³ Selvstyrets bekendtgørelse nr. 8 af 25. juni 2014 om hjælp til personer med vidtgående handicap § 15 og 16

*Qaartumi talittarfimmi, talittarfimmi utaqqisarfiit inunnut innarluutilinnut atoruminarsakkat amingaataaneri takutinneqarpoq.
Qaortoqs havn, viser udfordringerne med tilgængelige havnefaciliteter.*

Arnaq utoqqaq oqaluttuarpoq illuminiit anissaguni majuartarfiit 21-nik alloriusaqartut. Taamaattumik akulikitsumik anisanniglaq, tamaviaarnarmat anner-narlunilu illuminit anissagaangami isissagaangamilu. Oqaluttuarpoq kiserliorluni. Utoqqaat peqatigiiffian-nukartarsimagaluarpoq, pitsorlernermili kingorna majuartarfiillu ajornarsiortarnarmata utoqqaat illuu-taannut isersinnaajunnarsimavoq, aamma taanna arlalinnik alloriaqarmat.

En ældre kvinde fortæller, at der er 21 trappetrin, når hun skal ud af sin bolig. Derfor kommer hun ikke ud særlig ofte, da det er hårdt og gør ondt, når hun skal ud og ind af sit hjem. Hun fortæller, at hun er ensom. Hun plejede at komme i den lokale ældreforening, men efter hun er blevet dårligt gående og har det svært med trapper, kan hun heller ikke komme ind i ældrehuset, som har flere trappetrin op til huset.

Pisortat illuutaat

Paasisitsiniaalluni angalanermini Tiliup misigaa pisortat illuutaat arlallit tikikkuminarsagaanngitsut. Pisumi ataatsimi kommunip isertariaa saavalu iluarsaanneqarput utaq-qiiisaassumik tikikkuminarsaataasumik pilersitsisoqarsimani inuit innarluutillit kommunip allaffianut pineqartumut isersinnaalersutaasumik. Kommunip allaffiani allami isertariaa ima tikikkuminarsagaanngitsigaaq kaassuartagaqaraanik kommunimullu iserniarluni tunuatigut isertarfik atortari-aqarlugu. Aammattaaq Namminersorlutik Oqartussat illuutaat, soorlu INI-p allaffia, Telepostip allaffia, kigutileriffik aamma sundhedsplejerskip allaffia inunnut innarluuutilinut tikikkuminarsarneqarsimangillat. Minnerunngitsumik Tiliup misigivaa illoqarfiit katersortarfii arlallit tikikkumi-

Offentlige bygninger

Under orienteringsrejsen oplevede Tilioq flere offentlige bygninger, som var utilgængelige. I et tilfælde var kommunens indgangsparti og facade under reparation, uden at der var lavet en midlertidig tilgængelig løsning, så personer med handicap kunne komme ind på det pågældende kommunekontor. På et andet kommunekontor var hovedindgangen også utilgængelig, så hvis man var i kørestol og skulle ind på kommunen, skulle man bruge en bagindgang. Derudover var flere selvstyrebygninger såsom INI's kontor, Teleposts kontor, tandklinik og sundhedsplejerskens kontor heller ikke gjort tilgængelige for personer med handicap. Sidst men ikke mindst oplevede Tilioq, at mange af byernes for-

*Alluitsup Paamiu kaassuartakkamik issiavilik.
Borger som bruger kørestol i Alluitsup Paa*

Alluitsup Paani peqqissaavik tummerarpassuaqarpoq, pitsorluttunut iseriartoruminaatsuulluni. Alluitsup Paas sundhedscenter har mange trapper, hvilket gør det utilgængelig for gangbesværede.

Pisortat illuutaasa tikikkuminassusii

Pisortat illuutaanni innarluutillit aqutissaannik misissuineq pillugu nalunaarussiaq 2010-meersoq INI-p-saqqummersippaa”. Misissuineq inerniliivoq pisortat illuutaanni tikikkuinarsaaneq annertuunik iliu-seqarfigineqartariaqartoq. Misissuinerup tikkuarpaa qaqisarfiliat aamma majuartarfiit sangoriaat uingavallaanngikkaangamik amingaataasartut, tamaalilluni inuit innarluutillit pisortat illutaannut tamakkisumik ilaannakuusumilluunniit isissallutik sapertartut. Tilioq ilisimatinneqanngilaq nalunaarussiaq kingunerisaanik Kommune Kujallermi nunattalu sinnerani pisortat illuutaanni allannguilluni sanaartortoqarsimansoq, nalunaarut ukiunik qulingiluanik pisoqaassuseqalereeraluartoq sulit naleqquppoq, kajumissaataallunilu pisortat illuutaanni tikikuminarsaanermik pitsanngorsaanissamut.

Tilgængelighed i offentlige bygninger

I 2010 udgav INI 'Rapport om Undersøgelse for handicaptilgængelighed i offentlige bygninger'. Denne undersøgelse konkluderer, at der er store udfordringer med tilgængeligheden af offentlige bygninger. Undersøgelsen peger på, at det specielt er i forhold til ramper og reposer, som enten er for stejle eller ikke findes, hvilket helt eller delvist kan forhindre personer i at komme ind i en offentlig bygning. Det er ikke Tilioq bekendt, at denne rapport har ledt til ombygninger eller en ændret praksis hverken i Kommune Kujalleq eller resten af landet. Uagtet rapporten nu er ni år gammel, er den stadig relevant og inspirerende i forhold til optimering af handicaptilgængeligheden i offentlige bygninger.

Alluitsup Paani Pilersuisup isaariaanut aqqulluppoq, utoqqarnut rollatorilinnut aqutigiuminaatsuuvoq, matulu oqimaatsoq ammaruminaatsuulluni. Indgangen til Pilersuisoq i Alluitsup Paa er utilgængelig for ældre med rollator eller kørestol og døren er tung.

narsagaanngitsut. Amigaataapput isertarfiit pitsaasut, inunnut innarluutilinnut perusuersartarfiit il.il. Pisortat illuutaasa, inuit katerittarfiit kulturikkullu katerittarfiit, soorlu katersortarfiit tikkuarpaat inuit innarluutillit tikillu-aqqusaanngitsut imaluunniit illuutininik tamakkuninnga atuissallutik allatuulli pisinnaatitaaffeqanngitsut. Aammattaq tamatuminnga misigineq erseqqissarneqarpoq ataatsimoornermit mattussaammata aamma pitsaanngitsumik sunnuteqarluni nammineq inuuneqarsinnaanermut, pissutigalugu INI-mut komunimulluunniit isersinnaannginnamik.

Tiliup misigaa inuk kaassuartagalik kommunip allafiata silaani utaqqisoq. Ikiortigisaa aqqusinermit anivoq inummullu takutillugit nangit poortat aperalugulu taakkuunersut eqqortut. Inuk kaassuartakka-miittoq sikisarpaq nangillu puussiaatiminut ikillugit.

Nunaqarfinnut savaateqarfinnullu immikkut

Qulaani pissutsit taakkartorneqartut aamma nunaqarfinnut Tiliup tikitaanut atuupput. Taakkunanili Tiliup misigaa pissutsit illoqarfinnut naleqqiullugit erseqqinnerusut. Tamatumani immikkut pineqarput ujaraaqqanik aqqusineqarmat kaassuartakkamat ajornartitsinerulersumik aamma/imaluunniit qamutininik pisuutininik motorilinnik. Aqqusernit, ujaraaraqqanik qallersukkat aamma asfaltlersukkat aserfallatsaaliorneqanngilat aqqusernillu putoqaqaat. Tiliup misigivaa kommunip illuutai, Pilersuisoq il.il. inunnut innarluutilinnut tikikkuminarsagaanngitsut. Taamaattumik sulii pingaarnerulerpoq pisiniarfiit kommunillu illuutaat tikikuminartuussasut nunaqarfimi innuttasunut tamanut.

samlingshuse ikke var tilgængelige. Der manglede ordentlige indgangsforhold, handikaptoiletter mm. Manglen på fysisk tilgængelighed i offentlige bygninger og sociale og kulturelle samlingssteder såsom forsamlingshuse sender et signal, om at personer med handicap ikke er velkomne eller i hvert fald ikke har ligeså meget ret til at bruge disse bygninger som andre. Yderligere er det med til at forstærke oplevelsen af at være isoleret fra fællesskabet samt have en negativ påvirkning af muligheden for at leve et selvstændigt liv, fordi man ikke selv kan komme ind i INI eller kommunen.

Tilioq oplever, at en person i kørestol venter uden for kommunekontoret. Der kommer en medhjælper ud på gaden og viser personen en pakke bleer og spørger, om det er de rigtige. Personen i kørestolen nikker og får bleerne ned i sin pose.

Specielt om bygder og fåreholdersteder

Alle de ovenstående udfordringer gælder også de bygder, som Tilioq besøgte. Men på disse steder oplevede Tilioq, at nogle forhold var markant værre end i byerne. Her er der specielt tale om, at der var flere grusveje, som gør det endnu sværere at gå med en rollator og/eller køre i en kørestol. Vejene, både grusveje og asfalterede veje, var ikke vedligeholdte, og der var store huller i vejene. Tilioq oplevede også, at kommunale bygninger, Pilersuisoq mm. ikke var tilgængelige for personer med handicap. I bygderne har personer med handicap ikke mulighed for at besøge en anden butik for at handle varer, som det kan være en mulighed i byerne. Derfor er det endnu mere vigtigt, at butikker og kommunale bygninger er tilgængelige for alle bygdens borgere.

Utoqqaq aputaajaassuarnut ikillugu Tiliup sammisasaqartit-sineranut peqataanissaa qulakkeerniarlugu apuunneqarpoq. Ældre borger bliver transporteret med en gummiged så han kan nå med til Tilioqs borgeraktivitet

Inuk nunaqarfimmi kaassuartaqarpoq. Illuanut isertarfiit majorallaqanngillat. Aamma isaariaanut tummerai nungullarsimapput ulorianarlutillu. Tummeraa kingulleq aserormat ikinngutaata ikiuunneratigut iluarsineqarpoq, saaffiginnissutaami kommunip qisuariarfiginngilaa.

Person i bygd er kørestolsbruger. Indgangsforholdene til vedkommendes hus er uden rampe. Der er trappetrin, som i øvrigt er slidte og farlige. Sidst trinene gik i stykker, måtte personen få hjælp af en ven til at reparere dem, da kommunen ikke reagerede på personens henvendelser.

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissut

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissummi immikkoortoq 9-mi pineqarpoq **tikikkuminarsaaneq**. Tikikkuminarsaaneq pisinnaatitaaffiuvoq isumaqartoq inuiaqatigiit aqqissugaassasut inuit innarluutillit allat naligalugit peqataasinnaatillugit. Tikikkuminarsaaneq assersutigalugu unaasinnaavoq illu inummumut innarluutilimmut kaassuartaammumt majuaruaqassasoq inuk pisuummik motorilimmik isersinnaangorlugu, aqusernit paarlaaffianni siggartartoqassasoq isigiarsuttoq aappaluttunngornerani qorsunngorneraniluunniit ingerlasinnaatillugu, imaluunniit Qanoruumi allagartalersuineqartassasoq nutaarsiassanik tusaasinnaangisanik malinnaasinnaatillugu. Immikkoortoq 9-p Kalaallit Nunaat pisussaattippaa kalaallinut inuiaqatigiinnut sulineq tikikkuminassasoq, taamaallitut inuit innarluutillit allat naligalugit inuiaqatiginni peqataasinnaatillugit.

Inuit innarluutillit immikkortoq 20 malillugu pisinnatitaapput inuiaqatigiinni angalaarsinnaassallutik allat naligalugit. Kalaallit Nunaata sulissutigissavaa inuit innarluutillit **inuttut angalasinnaaneranni** oqilisaatissallugit, qularnaarlugulu tikikkuminartumik angallaneqarnissaq akitigut artukkiissutaanngitsumik.

Immikkoortup Kalaallit Nunaat pisussaattippaa suliniutigissagaa inuit innarluutillit **namminiullutik inunnermik ingerlatsisinnanerat**. Tamanna isumaqarpoq inuit innarluutillit sumiifinni sassaalliutit atorsinnaassagaat soorlu katersortarfiit aamma atuagaateqarfiit, allat naligalugit. Immikkoortoq 30-p (kulturikkut ingerlatsinerimi sassaalliutit, inuunerissarnermi neqerootit, sunngiffimmi ingerlatsinerimi sammisassat aamma timersorneq) Kalaallit Nunaat pisussaattippaa suliniutigeqqullugu **kulturimut tunngasut tikikkuminarsakkat** – s.i. atuakkat tusarnaagassat imaluunniit atuakkat angisuunik naqinnillit, aamma isiginnaarutikkut takusassiat aamma inunnut innarluutilinnut tikikkuminartut.

Om Handicapkonventionen

Artikel 9 i Handicapkonventionen handler om **tilgængelighed**. Tilgængelighed er en rettighed, der betyder, at samfundet skal være indrettet, så personer med handicap kan deltage på lige fod med alle andre. Tilgængelighed kan for eksempel være, at en bygning har en rampe, så en person i en kørestol kan komme ind, at et lyskryds har en bipper, så svagtseende kan høre, om der er rødt eller grønt eller at der er undertekster på Qanorooq, så man kan følge med i nyhederne, selvom man ikke kan høre. Artikel 9 pålægger også Grønland at arbejde for, at det grønlandske samfund er indrettet tilgængeligt, så personer med handicap kan deltage i samfundet og leve et selvstændigt liv på lige fod med alle andre borgere i landet.

Personer med handicap har ifølge artikel 20 ret til at kunne komme rundt i samfundet på lige fod med alle andre. Grønland skal arbejde for at lette personer med handicaps **personlige mobilitet** og sikre, at der er tilgængelig transport til en overkommelig pris.

Artikel 19 pålægger Grønland at arbejde for, at personer med handicap kan leve **et selvstændigt liv**. Det betyder, at personer med handicap skal kunne benytte lokale tilbud såsom forsamlingshuse og biblioteker på lige fod med alle andre. Artikel 30 (Deltagelse i kulturlivet, rekreative tilbud, fritidsaktiviteter og idræt) pålægger bl.a. Grønland at arbejde for, at der er **kulturstof i tilgængelige formater** – fx lydbøger eller bøger med store bogstaver samt at fjernsynsprogrammer også er tilgængelige for personer med handicap.

Arnaq kaassuartakkamik issiavilik tummeqqallu
Kvinden i kørestol med trappen

Inatsisit

Namminersorlutik Oqartussat annertuumik innarluutillit pillugit nalunaarutaat nr. 8. 25.juni 2014-imeersumi §15 aamma § 16 malillugit inunnut annertuumik innarluutilinut periarfissiipput iniminnik immikkut najukkaminik aaqqissusinnissamat ikiorserneqarnissamat, imaassimappat inuk najukkamini nammineq saperunnaarpat. Najukkamik iluarsaasinerup ilaatigut ilagisinnaavaa najukkamat isaarissamik iluarsititsineq, tassunga ilagitillugu silami qummukartarfiit assigsaallu. Ajornarpoq najukkamik immikkut aaqqissuinissaq nammineq najugaq pigigaanni.

Inatsimmi tamatumani § 23 periarfiissiivoq angallassinermi aaqqissuinernik inunnut nalunaarummi pineqartunut. Imaassinnavoq kommunalbestyrelsip pilersikkaa angallassinermi aaqqissuineq inunnut innarluutilinnut immikkut ator-toq, inunnik innarluutilinnut biileqartitsisoq imaluunniit aningaasanik immikortitsisut taxarnermi ikiuutissanik.

Kalaallit Nunaanni illuliornermi malittarisassat 2006-imeersut aalajangersagaqarput sanaartornermi qularnaagasatut tikikkuminarsaanermut piumasaqaatinik arlalinnik.

Assersuutigalugu 4.4.1, imm.4-p pisussaattippaa ikinnerpaamik ataatsimik –perusersartarfeqassasoq kassuartakkanik

Om lovgivning

Selvstyrets bekendtgørelse nr. 8 af 25. juni 2014 om hjælp til personer med vidtgående handicap § 15 og 16 giver mulighed for, at en person med vidtgående handicap kan få hjælp til at få specialindrettet sin bolig, hvis personen så bliver i stand til at klare sig i boligen. Hjælp til boligindretning kan blandt andet omfatte etablering af adgangsforhold til boligen, herunder udendørs ramper og lignende. Det er ikke muligt at få sin bolig specialindrettet, hvis man ejer sin egen bolig.

§23 i samme lovgivning giver muligheden for forskellige kørselsordninger for personer, der er omfattet af bekendtgørelsen. Det kan være, at kommunalbestyrelsen etablerer en kørselsordning specifikt til personer med handicap, at de stiller en bil til rådighed for personer med handicap eller at de tildeler økonomisk hjælp til at tage en taxa.

Grønlands Bygningsreglement 2006 har bestemmelser, der skal sikre, at byggeriet opfylder en række krav om tilgængelighed.

atuisunut illuliani quleriinni tamanut tikittakkanut aamma perusersartarfeqarluni tamanit atorneqarsinnaasumik.

Aamma malittarisassani 2.6.3. imm. 2-mi majuarissat aamma sivingassusissat sammineqarput. Aamma ima ilaqarput, "Pisuinnarnut biilinullu aqqutit ilusilerinerini sanaartorfik inun-nit pisinnaanikillimasunit atorneqarsinnaasunngortinneqas-sapput."

Illuliornermili malittarisassat sanaartukkanut nutaanut aamma nutarsaalluni sanaartukkanut taamaallaat atuutinneqar-poq. Malittarisassiat januaarip aallaqqaataani 2007-imi atuut-ilersinneqarput.

Radiukkut tv-kkullu ingerlatsineq pillugu Intsisartut inat-sisaat nr.7 juunip 8-anni 2014-imeersumi § 20 imm. 8 ima-qarpoq KNR-ip allakkaatittagaani inuit innarluutillit peqataa-nerat annertusineqarpoq. KNR-ip ilaatigut anguniassavaa inui-aqatigiinnut annertuumik soqutiginaatilinnik sapinngisamik allagartalersuisoqartarnissaa imaluunniit ussersuutit atorlugit nutserisoqartarnissaa.

For eksempel pålægger 4.4.1, Stk. 4., at der skal være mindst ét toilet, der er indrettet til kørestolsbrugere på etager i bygninger, der er offentlige tilgængelige og har toiletter, som offentligheden kan bruge.

Og 2.6.3.stk 2 omhandler reglerne for ramper og deres hældningsgrad. Der står yderligere, at *"adgangs- og tilkørselsarealer skal være udformet, så bebyggelsen kan benyttes af personer, hvis funktionsevne er nedsat."*

Bygningsreglementet gælder dog kun nye bygninger eller bygninger, som bliver væsentligt ombygget. Reglementet trådte i kraft 1. januar 2007.

Inatsisartutlov nr. 7 af 8. juni 2014 om radio- og tv-virksomhed § 20 Stk. 8.omhandler styrkelsen af adgangen til KNRs programudbud til personer med handicap. KNR skal bl.a. tilstræbe, at dækning af be-givenheder af stor samfundsmæssig interesse så vidt mulig tekstes eller tegnsprogstolkes.

INNERSUUSSUTIT

- Inatsisartut illuliornermi malitarisassiat ullumikku-mut naleqqussassagaat aamma sanaartortoqarne-rani nutarsaasoqarneranilu ilusiliineq tamanut tul-luuttoq atorneqartassasoq ingerlaavartumillu nutar-sarnermi tikikkuminartumik aaqqiinerit isumagine-qassasut taamaattaaq qularnaarneqassasoq tama-tuminnga malititsinissaq.
- KNR-ip tusagassiorfiillu allat aallunnerussagaat qu-larnaassallugu aallakatitativ inunnut innarluutilin-nut atoruminartuussasut/tikikkuminartuussasut teknikikkullu atortoqarnerni periarfissaat pioreersut atorneqassasut.
- Naalakkersuisut pisortat suliariumannittussarsior-neranni, ilaatigut angallassinermut tunngasuni ilan-guttassagaat tikikkuminarsaaneq suliariumannit-tussarsiornermut uuttuutitut toqqagassasut. Ima-luunniit minnerpaaffiatigut allallugu suliariumannit-tussarsiornermi tikikkuminarsaaneq nassuiaatigine-qassasoq.

ANBEFALINGER

- At Inatsisartut opdaterer bygningsregle-mentet og anvender universelt design, når der bygges og renoveres, og løbende sørger for at være opdateret på nyere tilgængelige løsninger samt sikrer effektiv kontrol med efterlevelse heraf.
- At KNR og andre medier har mere fokus på at sikre, at deres udsendelser er tilgænge-lige for personer med handicap og bruger de teknologiske muligheder, der allerede findes.
- At Naalakkersuisut i deres udbudsrunder i forhold til offentlige licitationer på blandt andet transportområdet indskrives til-gængelighed som et af de parametre, som udbuddet vælges efter. Eller som minimum skriver det ind i udbuddet, at der skal rede-gøres for tilgængeligheden i udbudsrun-den.

Allaaserisaq: Angutip utoqqaap angerlarsimaffini naleqqussartissinnaanngikkaa

Nanortalimmiu Hans Lothsen Semsen 71-inik ukiulik ukiut tallimat matuma siorna pisussinajunnaarpoq. Angerlarsimaffinilu kaassuartakkamik issiavilimmut taamanili naleqqussartissallugu ilungersuuteqalerpoq.

– Paaralugit uku kaassuartakkat aamma tummeqqat sinaak-kutai immineq qummukarujooortarpunga. Sapileraangama issiaqqaartarpunga, Hans Lothsen Semsen oqarpoq nassui-aallunilu sivisunerusumik nikorfasinnaanani, tassami qiter-migut uunnattutut annernartumik misigilersarpoq, timaalu sajuleraangat issivimmut ingittariaqartarpoq qasuersaarlu-nilu, qitemigullu anniarnini qaangiussiisariaqartarlugu.

Portræt: Gammel mand kan ikke få tilpasset sit hjem

Hans Lothsen Semsen på 71 år fra Nanortalik mistede evnen til at gå for fem år siden. Siden har han kæmpet for at få tilpasset sit hjem til en kørestol.

– Hver gang jeg skal ind eller ud af huset, så står jeg op og læner mig op ad trappegelænderet og tager fat om min kørestol og hiver den ind eller ud af huset, siger Hans Lothsen Semsen, der ikke kan gå særligt langt, før der begynder en brændende fornemmelse i hans lænd, som går op i ryggen på ham, så det begynder at ryste i hele hans krop, og han skal sætte sig ned for at slappe af og komme over smerterne fra ryggen.

*Hans Lothsen Semsenip kaassuartakkamik issiavini nammineq tummeqqakkoorttariaqartar-paa, illua innarluutilimmut naleqqussangaanngilaq
Hans Lothsen Semsen hiver selv sin kørestol op og ned af trapper til sit hjem, huset er ikke tilpasset en kørestolsbruger*

Hans Nanortalimmi Tukungasumi BSU-mik type 18-imi af-farleriinni najugaqarpoq, illuata qalipaataa sungaartoq nungullarluni qaserneruvoq. Isaariaanut tummeraqqarpoq, tummeqqallu nalaaniit aqquserngup tungaanut nunaanakkut pisuffeqarpoq. Aqqusinerlu qattunikkut qummut Nanortallip Atuarfiata tungaanut illoqarfiullu qeqqanut ingerlavoq, tamaaniipput kommunip allaffia, pisiniarfiit talittarfiillu.

Hans illuminut tikilluaqqusivoq, issiavimmini kaassuarta-kami issiavoq, angut tuattoq taamaattorli assamillugu assai manngeqaat nukeqarluaramik. – Immineq kaassuarta-kakka ingerlattarakkit nukeqarpunga, Hans 71-inik ukiulik oqarpoq. Angerlarsimaffimmini kisermaajuvoq qimminilu marluk uumasuutigai. Illua solarimik kiassarneqartarpoq, dunkinillu imermik immikkanik pajunneqartarluni.

Angerlarsimaffimmini akunnialunni ikiorteqartarpoq

Hans umiartornermik ilinniarfimmi umiartortutut ilinniagaqarpoq aamma maskinamut tunngasunik ilinniagaqarpoq, ukiorpassuit umiartortooreerluni maanna utoqqalinersiuteqarpoq. Angerlarsimaffimmini sapaatip akunneranut ataasiarluni ikiortimik pulaarneqartarpoq. Inuttut innarluuteqaleqqaarnermini angerlarsimaffimmi ikiorti sapaatip akunneranut akunnerni marlunni illuleraluni eqqiaasarluarpoq.

– Angerlarsimaffimmi ikiorti siornatigut akunnerni marlunni eqqissilluni illu suliarisarpa. Maannakkut halv time sapaatip akunneranut ataasiarluni ataasinngornerinnakkut, naammassisaqanngingajaavilluni, sukkanerpaamik asaa-sarpoq, iluamillunniit masatserpiarnagu. Kommunimiit aamma errorsissunneqartarnikuuvunga, tamannalu unitsinneqarpoq sipaarniartoqarmanngooq, Hans oqarpoq nassuiaallunilu qaammatalunni errortanik maanna atisaqarsimanani. Paniisalu ilaasa Narsamit Nanortalimmut tikeraarnerminni errorsissutarpaat.

– Imertartartoq takkuttarpoq, ataasinngornermiit tallimanngornermut, sulinngittoqqaattaaraangat taava imeerutoortarpunga, Hans oqarpoq nassuiaallunilu solarimik pajutsittarnini utoqqalinersiaminit nammineq aamma akiler-tarlugu, illulu nammineq pigigamiuk innaallagissamut imermullu akiligassat utoqqalinersianit akilerneqareeraangata sinneri nerisassanut atortarlugit.

Hans illumini solaritortunik kiassaateqarami, ukiukkut issittumi orsussamik amingartorneq aamma misigini-kuuaa, kommunimullu ikioqqulluni saaffiginnikkaluarpog.

Hans bor på Tukungasok i Nanortalik i et BSU type 18 dobbelthus med gul, nedslidt maling. Der er trapper op til hoveddøren og ned til en sti, der fører op til vejen. Den bakkede vej op mod byens centrum består af grus og eller sten, som stikker op fra en slidt asfalt. Fra bakketoppen går vejen ind mod skolen i Nanortalik og resten af byens centrum med Kommunekontor, butikker og havneområdet.

Hans byder indenfor i sit hjem, han sidder i sin kørestol og er slank og nærmest spinkel af bygning, men hans håndtryk er hærdet og fast. –Det er fordi jeg kommer rundt med min kørestol af egen kraft og vilje, at jeg har sådanne stærke hænder og kan tage fat, siger Hans på 71 år. Han bor alene i sit hjem med to hunde, huset varmes op med solar, og der bringes vand til huset med dunke.

Få timers hjemmehjælp

Hans er uddannet sømand og skibsmekaniker, men nu er han pensionist. Han har en hjemmehjælper på besøg en gang om ugen. I begyndelsen havde han en hjemmehjælper et par timer om ugen, som gjorde rent hos ham.

– Kommunen sparer, så hun kan kun være her i en halv time om ugen, og hun når kun at støve af og kan ikke rigtigt nå at gøre rent med en våd klud. Kommunen har ellers også taget sig af mit vasketøj, men det er sparet væk nu, siger Hans og forklarer, at han ikke har haft rent tøj i nogle måneder. En af hans døtre kommer engang imellem på besøg fra Narsaq for at vaske tøj for ham.

– Jeg får bragt vand og solar hjem til mig, og jeg har ingen rindende vand eller fjernvarme. Jeg oplever ofte, at der ikke bliver bragt vand ud til mig, og så løber jeg tør for vand, siger Hans og forklarer, at han betaler for solarudbringning med sin alderspension, og da huset er afdraget og betalt af, går det fleste af pengene til mad.

Han har også oplevet at løbe tør for solar til at varme huset med. Han søgte om hjælp hos kommunen, men fik afslag. –Jeg skulle ringe til mine venner for at få hjælp, sagde de, de kunne hjælpe mig med at hente solar, siger Hans om kommunens begrundelse for deres afslag.

Hvordan overkommer du så kulden, når du løber tør for solar?

Hans peger på sit elkomfur og svarer.

Hans bor på 5. år i et sit hus, som ikke passer til en kørestolsbruger. Han er en del af en overset gruppe af ældre borgere. Hans angerlarsimaffimmini kaassuartak-kamut issiavilimmut naleqqussangaanngitsumi ukiut tallimassaata najugaqarpoq. Hans utoqqaat maluginiarneqanngitso-ortartut ilagaat.

– Saaffiginnikkuma akineqartarpunga imatut ”kommunip susasarinngilaa”. Tassa illumik piginnittuunera sakkugineqartuaanarpoq, ilungersunaqaaq. Tassa oqaatigisinnaavat uannut, illit illugigakku annerusumik susinnaangilatsigit, Hans oqarpoq.

Qanormi anigorpiuk?

– Aajinnga ovni, tikkuarlugu oqarpoq, nangillunilu.

– Kiassaatigisaraku ovni aserussutiginikuuaa, ataasinnguaq uunnaavik kisimi ikumasinnaavoq, Hans nassuiaavoq oqarlunilu ovnikkut siatsisinnaajunnaarnikuugami siataguttaraluarluni, kiassaavillu ataaseq suppaliortinnaasinnaammat.

Anorersuaq kinguneqapiluttoq

Illup saavani Hansip qimmii marluk pitoqqapput, tassalu taakku Hansimut ulluinnami kisimiittumut kiserliornaveersaaqquataasarpud.

Qimmillu taakku Hansip 2014-imi anorersuartorsuugaa silaannarissarlugit pisuttuarpoq. Hans umiartortutoqaangami sila qanorikkaluallaraangalluunniit aniumasarpoq.

– Nu virker det ikke, for det gik i stykker, fordi jeg åbner for ovnen om vinteren i et forsøg på at varme huset op, siger Hans og forklarer, at kun én af de fire kogeplader virker. – Jeg har ikke råd til selv at købe et nyt elkøkken og kommunen kan ikke hjælpe mig med at skaffe et nyt køkken, fordi huset er mit eget hjem og ikke en lejebolig.

– jeg savner sådan at stege mad eller have flere gryder i gang under en madlavning, nu har jeg kun én kogeplade, som virker, og den kan jeg kun lave suppe på, fortæller Hans

Skæbnesvangert stormvejr

Foran huset går de to hunde i lange snore, de er den allerstørste støtte for Hans i hans hverdag, så han ikke bliver for ensom og alene.

Det var hundene, Hans var ude at lufte under et stormvejr i 2014. Hans er en gammel sømand, som kan modstå enhver storm.

Hans solarimik illumut pajut-sittarpoq. Ukiukkut solarisiaa kiassarnermut naammattanngilaq. Kissarsuut innaallagi-atortoq kiassarumalluni ator-tarpaa, maannali ajorpoq.

Hans får bragt solar til at varme huset. Om vinteren rækker solaret ikke så han er nødt til at tænde for ovnen for at få varmen. Nu er køkkenet itu.

– Uanga ullaaralaakkut qimmikkalu aneertaratta. Kaajallaalluta, Hans oqarpoq. Nanortalimmi 2014-imi anorersuatorsuaq aamma pisarnermisut anivoq, taamanikkut nasaqarpoq oqortorsuarmik qaavatigullu aamma nasaqarluni. Katersortarfiup eqqaa tikillugu qangattaatsilluni tingitaavoq.

– Isumaqarama uanga silaarunnanga, kisianni misigilerpunga ikiorneqarlunga, qimminnit marlunnit aluttorneqarlunga ulusakkut, Hans oqarpoq. Taava angerlamut aqqutaani marloriarluni tinngussaannermigut uppittarpoq. Taava illu tungujortoq angerlarsimaffiata qanittuaniittoq sulit tikinnagu pisuinnerneq sapilersoorpoq, qimmiilu siulliullutik apuupput. – Uanga paarngorlunga angerlarpunga, sulit apuunnanga kiinnakkut attorneqarama, sunaaffa isima illua mamittoq. Taava pillunga pillunga iserama mobilinniit tallimat qaangilaaraa ullaakkut napparsimavimmuot sianerpunga, Hans oqaluttuarpoq, portoriniillu arfi-neq marlunut napparsimavimmuot apuunneqarluni unitsinner-qarpoq.

– Nakorsap nutap taartaasup misissoraminga, sukkanerpaamik aallarutsissasunga. Dronning Ingrid napparsimavissuaneeriarlunga Rigshospitaliartippaanga, sivilunerpaamik tappavaniipunga. Ukiup affangajassua, Hans oqarpoq nassuiaallunilu pissinnaajunnaarnini pillugu kaassuartaakkami issiasussanngorami angerlartussanngoramilu pisariaqartitassai tamakkerlugit nakorsap allattorai. Soorlu kaassuartaakkamik issiavilimmuot naleqqussakkamik angerlarsimaffeqalernissaa ilanngullugu.

Angerlarsimaffimmini ukiut tallimassa at najugaqarpoq

– Naamik. Nakorsap oqaloqatiginerani allakkat, timikkut sungiusaasut allagaat, iluarsarneqarnissaanut tunngasut, ukiut tallimanngorput sunnguamilluunniit susoqanngilaq, Hans angerlareernermi kingorna pisut pillugit eqikkaalluni oqarpoq. Danmarkimiit uterami, utoqqaat illuanut nuuttussatut inissinniaraluarpaat piumasimannigilarli, angajoqqaami illua kingornussani uterfigerusussimavaa. Najukkanilu kaassuartaakkamik issiavimmut naleqqussarneqartussatut qinnutigisimagaluarlugu.

– Tummeqqat naleqqussarneqarnissaat pingaarnerpaatinnikuugaluarakku, aamma allakkatigut tunniunnagu oqaasiinnartigit akineqartarpunga, illumik piginnittuunera aamma akissaqannginneq tunngavilersuutigineqarput, Hans oqarpoq nassuiaallunilu INI A/S-imut inissamik qinnuteqarsimangaluarluni, qimmilli inissiami inerteqqutaasut qimaannarsinnaannginamigit nuussinnaasimanani.

– Taavalu ukiukkut sermeraangat anisinnaananga, kommunilu saaffigaluarlugu, teknikkimut sianeriarit uagut susassarinnigilarput, Hansip illup saavaniit qummut aqqusinermut sermernartarneranut tunngatillugu ajornartorsiortarnini pillugu oqarpoq.

– Lige meget hvordan vejret var, så luftede jeg altid mine hunde rundt i byen meget tidligt om morgenen, siger Hans. Og det var ikke anderledes den stormfulde morgen i Nanortalik i 2014. Han gik ud med hundene, han havde taget en tyk hue på inde under hættten. Nede ved forsamlingshuset Qujanartip illua i havneområdet blev Hans blæst omkuld af stormen. Han kan huske, at vinden tog fat i ham, og at han fløj op.

– Men jeg husker det ikke, som om jeg mistede bevidstheden, fortæller Hans om episoden. Men hundene slikkede hans ansigt, så han kom til bevidstheden liggende på gaden. Han kravlede op og begyndte at gå igen. På vejen hjem blev han væltet omkuld igen et par gange, og han mistede til sidst evnen til at gå, så han måtte kravle det sidste stykke hjem til huset. Hjemme fra stuen ringede han efter hjælp til sygehuset kl. 5 om morgenen og blev hentet af portørreddere og indlagt kl. 7.

– Heldigvis var der kommet en ny læge til byen den morgen med helikopter. Han tilså mig og så, at det var alvorligt og fik mig akut fløjet afsted til Rigshospitalet, fortæller Hans.

– Jeg blev fløjet til Rigshospitalet og lå der efterfølgende i et halvt år. Fordi jeg ikke kunne gå mere fik jeg en kørestol, og lægen skrev alt det ned, som jeg ville få brug for, når jeg kom hjem. Blandt andet at jeg har brug for en kørestolsvenlig bolig, fortæller Hans.

Femte år i eget hjem

– Men der skete ikke noget som helst, efter at jeg kom hjem, siger Hans og forklarer, at han nægtede flytte ind i alderdomshjemmet, da han ankom. Han blev boende i sit eget hjem, som han har arvet fra sin forældre. Her har han søgt om at få huset tilpasset sin kørestol med en rampe til husets hoveddør.

– Men det kunne kommunen ikke tilpasse med begrundelsen om, at det var mit eget hus, siger Hans. Han har forsøgt at blive skrevet op til en A/S INI bolig, men kunne ikke flytte ind til en ny bolig, fordi han ikke kunne forlade sine hunde.

– Om vinteren, når der kommer is på vejen ude foran mit hus, så kan jeg ikke komme ud, så er jeg isoleret, siger Hans

Utoqqaat arajutsisat

Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 7, 3. november 1994-imeersoq naapertorlugu, inuit 60-it inorlugit ukiullit peqqussummi matumani malittarisassat tunngavigalugit ikiorserneqarsinnaapput. Utoqqaat arlaqartut BSU-nik illuutini nammineq pigisaminnik najugaqartut, najukkaminnik innarluutiminnut naleqqusaaissamut, soorlu majoralalernissaannut, tummeqqalluunnit sinaakkusersorneqarnissaannut il.il taperneqarsinnaangillat. Tamanna pillugu annerusumik qupp 14. utoqqalinermi innarluuteqarneq – utoqqaat arajutsisat atuaruk.

En overset gruppe

I henhold til landstingsforordning nr. 7, af 3. november 1994 om hjælp til personer med vidtgående handicap er det kun personer, der endnu ikke er fyldt 60 år, der har ret til hjælp. En del ældre borgere bor i gamle BSU-huse, hvor de som husejere ikke kan modtage tilskud til at få boligindretning efter deres handicap i form af ramper, gelændere eller andet. Læs mere om dette på side 14.

Hans utoqqaat nammineersinnaasut angerlarsimaffiannut nuunneqalerluni kommunimit siora decemberimi paasitineqaraluarpoq.

– Taanna sullissisoq ima ilungersunartigivoq, tassami uannut sianerpoq; – Decemberip aallaqqaataani nuunnialerputit piareersarniarit, poortuiniarit nuulerputit. Taava januaarimi juulleriikatattoq aatsaat sianeqqippoq. – Poortuereernikuuit? Oqarpunga Piiareernikuuakka ilimagiunnaarnikuugakku. Taava kinguneratigut sianerpoq: Lastbilit takkuppet? Taava sianerfigalugu aperaara: Soormi inissara alakkartinnaguluunniit matu-ersaammik tuninngilisinnga? Maangaannaq ilivaa? Hans oqarpoq nassuiaalluni inimut attartornissamut isumaqatigiissumik takutinneqarani kingornalu susoqanngimmat.

Hans suli angerlarsimaffimmini najugaqarpoq.

Kommunimi sullinneqarnermini pissutsinik paasisaqarumalluni allagaatinik takunnikkumalluni septemberimi 2019-imi tunniusaqarpoq, suli akineqanngitsunik. Kommunimut allagaatinik takunninnissamik noqqaasutip tunniunneraniit ullut qulit qaangiuttut oqarasuaatikut paasiniaanermini ilisimatinneqarpoq, ulloq taanna sullissisunik sulisoqanngimmat akineqarsinnaanngitsoq.

Hans er også blevet tilbudt en ældrebolig sidste år i december.

– Min sagsbehandler ringede til mig og bad mig om at begynde at pakke mine ting ned. Så ringede hun igen for at høre, om flyttemændene havde været forbi. Men det havde de ikke. Til sidst blev jeg så træt af at vente, at jeg pakkede ud igen, og da min sagsbehandler ringede igen, spurgte jeg ellers ind til, hvor lejekontrakten blev af, hvis det er rigtigt, at jeg skulle flytte ind til en ældrebolig, men min sagsbehandler smækkede bare røret i, og der er ikke sket mere siden, siger Hans.

Hans bor fortsat i sit hjem.

For at forstå sin situation i kommunen skrev han i september 2019 en aktindsigtsanmodning i sine sager, men har indtil videre ikke fået svar. Efter ti dages ventetid spurgte han kommunen, hvad der blev af hans aktindsigtsanmodning. Her lød svaret telefonisk, at der ikke var en sagsbehandler på arbejde den dag til at svare på det.

Isumaqatigiissummi immikkoortoq 24 – Ineriartorneq aamma ilinniagaqarneq

Sammissaq una Tiliup meeqqat innarluuutillit ilinniagaqarneranut maluginiagaanik imaqarpoq. Suliassaqarfimmi tamatumani annertuunik iliuuseqartoqartariaqarpoq, atortussanillu aalajangersimasunik meeqqanut immikkut pisariaqartitsisunut ilinniartitsinermik siuarsaaniarnermut ilisimasanik amigaateqartoqarluni. Kisianni Tiliup aamma malugaa ilinniartitsisut amerlasuut tunniusimalluarlutik suliaqartut meqqat immikkut pisariaqartitsisut sapinnngisamik pitsaanerpaamik ilinniagaqartinniarlugit.

Meeqqat atuarfii tigussaasutigut pitsaassusillit

Tiliup paasisitsiniaaluni angalanermni atuarfiit arlallit pulaarpai. Tiliup ajasoorutigaa atuarfiit tikikkuminassusiat. Atuarfiit illutaat pitsaasuupput erseqqissumillu tikikkuminassuseq pitsaasuusasoq isumaliutigineqarsimavoq. Taamaattoq pissutsit ilaat pitsannngorsarneqarsinnaapput. Soorlu elevatori pisataasivimmu ingerlavoq, tassa kaasuartaatillit pisataasivik aqqusaartariaqarpaat quleriit suilliannut majuassagunik. Tamannalu inuit innarluuutillit pillugit isumaqatigiissummi immikkoortoq 24 naapertorlugu atuarfinnik peqataatitsunik inerisaaniarnermut siunertamut naapertuuppoq. (*isumaqatigiissummut tunngasoq ataatingaaniittoq atuaruk*)

Immikkut atuartitsineq aamma meeqqat immikkut pisariaqartitsisut

Misigaarput atuarfiit pissutsinik arlalinnik iluarsiiiffigineqartariaqartut, meeqqanik immikkut pisariaqartitsisunik peqataatitsisilluni isumaqarluartumillu atuartitsineq pilersinneqarsinnaassapat. Malugaarput atuarfinni immikkut klassit atatittaraat meeqqat immikkut pisariaqartitsisut innarluutiliunngitsut imaluunniit innarluummik nassuiaaserneqarsimannngitsut aamma meeqqat innarluuutillit. Immikkortumi uani immikkortinneqannngillat meeqqat innarluuutillit aamma meqqat immikkut pisariaqartitsisut, tamarmik assigiimmik pisinnaatitaaffeqarmata peqataatitsilluni isumaqarluartumik ilinniassallutik.

Atuarfiit atuartitsisullu nunaqarfinni Kommune Kujalliup illoqarfiisa pingaarnersaanni najugaqanngitsut oqaluttuaraat MISI-mik suleqateqarneq annertuutigut pitsaasuusooq, naak sulisuni taarseraaneeq annertugaluartoq. Ajornartorsiulli annertuvoq MISI sinerissami illoqarfinnut najugaqarfinnullu anngunneq

Konventions artikel 24 – Udvikling og uddannelse

Dette tema omhandler Tilioqs observationer omkring uddannelse af børn med handicap. Der er store udfordringer på området og mangel på viden om specifikke værktøjer, som fremmer børn med særlige behovs læring. Men Tilioq oplevede også en masse dedikerede lærere, som arbejder for at give børn med særlige behov den bedst mulige uddannelse.

Folkeskoler med gode fysiske rammer

Tilioq besøgte flere skoler på orienteringsrejsen. Tilioq var her imponeret over den tilgængelighed, som skolerne havde. Skolernes fysiske rammer var gode, og der var klart tænkt på, at den fysiske tilgængelighed skulle være god. Der var dog nogle forhold, som kunne forbedres. Fx gik en elevator op til et depotlokale, så en kørestolsbruger skal igennem depotet for at komme op på 1. sal. Og et andet sted var det kun dele af skolen, som var tilgængelig for kørestolsbrugere. En skoleinspektør fortalte, at de havde lagt specialklasserne blandt de andre klasser for at fremme inklusionen i skolen. Dette er i overensstemmelse med Handicapkonventionens artikel 24 om at fremme et inkluderende skolesystem. (*Se mere nedenfor konvention*).

Specialundervisning og børn med særlige behov

Skolerne oplevede flere udfordringer i forhold til at skabe både inkluderende og meningsfuld undervisning for børn med handicap og børn med særlige behov. Vi oplevede, at specialklasserne på skolerne både havde børn med særlige behov, som ikke havde et handicap eller som ikke var blevet udredt for et handicap endnu samt børn med handicap. I dette afsnit skelnes ikke mellem børn med handicap og børn med særlige behov, da alle har lige ret til en inkluderende og meningsfuld uddannelse.

Narsap atuarfiani nutaami perusersartarfiit inunnut innarluutilinnut naleqqusaapput.

Der er tænkt på handicapvenlige toilet-faciliteter på Narsaqs nye skole

ajormat. Meeqqat ilaat ukiumi ataatsimi utaqqisinnaasarput, MISI tikinnissani kinguatittariaqartarmagu.

Aamma Tiliup paasivaa ilinniartitsisut atortussanik aalajangersimasunik amigaateqartut meeqqat immikkut pisariaqartitsisut atuartissallugit. Immikkut klassimi atuartut atuaqatigiinnertik tunngavigalugu tamarmik assigiinnik pisariaqartitsisanngillat. Tiliup malugaa klassimi ataatsimiittut meeqqat isiginiarnermik innarluutilit, aalasinnaanermik innaluutilit, kiisalu oqalussinnaanermik innarluutilit. Ujartorneqarpoq immikkut nalunnisaqarneq meeqqanut klassini taakkunaniitunut atuatsinerup naleqqussarnissaanut.

Meeqqanik immikkut pisariaqartitsisunik atuartitsiniarnermi Kommunimik suleqateqarniarneq ilungersunarnerpaatut atuarfimmit ataatsimit tikkuarneqarpoq. Tilioq ilisimatinneqarpoq sulianik arriitsumik ingerlatsisarneq ilungersuutigineqartartoq. Tamannami atuarfimmit pisarialimmik ikiuinisamik aamma tapersuinerneq pilertortumik neqerooruteqarsinnaasannginneranik kinguneqartarpoq, pissutigalugu tamanna komunimit akuerineqaaqartussaammat.

Ilinniartitsisoq oqaluttuarpoq, atuarfimmi atuartumut ikiorsiinissamik qinnuteqartarsimagaluarlutik. Kommunemiit kiisami qisuariartoqarmat apeqqutigineqarpoq, sooq atuarfik siornatigut attaveqajaarsimannginnersoq. Meeqqamut pineqartumut tunngasunik sulianik ukiuni arlalinnut kingumut allagaatinik takussaasoqanngilaq. Ilinniartitsisup uppersarsinnavaa ukiup siulaini arlarierlutik kommunimut ikiorsiisoqatariaqarneranut tunngasunik attaveqartarsimagaluarlutik, kisianni tapersiisoqarani, ikiuisoqarani akissumilluunniit kinguneqanngitsumik. Kommunip ilisimatitsissutigaa suliamut tunngasunik allagaatit piginagit.

Skoler og undervisere i de bosteder, der ikke var i Kommune Kujalleqs hovedby, fortalte, at samarbejdet med MISI overordnet set var godt, selvom de oplevede store udskiftninger i personalet. Men at det var et stort problem, at MISI ikke kom nok ud til byer og bosteder langs kysten. Nogle børn kunne vente et år på at blive udredt, fordi MISI måtte aflyse deres besøg.

Derudover blev Tilioq gjort bekendt med, at lærerne manglede specifikke redskaber til at undervise børn med særlige behov. Børn i den samme specialklasse har ikke nødvendigvis de samme behov, bare fordi de er i den samme klasse. Tilioq oplevede, at der i én og samme klasse var børn med synshandicap, bevægelsehandicap og talehandicap. Der blev efterlyst mere specifik viden til at tilpasse undervisningen for de børn, der var i klasserne.

Samarbejdet med kommunen blev af en skole pointeret som den største udfordring for undervisningen af børn med særlige behov. Langsom sagsbehandling, fik Tilioq at vide, var den væsentligste udfordring. Det betød nemlig, at skolen ikke kunne tilbyde den nødvendige hjælp og støtte hurtigt nok, da dette skal godkendes hos kommunen.

Lærer fortæller, at de gentagne gange har søgt om hjælp til en elev på skolen. Da kommunen endelig reagerede, spurgte de, hvorfor skolen ikke havde taget kontakt før. Der var ingen sagsakter på det pågældende barn for de sidste mange år. Læreren kunne dokumentere, at de gentagne gange i løbet af de sidste år havde taget kontakt til kommunen uden at få hjælp, støtte eller svar. Kommunen oplyste, at de ikke havde disse sagsakter.

Angajoqqaap oqaluttuaraa meeraq specialklassimi atuortoq atuarfimmi ikorfartortimik pisinnanatik, naak angajoqqaat komunimut arlaleriarlutik saaffiginittarluartut. Tamanna meeqqap atuarnermi nalaani ilikkagaqarnissaanut qulakkeerisumik tapersorteqannginneranik kinguneqarpoq.

Qaqortumi Tilioq immikkut atuarfimmut Tungujortuaqqamut pulaarpoq. Atuarfik taanna kommunimi meeqqat atuarfianut ilaavoq, nammineq illutaqarluni aturfimmut atasumik. Tassani atuortut immikkut annertuumik pisariaqartitsisut atuartineqartarput, assersuutigalugu meqqat Ivaameersut aamma meeqqat allat arlariaanik innarluutillit. Tiliup malugaa misilittagartussuseq, immikkut atuartitsinermut ilisimasaqarneq aamma ilinniartitsisunit perorsaasunillu immikkut atuarfimmi tassani atorfeqartunit annertuumik tunniusimasoqartoq. Erseqqippoq tassani meeqqat ilikkarnissaannik aamma ineriartornissaannik qularnaariniarluni piginnaaneqassutsit pigineqartut.

Forældre fortæller om et barn, som går i specialklasse, som ikke kan få tildelt støtteperson i skolen, selvom forældre har henvendt sig til kommunen gentagende gange. Det betyder, at barnet ikke får den fornødne støtte, som sikrer barnets læring.

I Qaqortoq var Tilioq på besøg i specialsolen Tungujortuaraq. Denne skole var en del af kommunens folkeskole, men havde sin egen bygning på skolens grund. Her blev elever med store særlige behov undervist, for eksempel børn fra Ivaaraq samt andre børn med multiple handicaps. Tilioq oplevede stor erfaring, viden om specialundervisning samt et stort engagement hos de lærere og pædagoger, som var ansat på specialsolen. Det var tydeligt, at der her var kompetencerne til at sikre børnenes læring og udvikling.

Tiliup Qaqortumi atuarfik Tungujortuaraq pulaarppaa. Tilioq besøger Tungujortuaraq skolen i Qaqortoq

Nunaqarfinnut savaateqarfinnullu immikkut

Tiliup naapippaa suliamik piginnaanilik meeqqanik innarluutilinnik atuartitsisartoq. Atuartitsisoq taanna atuartitsinissamut ilisimasanik, pikorissarnernik aamma atortussanik amigaateqarpoq. Tiliup aamma ilisimalerpaa meeqqap innarlutillip nassuaasernissaa ajornakusoortoq meeraq nunaqarfimmi savaateqarfimmiluunniit najugaqarpat, aamma taamaallilluni ikiorsiineramik ilikkariartornissaanik qularnaarisumikk eqqortumik pisinnaangitsoq.

Atuartitsisoq oqaluttuarpoq kommunimi sulianik ingerlatsisoq attavigissallugu ajornakusoortoq, atuartitsinissamut pikkorissarnernik eqqortunik piniarluni, pissutigalugu pikkorissarnissamut qinnuteqaat tammarsimammat illoqarfimmi qaninnermi sulianik ingerlatsisut taarseraanneratigut, aamma Qaqortumut aalajangiisartunut ungasimamat. Suliamik ingerlatsisumit tikeraarneqatuarnertit tamaasa pissutsit pillugit aallaqqaataaniit nassuaaneq aallarteqqittariaqartarpaa, suliarlu nutaatut aallartillugu pikkorsarnissamut qinnuteqarneq, tamatumalu kingorna suliamik ingerlatsisumit tusagaqaqqinngittarneq.

Særligt for bygder og fåreholdersteder

Tilioq mødte en fagperson, der underviser børn med handicap. Underviseren mangler viden, kursus og materialer til at undervise. Tilioq blev yderligere bekendt med, at det er svært at få udredt et barn med handicap, hvis barnet bor i en bygd eller et fåreholdersted, og de dermed ikke får den rette hjælp til at sikre indlæring.

En underviser fortæller, at det er svært at nå ud til kommunal sagsbehandler for at få de rette kurser til at undervise, fordi ansøgning om kursus går tabt på grund af udskiftning blandt sagsbehandlere i den nærmeste by, og at der er langt til beslutningstagere i Qaqortoq. – Jeg skal for hvert sjældent besøg af en sagsbehandler starte forfra med at forklare om forholdene og lave en ny sag om f.eks. ansøgning om kursus, og derefter hører jeg ikke mere fra sagsbehandleren.

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissut

Inuit innarluutillit Kalaallit Nunaanni pisinnaatitaapput ilinniarsinnaanermut. Kalaallit Nunaata qularnaassavaa ilinniarsinnaaneq taanna pissasoq immikkoortitsinertaqanngitsumik aamma ilinniartitaanermik aqqissuussineq peqataatitsuullunilu naliigimmik periarfissiissasoq. Aamma inuit innarluutillit periarfissaqassasut ataasiakkaatut ilinniarnermi tapiissuteqarnissamut.

Kalaallit Nunaata suliniutigissavaa ilinniartitsisoqassasoq inuunik innarluutilinnik atuartitsisussanik. Iliniartitsisut atuartitsisarnermi periaatsinik, atortussanik aamma allat attaveqatigiitarnernut periaatsink inunntut innarluutilinnut ikiuutitut atugasanik ilisimasalinnik.

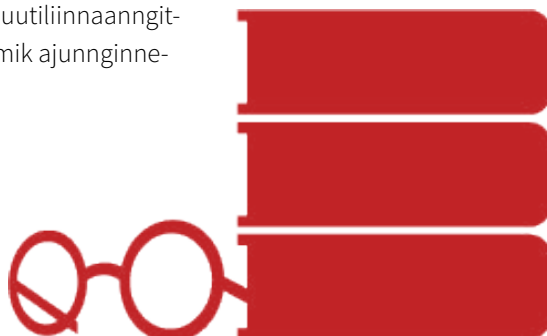
Tamanna isumaqarpoq meeqqat tamarmik pisinnaatitaasut namminerminnut naleqqussakkamik ilinniartinneqarnissamik. Aamma meeqqat innarluutillit sapinngisamik ilagittinneqassasut meeqqanut innarluutilinnaangitsunut, meeqqamut sapinngisamik ajunnginnersussa anguniarlugu.

Om Handicapkonventionen

Ifølge artikel 24 har personer med handicap **ret til en uddannelse** i Grønland. Grønland skal sikre, at denne uddannelse foregår uden diskrimination, og at uddannelsessystemet er inkluderende og giver lige muligheder. Samt at personer med handicap har mulighed for at få individuelle støtteforanstaltninger under deres uddannelse.

Grønland skal arbejde på, at der er lærere, som er uddannet til at undervise personer med handicap. Lærere som har kendskab til undervisningsmetoder, materiale og alternative kommunikationsmåder til støtte for personer med handicap.

Det betyder, at alle børn har ret til at få undervisning, der er tilpasset dem. Og at man i så høj grad som muligt skal inkludere børn med handicap i klasser, der ikke kun er for børn med handicap, i det omfang at det er til barnets bedste.

Inatsisit

Meeqqat atuarmianni immikkut atuartitsisarneq aamma allamik immikkut ittumik perorsaanikkut ikiorsiisarneq pillugit **Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 21, 8. december 2017-imeersup immikkut atuartitaanissamik immikkut pisariaqartitsisut pisinnaatippai.** Taamatut ikiuineq ilaatigut imarsinnaavoq meqqanut ikiorsiinemik aamma immikkut perorsaanermi periaatitigut siunnersuinemik atu-artunut, angajoqqaanut inunnullu allanut, taakkua sulinerat meeqqap ineriartorneranut pingaaruteqarpat.

INNERSUUSSUTIT

- Kommune Kujalleq inunnik ilisimasalinnik nalunngineqareersunik atuissasoq (ilaatigut Tungujortuaqqami) taakkulu atorlugit atuartitsisut ikorfartuisullu kommunip sinnerani – piginnaasatigut qaffassassagai.
- Kommuni Kujalliup isumagissagaa MISI illoqarfinnut nunaqarfinnullu tikinnerusalissasoq, imaluunniit isumaliutigissagaa pisut ilaanNi telekkut aaqqiissutissanik periarfissiissasoq.
- Kommuni Kujalliup meqqallu atuarmiisa pitsanngorsassagaat meeqqat immikkut pisariaqartitsisut sulleqatigissutiginerat.
- Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermut Naalakkersuisoqarfiup Ilinniarfissuullu qularnaassagaat ilinniartitsisunngorni-at ilinniartitsisullu ilinniaqqittut atuartinneqartassasut atuartut assiiingitsunik innarluutaat ilannguttarlugit.
- Ilinniartitanermut, Kultureqarnermt, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup Ilinniarfissuullu, qularnaassagaat ilinniartitsisunngorniarnermi eqquteqqissagaat immikkut perorsaanermik liniefageqartarneq.

Om lovgivning

Selvstyrets bekendtgørelse nr. 21 af 8. december 2017 om specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand i folkeskolen giver børn med særlige behov ret til specialundervisning og anden specialpædagogisk bistand. Denne bistand kan bl.a. omfatte personlig assistance til barnet og specialpædagogisk rådgivning til elever og til forældre, lærere og andre personer, hvis indsats har væsentlig betydning for elevens udvikling.

ANBEFALINGER

- At Kommune Kujalleq gør brug af de videnspersoner, der allerede forefindes (blandt andet i Tungujortuaraq) og bruger disse til at opkvalificere undervisere og støttepersoner i resten af kommunen.
- At Kommune Kujalleq sørger for, at MISI kommer mere ud til alle byer og bygder eller overvejer, om tele-løsninger er en mulighed i nogle tilfælde.
- At Kommune Kujalleq og folkeskolerne forbedrer deres samarbejde omkring børn med særlige behov.
- At Departementet for Uddannelse, Kultur, Forskning og Kirke og Ilinniarfissuaq sikrer, at lærerstuderende og lærere på efteruddannelse undervises i at inkludere elever med forskellige typer handicap.
- At Departementet for Uddannelse, Kultur, Forskning og Kirke og Ilinniarfissuaq sikrer indførelse af specialpædagogik som linjefag på seminarieret igen.

Isumaqatigiisummi immikkoortut 3 aamma 19 – Najugaqariaatsit

Tiliup pulaarpaa ulloq unnuarlu angerlarsimaffik Ivaaraq kiisalu kommunimit najukkatut neqeroorutit assigiinngitsut. Sammisami uani katiterneqarput aaqiisuteqarfigineqartariaqartutut Tiliup malugisai. Soorlu illut qanoq ittuneri aamma attartornermi isumaqatigiisutit. Aamma innuttaasut ineriartornissaralunit sunniteqarnerluttunik pissutsinik iliuuseqarfigineqartariaqartunik, tassami Tiliup ilisimasimammagu innuttaasut arlallit najugaqartut peqqissussaannut ineriartornerannullu siuarsaataannngitsunik sunniteqartunik.

Kommunip najugaqarnermut neqeroorutai

Illoqarfinni angallavigisatsinni aamma pulaarneqarput illoqarfinni najugaqatigiiffiit aamma najugaqarfiit illersukkat (kommunip najugaqarnermut neqeroorutai). Illoqarfinni arlalinni Tiliup ilisimalerpai najugaqatigiiffinni initaarniarluni utaaqqisqarnera, aamma tamanut atuuttumik illoqarfinni tamanit najugaqarfigineqarsinnaasunik amigaateqartoqartoq. Tamatuma kinguneraa inuit innarluutillit kommunip neqeroorutaani najugaqartariaqartarnerat, naak namminerisaminnik inissaminnut nuunnissaminnut piginnaassuseqaraluarlutik, inigisinnaasaanik naleqquttunik nuuffissaqanngimmat. Taamaasillutik allat najugaqatigiiffinni initaarnissamut pisariaqartitsitigalugit inisaat atortarpaat.

Tassa INI-p inissiaataasa amigaataanerat aamma najugaqarfinni inissatut neqeroorutit amigaataanerat ima kinguneqartarpoq, inuit innarluutillit arlallit sumi najugaqarusunnertik aallavigalugu namminerisaminnik inuuneqarnissaminnut pisariatitaminik ikiorserneqartannginnerannik tapersorsorneqartannginnerannillu. Taamaaliornissamut pisinnaataagaluarput Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiisut immikkoortoq 19 naapertorlugu. Aammattaq Tilioq inunnik innarluutilinnik sullissisunit arlalinnit imminnut attuumassuteqaratik oqariartortunit ilisimalerpaat, arlaleriarluni kommunimut qinnuteqartoqartoq najugaqatigiiffissatut illuliornissamik, kisianni kommunimi ataatsimiititanit tamatigut itigartineqartartoq, aningaasaliivigissallugu akisuallaqimmat.

Kommunimi najugaqatigiiffissatut neqeroorutit

Illoqarfinni arlalinni najugaqatigiiffissatut neqerooruteqartoqannginnerata saniatigut neqeroorutit illoqarfinni takussaasut pisoqaapput nungullarsimallutillu nutarsarneqartariaqartut.

Konventions artikel 3 og 19 – Boformer

Tilioq besøgte døgninstitutionen Ivaaraq samt forskellige kommunale botilbud for personer med handicap. Dette tema samler de udfordringer, som Tilioq oplevede. Både praktiske ting såsom bygningsstandarder og lejekontrakter. Men også udfordringer med store udviklingsmæssige konsekvenser for borgerne, da Tilioq blev gjort bekendt med, at flere borgere bor steder, der ikke fremmer deres trivsel og udvikling.

Kommunale botilbud

I alle de byer, Tilioq rejste til, blev der også aflagt besøg i byens bokollektiver og beskyttede boenheder (kommunale botilbud). I flere byer blev Tilioq gjort bekendt med, at der både var venteliste til at få et værelse i et botilbud samt en generel mangel på almenyttige boliger i byerne. Det bevirker, at personer med handicap, som bor i et kommunalt botilbud, men kan og vil flytte ud i eget hjem, ikke har muligheden for dette. Fordi der ikke er egnede boliger at flytte ud i. Derudover optager personer, der er klar til at flytte ud i egen bolig, også en plads i et botilbud for en, som har behov for at flytte ind.

Denne mangel på INI-boliger sammen med mangel på pladser i botilbud resulterer altså i, at flere personer med handicap ikke får den nødvendige hjælp og støtte til at leve et selvstændigt liv, der hvor de ønsker at bo. Hvilket de ellers har ret til ifølge Handicapkonventionens artikel 19. Yderligere fik Tilioq at vide fra flere handicapfaglige medarbejdere uafhængigt af hinanden, at der gentagne gange var søgt om at få lavet flere kommunale botilbud i byerne, men at det hver eneste gang var blevet nedstemt i de kommunale udvalg, fordi det var for dyr en investering.

Kommunale botilbud – Bygningernes stand

Udover at der manglede botilbud i flere byer, var de botilbud, som fandtes i de fleste byer, gamle og slidte og trængte til at blive renoveret. Der var som oftest et nedslidt badeværelse til deling mellem

Taakkunani takussaagajupput uffarfiit inunnut 4-5-inut ataatsimoorussat nungullarnikut, aamma najugaqartut inaat arlalitsigut mikisuarsuit. Taakku saniatigut najugaqarfinni atorfilinnut atugassarititat pitsaanerpaajungillat. Najukkat siunertamut naleqqutinngillat perusersartarfeqaratillu, uffarniarnemut pisutsit najugaqartunut sulisunullu naammagatik.

Aningaasaqarneq aamma attartornermut isumaqatigiissutit

Tiliumi kommunip najugaqarfissatut neqeroorutaani najugallit tusarniaavigaavut attartornermut isumaqatigiissuteqarnersut. Apersukkat tamarmik akipput attartornermut isumaqatigiissuteqannginnamik. Innutttaasut kommunip inissiaataani najugallit piumasaqaatigissavaat attartornermut isumaqatigiissuteqarnissaq.

Ivaaraq – Sulisunik amigaateqarneq peqataatitsinissamut aamma suliffiup avataani pisoqartitsinissamut akornutaavoq

Tiliup paasisitsiniaalluni angalanermi Ivaaraq pulaarpaa. Pulaarneq pilersaarutaareerpoq nakkutilliinermilli siunertaqarani

4-5 beboere, og beboernes værelser var som oftest meget små. Derudover var forholdene for de ansatte i boenhederne heller ikke optimale. Boligerne var ikke egnede til formålet, og der var hverken toilet eller badeforhold nok til antallet af beboere og ansatte.

Økonomi og lejekontrakter

Tilioq forhørte sig hos nogle af beboerne i de kommunale botilbud i forhold til, om de havde en lejekontrakt. Alle de tilspurgte borgere svarede negativt på denne forespørgsel. De havde altså ikke en lejekontrakt. Borgere, som bor i kommunale botilbud, har krav på at have en lejekontrakt.

Ivaaraq – Personalemangel er en hæmsko for inklusion og aktiviteter uden for institutionen

Tilioq besøgte Ivaaraq under orienteringsrejsen. Besøget var planlagt og ikke et kontrolbesøg, da Tilioq ønskede at se institutionen for at få en fornemmelse af, hvordan forholdene er for beboerne på institutionen.

Nanortalimmi inunnut innarluutilinnut naleqqussarlugit najugaqarfissiat, siunertamulli ullumi atorneqanngillat.

Handicapvenlige boliger i Nanortalik, som ikke bruges til formålet i dag.

Tiliummi suliffik takorusummagu, maluginiarlugu suliffimmi najugalinnut pissutsit qanoq innersut.

Tiliup ilisimalerpaa suliffimmi sulisunik piffissani killilinni amigaateqartoqartartoq, aamma suleqatinik suliamik iliniarsimasunik. Sulisut Tiliup naapitai tamarmik suliaminnut tunniusimapput. Sulisunik amigaateqarneq ima sunnuteqartarpoq, najugallit inuiaqatigiinnut avataangiisinut peqataatissallugit ajornakusoortartoq, sulisunik atoriatagassaqartuaannangimmat, soorlu najugallit angalaneranni illoqarfimmi pisuttuarnerni ilagissallugit, tusarnaartitsinernut imaluunniit angallammik angallallugit. Ivaqqami najugallit inuiaqatigiit sinnerinut mattusimapput, sulisunik peqateqarneq eqqaassanngikkaanni, taakku sammisarmatigik tapersortarlugillu. Uagut inuiaqatigiisugut peqataatitsineq qularnaarniarlugu sammisuugutsigit inunnut innarluutilinnut paqumisunnerit isummiuteriikkallu pinaveersimatissagaluarpavut.

Ivaqqamut tunngasoq

Ivaqqap Tungujortuarartaa pisoqalivoq, ikuallanaveersaartitsinerlu maleruaqqusanut naleqqukku-naarluni, najukkanut inimi qullermi ajutuulernerminiffissaqannginnami.

Ivaqqap aallutai meeeqqat inersimasullu annertuumik tarnikkut timikkullu innarluutilittut nassuiaasereqarsimapput. 15-inut inissaqartoq immikkoortortanut marlunntu agguarsimasunut.

Ivaaraq pillugu atuarneqarsinnaavoq Ombudsmandip nakkutilliinerminik nalunaarutaa.

Inissiivinni aamma najuqarfinnut neqeroorutini kukkusumik inissitat

Ivaqqami najuqarfittullu neqeroorutini plejehjemmemilu ilisimatinneqarpugut ineqartoqartoq kukkusumik inissitanik. Najugallit ilaat kukkusumik inissineqarsimapput allami inissiffissaqannginnamik. Tiliup tassa paasivaa inunnut innarluutilinnut ataasikaatut naammatusaakkanik neqeroorutininik amigaateqarneq. Tamanna akornusiisinnavoq inuit taakkua ineriartornerannut inunerissarnerannullu, avatangiisit namminnerminntut tullutinngitsut atoramikkit. Aamma kinguneqarsinnaavoq najuqartunut allanut, kukkusumik inissitat ilaat annertunerumik allaasumillu paarisassammata. Assersuutigalugu inuusuttut innarluutilittut paqqinnittarfimmi nauqaqarput. Aamma meqqat pingasut tarnikkut nappaatilittut nalunaarsorneqarsimasut

Tilioq blev gjort bekendt med, at der i perioder manglede medarbejdere på institutionen og specielt faglærte medarbejdere. De medarbejdere, Tilioq mødte, virkede alle engagerede i deres arbejde. Manglen på medarbejdere betyder, at det er en udfordring at inkludere beboerne i det omkringliggende samfund, fordi der ikke altid er personaleressourcer til at tage beboerne på ture såsom en gåtur i byen, ned til en koncert eller en tur ud på havet i båd. At beboerne i Ivaaraq på mange måder er isoleret fra resten af samfundet – udover interaktionen med de medarbejdere, som plejer og støtter dem – er u hensigtsmæssigt på mange måder. Handicapkonventionen bygger på princippet om inklusion – og beboerne på Ivaaraq har ret til at være inkluderet i det omkringliggende samfund. Derudover vil vi som samfund, hvis vi satte et større fokus på at sikre inklusion, kunne forebygge nogle af de tabuer og fordomme, der er om personer med handicap.

Om Ivaaraq

Ivaaraqs blå bygning er ved at være gammel, og den lever ikke op til brandregulativerne, da der ikke er en nødudgang for beboerne, som bor på første sal.

Ivaaraqs målgruppe er udredte børn og voksne med vidtgående psykiske og fysiske handicap. Der er plads til 15 beboere fordelt på to afdelinger.

Der kan læses mere om Ivaaraq i Ombudsmanden inspektionsrapporter

Fejlplaceringer på institutioner og botilbud

Både i Ivaaraq, i et botilbud og på et plejehjem blev vi gjort bekendt med, at der boede beboere, som var fejlplacerede. Nogle beboere var fejlplaceret, fordi der ikke var andre steder, de kunne være. Tilioq oplevede altså en mangel på individuelt tilpassede tilbud til personer med handicap. Dette kan gå ud over personernes udvikling og trivsel, da de ikke er i omgivelser, som passer til dem. Det kan også medføre forringelser i plejen for de andre tilstedeværende beboere, da nogle af de fejlplacerede beboere kan have et større og anderledes plejebæbehov. For eksempel var der yngre borgere med handicap, som boede på et plejehjem. Der var også tre børn med psykiske diagnoser, som bor på Ivaaraq. Dette resulterer ifølge medarbejderne i, at de fejlplacerede

Ivaqqami najugaqarput. Sulisut oqarneri naapertorlugit tamanna kinguneqarpoq kukkusumik inissitat akornusersuisut toqqissisimajunnarsitsillutillu najugallit allat akornanni, pissutigalugu meqqat periartarmata. Aamma pissutigalugu ineriartornerminni kinguarsimammata, najugallit allat arlalikkuutaanik innarluutillit meeqqallu kukkusumik inissitat Ivaqqami najugaqarmata. Taamaalillluni oqaatigineqarpoq meeqqat aalanermik innarluuteqanngitsut paarmortalersimammata natermilu innangasarlutik. Tamanna naleqqutinngilluinnarpoq Ivaqqamilu najugalinnut isumaalutsitsilluni ernumanarsilluinnarpoq. Ivaqqami kialuunniit nalummagu kukkusumik inissitaasimasut qanoq sivilisutigisumik ulloq unnuarlu paaqqinnittarfimmi najugaqassanersut.

børn for det første forstyrrer og skaber utryghed blandt de andre beboere, fordi børnene er udadregerende. Men også at børnene går tilbage i deres udvikling, fordi de andre beboere har multiple handicaps, og de fejlplacerede børn efterligner de andre beboere på Ivaaraq. Der blev således berettet om, at børn uden bevægelseshandicap var begyndt at kravle og ligge på gulvet. Dette er en særdeles uhenigtsmæssig og bekymrende situation for alle, der bor i Ivaaraq. Det var yderligere stærkt bekymrende, at ingen på Ivaaraq vidste, hvor lang tid at de fejlplacerede børn skulle bo på døgninstitutionen.

Ivaqqami issakatsiaarfik
Gynge i Ivaaraq

Ivaararmi suliffissanut allagarsiissutit
Jobopslag til Ivaaraq

Meeqqat
Angerlarsimaffiat
Ivaaraq

31.07.2019.

**IVAARAQ AALIANGERSIMASUNIK
SULISUSSARSIORPOQ.**

Ivaaraq ulloq unnuarlu annertuumik innarluutilinnut Angerlarsimaffiuvoq, marlunnik immikkoortortaarluni, ineqartut katillugit 14-put. Ulluinnarni weekendinilu suliffik, sap.ak 40 tiimit suliffiuvoq nikerartoq. Weekendi allortarlugit nikittaalluni sulisoqartarpoq, aammalu pisariaqavissortillugu allangortoqarsinnaasarluni.

Suliffik nuannersuuvog sullitat qanimit peqatigalugit ulluinaat Angerlarsimaffimata. Sullitat innarluuteqartuungaluarlutik peqatigiuminartuupput, ilikkarlugillu, aamma pissarsiaqarnartuaannarlutik.

Ivaaraq sulliviuvoq suliffeqarfittut allatulli ineriartortoq, sulisuminullu ullivimmik pitsanngorsaannermu' allatigullu pikkorissaanernik Angerlarsimaffimata. Taamaattumik Ivaqqami sulineq aamma inuttut ineriartornermik pilersitseqa' a' asarpoq, sullitanullu tunngasunik isimasaqarnerulernermik, ilikkarlugillu, aamma pissarsiaqarnartuaannarlutik.

*lit soqutiginnippit ulloq unnuarlu suliffimmi sulinissarnut?
aava ornigullutit paa' ilikkarlugillu, aamma pissarsiaqarnartuaannarlutik
ngujortumut, Majavej, 3-1581 ulluinnarni nal 8-16 akornani.
mikkut unnuarsiortoqartarpoq.*

Inussiarnersumik:
Ivaqqami pisortaq
Sussi Larsen.

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissut

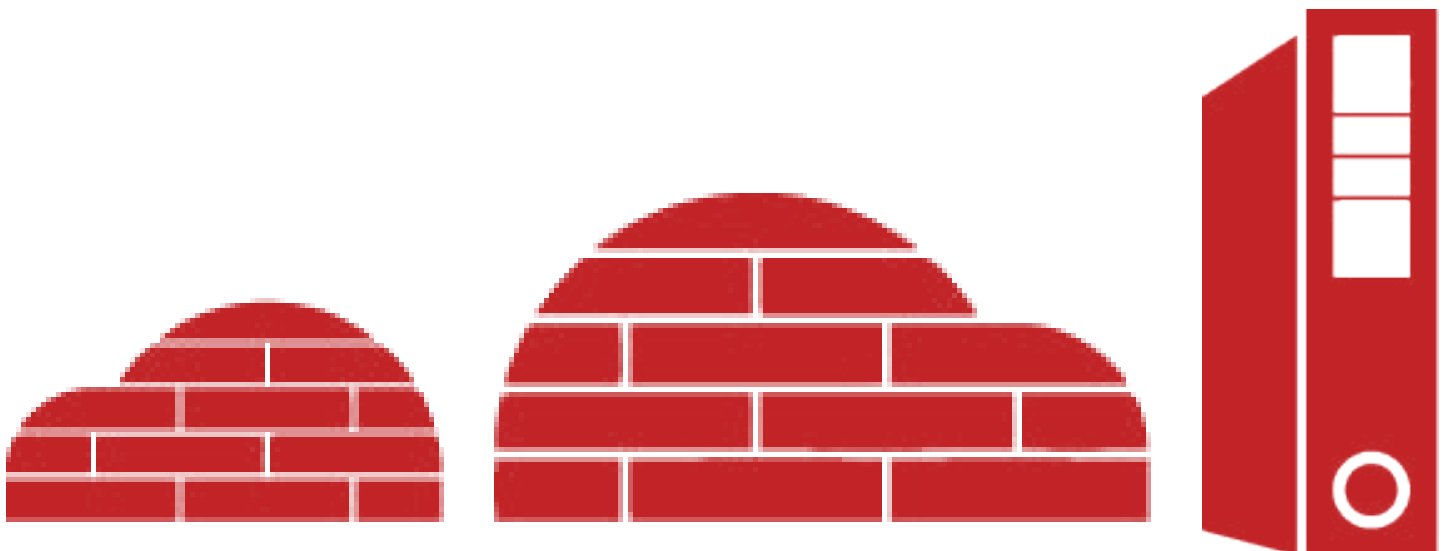
Inuit innarluutillit pisinnatitaapput **peqataatinneqassallutik inuiaqatigiinnilu peqataassallutik** allat tamaasa naligalugit. Maliniagassatut tunngaviuvoq Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissummi immikkortumilu 3-mi allassimalluni. Tamanna isumaqarpoq Kalaallit Nunaata isumagissagaa inuit innarluutillit periarfissaqassasut inuiaqatigiinni peqataasussatut, assersuutigalugu qularnaarlugu periarfissaqartoq taperserpeqassallutik angalanernut imaluunniit sumiiffimmi pisoqartitsinernut.

Namineq inuuneqarnissamut inuiaqatigiinnilu peqataasinnaanermut Pisinnaatitaaffik immikkoortoq 19-imi illersugaa-voq. Immikoortup taassuma Kalaallit Nunaat pisussaattippaa qularnaassallugu inuit innarluutillit inuussasut aamma najugaqassasut namminneq toqqakkaminni aamma inuiaqatigiinni allat tamaasa naligalugit qinigassaqarluni. Kalaallit Nunaata pisussaatisinnaangilaa inuk innarluutilik paaqqinnittarfimmi najugaqassa-soq inuk taanna allami najugaqarusuppat. Najugassatut neqerorummumt taarsiullugu namineq angerlarsimaffimmini najugaqarumaguni tamatumunnga isumaqatigiissutikkut pisinnaattaavoq.

Om Handicapkonventionen

Personer med handicap har ret til at være **inklu-deret og deltage i samfundet** på lige fod med alle andre. Det er et grundprincip i Handicapkonventionen og står i artikel 3. Det betyder, at Grønland skal sørge for at personer med handicap har mulighed for at deltage i samfundet, for eksempel ved at sikre, at der er mulighed for støtte til at tage på tur eller deltage i lokale aktiviteter.

Retten til et **selvstændigt liv og inklusion** i samfundet bliver beskyttet af artikel 19. Artiklen pålægger Grønland at sikre, at personer med handicap kan leve og bo, som de har lyst til og med samme valgmuligheder som alle andre i samfundet. Grønland kan ikke pålægge en person med handicap at bo på en institution, hvis personen ønsker at bo et andet sted. Hvis man kan og vil bo i eget hjem i stedet for et botilbud, har man altså ret til dette ifølge konventionen.

Inatsisit

Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersumi § 39-miit § 44-mut imaqarput najugaqatigiilluni najukkanut aamma najukkanut illersugaasunut tunngasunik. Paragraffini taakkunani allassimavoq kommunalbestyrelsip pilersissagai najugaqatigiiffit aamma najukkat illersugaasut pisariaqartitsinerup annertussusia malillugu, aamma Naalakkersuisut pisut ilaanni kommunalbestyrelsi pisussaattissinnaagaat najugaqatigiiffinik pilersitseqqullugu. Aammattaq allassimavoq najugaqatigiiffinni ataatsimoorlunilu najukkani ajornanngippat namminneq perusersertarfeqarlutillu uffarfeqassasut.

Nalunaarummi tamatuma paragraffiini 45-mi 47-milu ulloq unnuarlu paqqinnittarfinnut malittarisassat nalunaarsuuserneqarput. § 45 imm. 2-mi allassimavoq inuit annertuumik innarluutillit ulloq unnuarlu paaqqinnittarfinni najugaqarnermi inuup ataasiakkap annertuumik innarluutillip tapersersorneqarnissamik paaqqineqarnissamillu pisariaqartitai akuersarneqassasut aamma Naalakkersuisut nakkutigissagaat ulloq unnuarlu paqqinnittarfinni inissat pisariaqartut inoqarnerusut.

Inissianik attartortitsisarneq pillugu Inatsisartut peqqusutaat nr. 2, 12. maj 2005-imeersumi § 2-mi allassimavoq attartornermik isumaqatigiissut allassimasussaasoq. Taanna aamma kommunit najugaqarnermut neqeroorutaannut atuuppoq.

Om lovgivningen

I selvstyrets **bekendtgørelse nr. 8 af 25. juni 2014 om hjælp til personer med vidtgående handicap** omhandler §39 til og med §44 bestemmelserne for bokollektiver og beskyttede enheder. Der står i disse paragraffer, at kommunalbestyrelsen skal oprette bokollektiver og beskyttede boenheder i det omfang, der er behov for samt at Naalakkersuisut i nogle tilfælde kan pålægge kommunalbestyrelsen at oprette bokollektiver og beskyttede boenheder. Yderligere står der, at beboerne i både bokollektiver og boenheder så vidt muligt skal have deres eget toilet og bad.

I samme bekendtgørelses §§ 45 til §47 udstikkes reglerne for døgninstitutionerne. Af §45 stk. 2, fremgår det at ophold på en døgninstitution for personer med vidtgående handicap skal imødekomme den enkelte person med vidtgående handicaps behov for støtte og pleje samt at Naalakkersuisut skal påse, at der er de nødvendige antal pladser på døgninstitutionerne.

I **Landstingsforordning nr. 2 af 12. maj 2005 om leje af boliger** § 2 står der, at lejeaftalen skal være skriftlig. Dette gælder også for kommunale botilbud.

INNERSUUSSUTIT

- Namminersorlutik Oqartussani pitsaaliuinnermut isumaginninnermullu aqutsisoqarfik suleqatigalugit qularnaassagaat innuttaasut innarluutillit inissinneqartassasut namminneq pisariaqartitaat malillugit.
- Kommune Kujalliup qularnaassagaa innuttaasut innarluutillit angerlarsimaffeqartassasut namminneq pisariaqartitatik malillugit.
- Kommune Kujalliup misissussagaa illoqarfinni tamani najugaqarnissamik neqeroorutininik pisariaqartitsisoqarnersoq aamma najugaqarnissamik neqeroorutit naleqqussarneqassanersut nutarsarneqarlutillu, taamaalillutik innunnut innarluutilinnut neqeroorutini najugalinnut naleqqullutik.
- Naalakkersuisut misissussagaat kommunalbestyrelse pisariaqartitatut amerlatigisunik najuaqarnissamut neqerooruteqarnersoq.

ANBEFALINGER

- At Selvstyret i samarbejde med styrelsen for forebyggelse og sociale forhold sikrer, at borgere med handicap er placeret på institutioner, som passer til deres behov.
- At Kommune Kujalleq sikrer, at borgere med handicaps hjem er et sted, der passer til deres behov.
- At Kommune Kujalleq undersøger, om der er behov for flere botilbud i alle byer, og om de eksisterende botilbud skal tilpasses og renoveres, så de passer til borgerne med handicap, som bor i tilbuddene.
- At Naalakkersuisut undersøger, om kommunalbestyrelsen har det nødvendige antal botilbud.

Isumaqatigiisummi immikkoortoq 27 – Sulliffe- qarneq aamma sunngiffik

Sulinermut peqataaneq inuiaqatigiinnut ilaanermik misigsi-
manermut pingaarutilittut ilaavoq. Inuit assigiinngitsut assi-
giinngitsunik peqataaffeqarsinnaapput. Sammisaaq una ima-
qaroq Tiliup kommunip sulliffearnermi suliniutitut neqerooru-
taanik misigisaanik, aamma innuttasut innarluutilli qaanger-
niagassasa ilaannik suliamik qinnuteqarnerminni imminut
pisariaqartutigut piginnaanikkullu naapertuuttunik.

Illersugaasumik sulineq

Tiliup Narsami, Nanortalimmi aamma Qaqortumi sannaviit
illersugaasut pulaarpai. Sulisullu innuttaasullu innarluutillit
sannavinnik atuisut tamarmik tunniusimapput suliatillu nu-
annaralugit. Malunnarput taakku pitsaasuusut, peqatigiin-
neq pitsaavoq imminnullu ataqqillutik pippit. Tassa illoqar-
finni periarfissaqarpoq suliffeqassalluni, innarluuteqaraanni
suliamik 'nalinginnaasumik' suliaqarsinnaanani. Taamaattoq
uparuartariaqarpoq sannaviit pisoqaammata, nungullarsi-
mallutik nutarsartariaqarlutillu. Taassuma saniatigut suleqa-
tit tiimii amigaataapput. Sannaviit ilaanni inuttaasunut sulii-
soq ataasiinnaavoq. Pitsaanerpaangilaq naleqqiukkaanni
innuttaasut sannavinni ineriartornissaat inuunerinnissaallu
qularnaarniaraanni. Aammattaaq uparuarneqarsinnaavoq
sannaviit illersugaasut pitsaasuugaluarlutik inuiaqatiit sinne-

Konventions artikel 27 – Beskæftigelse og fritid

At deltage på arbejdsmarkedet er en vigtig del af at
føle sig som en del af samfundet. Forskellige menne-
sker kan deltage på forskellige måder. Dette tema
omhandler Tilioqs oplevelse af de beskæftigelsesind-
satsler kommunen tilbyder samt hvilke udfordringer,
borgere med handicap oplevede i deres søgen på at
få et arbejde, der matchede deres behov og kunnen.

Beskyttet beskæftigelse

Tilioq besøgte beskyttede værksteder i Narsaq,
Nanortalik og Qaqortoq. Både de ansatte og borger-
ne med handicap, som brugte værkstederne, var alle
sammen dedikerede og glade for deres arbejde. Det
virkede som nogle gode steder, der var en god atmo-
sfære, og man behandlede hinanden med respekt.
Der var altså i byerne mulighed for at komme i be-
skæftigelse, hvis man har et handicap, som gør, at
man ikke kan varetage et 'ordinært' arbejde. Dog skal
det påpeges, at flere af værkstederne var gamle, slid-
te og trængte til at blive renoverede. Derudover
manglede der medarbejdertimer. På nogle af værk-
stederne var der kun én ansat til 6-8 borgere. Det er
ikke optimalt i forhold til at sikre borgernes udvikling

*Narsami illersugaasumik sullivik
Beskyttet værksted i Narsaq*

rinut peqataanissaq siuarsarneqangimmat. Innuttaasut sannavinni illersugaasuni sulisut ilarpassui najugaqarput najugassatut neqeroorutini. Tamanna kinguneqarsinnaavoq annerusumik illoqarfiup sinneranut attaveqangitsut, taamalu sumiiffinni inuiaqatigiinnut annikitsumik peqataasut.

Tiliuttaarli aamma ilisimalerpa, illoqarfimmi suliffiutilinni sulissutigineqangaatsiartoq illersugaasunik sulisitsinissaq, aamma illoqarfiit ilaanni tamatumuuna pitsaasumik misilittagaqartoqartoq.

Tiliup misigai innuttaasut innarluutillit ilersukkamik sulisut naammaginngikkaat paasinggikkaallu sooq illersugaasunik sulissallutik tiimimusialittullu sulisinnaanatik. Tiliup taamaalluni misigaa innarluutilinnik sullissisut innuttasullu akornanni tamatumani attaveqatigiinneq amigartoq.

Angut inuusuttoq nammineq najugaqarusuppoq nalinginnaasumillu suliffeqarumalluni. Taamaattoq ilisimatinneqarsimavoq tiimimut 15 kr-t sinnerlugit akissarsisinaanani, aningaasat tapiissuutisarisartakkani peerneqaqinammata. Angut isumaqarpoq kajumilersitsinangitsoq narrunarsaataasorlu sulisaguni tiimimut 15 kr-qarluni.

Najugallit anisarnerorusuttut

Kissaatitut oqaatigineqarpoq innuttaasut innarluutillit najugaqarfinnut neqeroorutini najugallit sannavinnilu illersukkani sulisartut illoqarfiup avataanut asimullu anisarnerorusuttut. Assersuutigalugu illuaqqanut asiartutik, aalisariartutik, nuniagiartutik assigisaannillu. Innuttaasut immikkoortutut ittunut neqeroorutit ikippallaqaat. Sannavimmi ilersukkami sulisoq oqaluttuarpoq assersuutigalugu ataasiaannartutik nuniagiarsimasut, pissutigalugu sannavimmi sulisuni kisimiikkami sannavimmillu atuisoq pitsorluttuummat. Taamaammatt sulisumut ajornaku-soortorujussuvoq pitsorluttoq ikiussallugu, aammalu sannavimmiittut sinneri isumagissallugit piareersimasariaqarami. Asiarluni imaluunniit umiatsiamik angalalluni pingaartuuvoq inuit inuunerissaarnerannut, pissutigalugu ulluinnarnik allanguinerugami **nukittornarlunilu**. Taanna asiarnissamik pisariaqartitsineq kalaallit inuuneranni kimmittuujuvoq asiarusunnerlu inunnut innarluutilinnut allanerunngilaq, allaat immaqa sannavimmit inunnillu allanit nigulaarnissamik pisariaqartitsinermi asiarusunneq annerulluni.

og trivsel på værkstederne. Man kan yderligere pege på, at selvom de beskyttede værksteder er gode steder, så fremmer de ikke inklusion i resten af samfundet. Mange af de borgere, som arbejder på de beskyttede værksteder, bor i botilbud. Dette kan resultere i, at der ikke er megen kontakt til resten af byen og dermed en ringe inklusion i lokalsamfundet.

Tilioq fik dog også at vide, at man arbejdede en del med at ansætte personer i beskyttet beskæftigelse i virksomheder ude i byen, og at man i nogle af byerne havde god erfaring med dette.

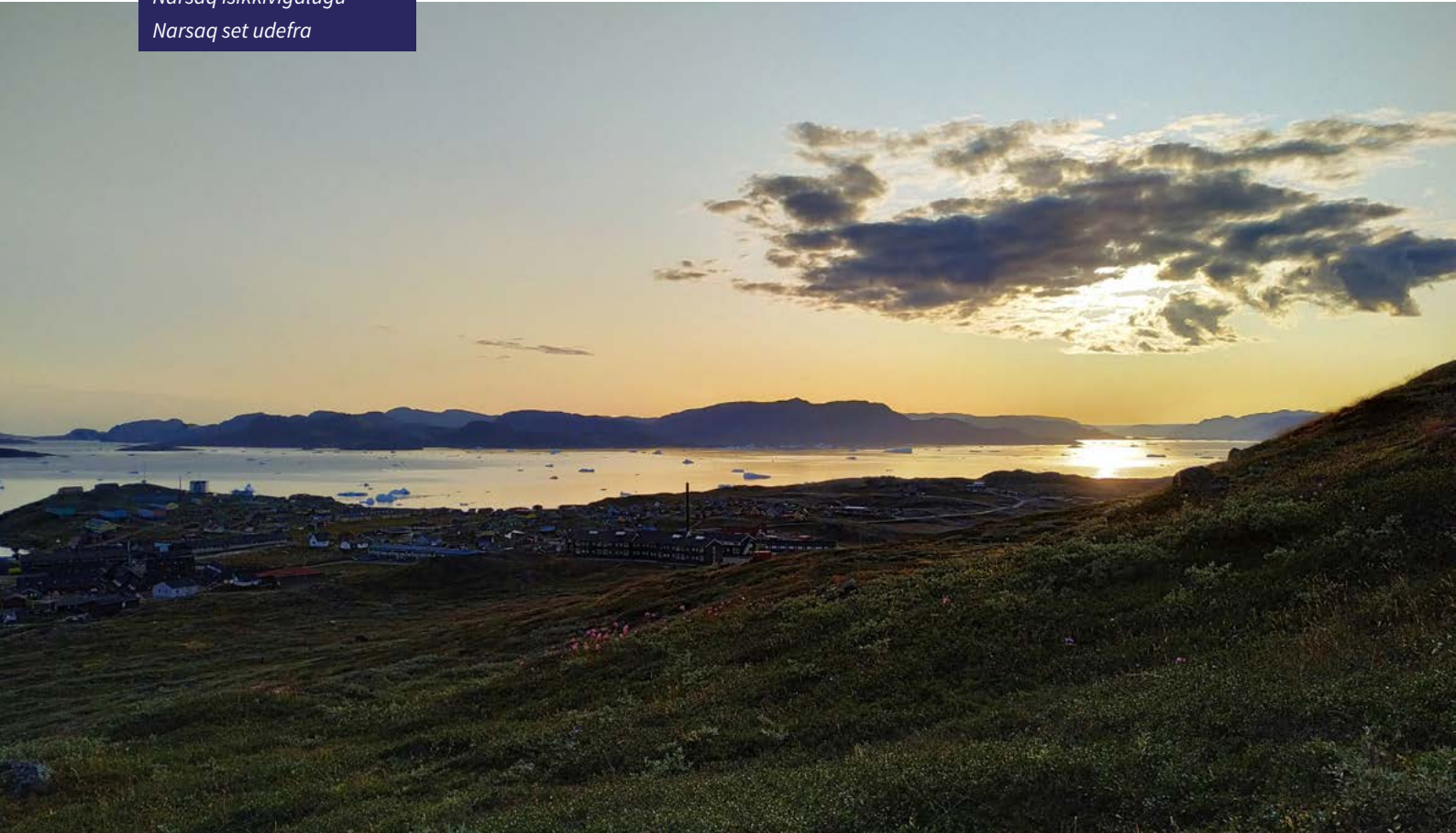
Tilioq oplevede at en gruppe borgere med handicap, der var i beskyttet beskæftigelse, var utilfredse og ikke forstod, hvorfor de skulle arbejde i beskyttet beskæftigelse og ikke kunne tage timelønnet arbejde. Tilioq oplevede derved en mangel på kommunikation mellem de handicapfaglige medarbejdere og borgerne omkring dette.

Yngre mand ønsker at bo for sig selv og have et almindeligt arbejde. Han har dog fået at vide, at han ikke må tjene mere end 15 kroner i timen, da hans sociale tilskud ellers vil blive fjernet. Manden synes, det demotiverende og krænkende, at han skal arbejde for 15 kroner i timen.

Beboere der ønsker at komme mere ud

Der blev udtrykt ønske om, at borgere med handicap, som boede i botilbud og arbejdede på beskyttede værksteder, gerne vil mere ud i baglandet og naturen. For eksempel ved at tage på hyttetur, fisketur, bærplukning og lignende. Der var for få tilbud som disse til denne gruppe borgere. En medarbejder på et beskyttet værksted fortalte om, at det eksempelvis kun var lykket én gang at komme ud at plukke bær, fordi hun var den eneste ansatte i værkstedet, og en bruger af værkstedet var gangbesværet. Dette gjorde det meget svært for den ansatte både at hjælpe den gangbesværede bruger og samtidig være til rådighed for resten af værkstedets brugere. At komme ud i baglandet eller ud at sejle er vigtigt for menneskers trivsel, da det giver et afbræk i hverdagen og fornyet **energi**. Dette behov for at komme ud i naturen ligger særligt stærkt i det grønlandske folk, og dette afbræk fra hverdagen er ikke anderledes for folk med handicap, der måske endda har et endnu større behov for at komme væk fra værkstedet og ud i naturen end alle andre mennesker.

*Narsaq isikkivigalugu
Narsaq set udefra*

Nalinginnasumik nikerartumik sulineq

Tiliup paasisitsiniaalluni angalanermi innuttaasunit innarluutilinnit arlalinnit saaffigineqartarpoq sulerusuttunit, kisianni suliffissarsinnaanngitsunik. Ilaatigut pissutigalugu suliffinik tikikkuminartunik amigaateqarmat imaluunnit pissutigalugu innuttaasunut nikerartumik suliffiit amigaataammata. Inuit innarluutillit tamarmiunngitsut sap. akunneranut akunnerni 40-ni sulisinnaapput, kisianni ilaat periarfissaqarput sap. akunneranut akunnerni 15 –ini 20- niluunnit sulisinnaallutik, taakkulu inuit suliffiini nalinginnaasuni peqataatinneqartariaqaraluarput. Taakkua saniatigut amigaataavoq ilisimassallugu nikerartumik sulinermik suliffittaarsinnaaneq. Ilaatigut nikerartumik suliaq piffissap ilaani sulisinnaalluni taamaattorli tamakkiisumik akissarsilluni, innarluuteqarneq pissutigalugu 'taamaallat' ilaannakumik sulisinnaagaangamik.

Ordinært fleksibelt arbejde

Tilioq fik flere henvendelser på orienteringsrejsen fra borgere med handicap, som gerne ville arbejde, men havde svært ved at finde et arbejde. Enten fordi der var mangel på tilgængelige arbejdspladser eller fordi der manglede fleksible arbejdspladser til borgere. Det er ikke alle personer med handicap, der kan arbejde 40 timer om ugen, men nogle har mulighed for at arbejde 15 eller 20 timer om ugen, og disse personer burde inkluderes på arbejdspladserne. Derudover mangler der viden om, hvilke muligheder der er for at blive ansat på fleksible vilkår. Bl.a. muligheden for fleksjob, hvor man kan arbejde deltid, men få udbetalt en fuld løn, hvis man 'kun' kan arbejde deltid på grund af sit handicap.

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissut

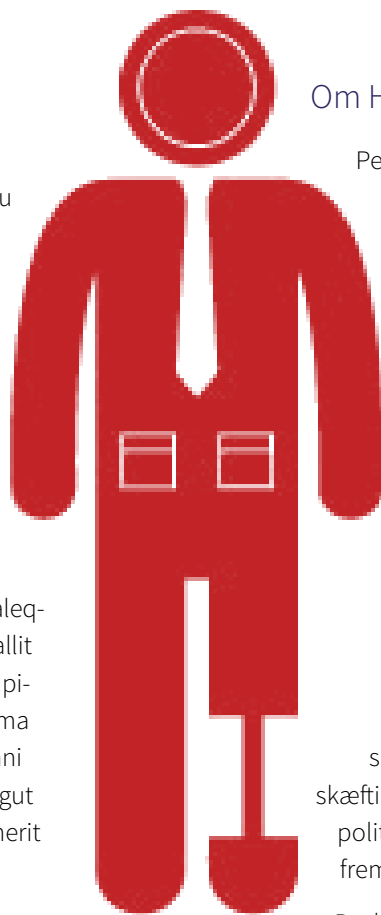
Inuit Innarluutillit immikkoortoq 27 malillugu **sulisinnaanermut** allat naligalugit **pisinnaatitaaffeqarput**. Suliffiit inunnut innarluutilinnut ammasuussapput, peqataatitsisuullutik tikikkuminarlutillu. Kalaallit Nunaata suliniutigissavaa inuit innarluutillit periarfissaat siuarsassallugit Kalaallit Nunaanni innuttaasut allat naligalugit. Ilaatigut inatsisiliornikkut inunnik innarluutilinnik immikkoortitsineq inerteqqutigalugu aamma qularnaarlugu suliffiit inuit innarluutillit pisariaqartitaat tulluurtumik naleqqussarneqassasut. Taakkua saniatigut Kalaallit Nunaata suliniutigissavaa inuit innarluutillit pisortat suliffeqarfiini atorfinittarnissaat, aamma siuarsassallugu namminersortut suliffiutaanni sulisitsinermut politikkit aalajangersarnerisigut qanoq iliuuseqarlutillu taamatut atorfitsitsinerit siuarsarneqarsinnaasut.

Illersugaasumik sulineq immikkoortumi taaneqanngilaq. Pissutigalugu isumaqatigiissut malillugu siuarsarneqassamat periaatsitigut allatigut suliffeqarnikkut peqataatitsineq qularnaarniarlugu.

Inatsisit

Illersugaasumik suliffeqarneq

Annertuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersumi § 36-p, 37-p aamma 38-p innersuussutigaat inuit innarluutillit neqeroorfigineqassasut ilinnar-nissamik imaluunniit 'allatulli' atorfinitsinneqartassasut. Tamanna pisinnaavoq ulluunerani ornittakkani imaluunniit suliffini illersukkani aamma inuit tamakkuninnga neqeroorfigineqartut sulinerinnut akilerneqartassasut tiimimut 15 kr-nik.

Om Handicapkonventionen

Personer med handicap har ifølge artikel 27 **ret til beskæftigelse** på lige fod med andre. Arbejdsmarkedet skal være åbent, inkluderende og tilgængeligt for personer med handicap. Grønland skal arbejde for at fremme, at personer med handicap har muligheden for at arbejde på lige fod med andre borgere i Grønland. Bl.a. ved gennem lovgivningen at forbyde diskrimination af personer med handicap samt at sikre, at arbejdspladserne tilpasses personer med handicaps behov i et rimeligt omfang. Derudover skal Grønland arbejde for at ansætte personer med handicap i den offentlige sektor samt fremme mulighederne for beskæftigelse i den private sektor ved at vedtage politikker og lave foranstaltninger, der kan fremme sådanne ansættelser.

Beskyttet beskæftigelse er ikke nævnt i denne artikel. Det er fordi, at man ifølge konventionen bør fremme beskæftigelsen på andre måder, så man sikrer inklusionen på arbejdsmarkedet.

Om lovgivningen

Om beskyttet beskæftigelse

Selvstyrets bekendtgørelse nr. 8 af 25. juni 2014 om hjælp til personer med vidtgående handicap §36, 37 og 38 anbefaler kommunerne at oprette aktivitetstilbud til personer med handicap, der ikke kan tilbydes uddannelse eller ansættelser på 'ordinære' vilkår. Dette kan ske på dagcentre, beskyttede værksteder eller på beskyttede arbejdspladser, og personer, der er i sådanne tilbud, kan udbetales et beskæftigelsesvederlag på 15 kroner i timen for arbejdet.

Nikerartumik sulineq aamma akissarsianut tapiissutit

Suliffeqarfimmi piginnaangorsaaqqinnermi akissarsianut tapiissutit, piginnaangorsaaqqinnermut pilersaarut, piginnaangorsaaqqinnermi ikiorsiissutit aamma eqaannerusumik suliffeqarneq pillugit **Piginnaangorsaaqqinnissamut ikiorsiisarneq pillugu Inatsisartut peqqussutaat nr. 4, 31. maj 2001-imeersoq aamma Namminersornerullutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 40, 13. december 2001-imeersoq** inuit ataavartumik sulisinnaassutsimikkut killeqalersimasut isumaginninnermi tapisianik pisangitsut, aamma suliffimmi piumasaqaatini tamanut atuuttuni sulineri aalaakkaasumik sulisinnaangitsut, suliffimmi nikerartumi periarfissaqartut. Inuk pineqartoq sulinerminut sulisitsisumit akilernerqartassaaq. Tassa imaappoq innarluutini pissutigalugu tamakkiisumik sulisinnaanera sap. akunneranut 20 tiimiuppat, taava tamakkisumik akissarsissaaq. Sulliffiup taava akissarsiat taakku 50 %-iat kingorna kommunimit matussusertissinnaavaa.

INNERSUUSSUTIT

- Sulisitsisut tamarmik tassunga ilagitillugit, Majoriaq, namminersorlutik inuutissarsiortut aamma Naalakkersuisut pilesissagaat suliffiit imartuut ilaatigut piffissap ilaani atorfiit aamma nikerartumik sulineq.
- Inatsisartut eqqutissagaat isumaginninnermi frikorti, taamaalilluni inuit innarluutillit aatsat misiliisnaamata nalinginnasumik sulineri pisortanit pissarsiaminnik ilanngaavigineqaratik.
- Inatsisartut nalilersoqqissagaat akileraartarnermi aaqquissuussineq, anguniarlugu amerlanerit sulerusulernernissaat, pisortanit tunniuttakkat tapiisinnanerillu tamaasa piingikkaluarlugit.

Om fleksjob og løntilskud

Ifølge **Landstingsforordning nr. 4 af 31. maj 2001 om revalidering og Hjemmestyrets bekendtgørelse nr. 40 af 13. december 2001 om løntilskud til virksomhedsrevalidering, revalideringsplan, revalideringsydelse og fleksjob** har personer med varige begrænsninger i arbejdsevnen, der ikke modtager social pension, og som ikke kan opnå eller fastholde beskæftigelse på normale vilkår på arbejdsmarkedet, mulighed for at blive ansat i fleksjob. Personen vil blive aflønnet for sin arbejdsindsats af arbejdsgiveren. Det vil sige, at hvis ens fulde arbejdsindsats er 20 timer om ugen på grund af ens handicap, så får man udbetalt en fuld løn. Arbejdspladsen kan så få op til 50% af denne løn refunderet af kommunen efterfølgende.

ANBEFALINGER

- At alle arbejdsgivere, herunder Kommune Kujalleq, Majoriaq, det private erhvervsliv og Naalakkersuisut, skaber flere rummelige arbejdspladser med blandt andet deltidsstillinger og fleksordninger.
- At Inatsisartut indfører et socialt frikort, sådan at personer med handicap først kan prøve kræfter med det ordinære arbejdsmarked uden at blive trukket i offentlige ydelser.
- At Inatsisartut revurderer skattesystemet, hvor det tilstræbes at skabe et bedre incitament til at få flere i arbejde, uden at alle offentlige ydelser og støttemuligheder bliver fjernet.

Isumaqatigiisummi immikkoortut 17 aamma 19 – Nammineq aalajangiisinnaaneq namminerlu inuuneqarneq

Inuit innarluutillit qularnaarissutissallugit pisariaqartumik nammineq inuuneqarnermik pisariaqartumik tapersersinnaanerannik aamma qularnaarniarlugu nammineq aalajangiisinnaanisaaq qaangerniagassat annertupput. Sammisap taassuma nalu-naarpaa qangerniagassat ilaatigut inuit innarluutillit qanoq misigeneraat ilaqtaminnut pinngitsuuisinnaannginneq aamma innarluutilinnik sullissisunik aamma angerlarsimaffimmi ikiortinik amigaaqarneq.

Ilaquttanit pinngitsuuisinnaajunnaalersitaaneq

"Ilaquttavit ikiuinnarsinnaavaatsit." Taamatut akissutisarpurp pisortanit ikiorserneqarnissamik imaluunniit pisortanit tapersersorteqarnissamik qinnuteqarniaraangamik. Tilioq ilisimatinnearpoq inuit innarluutillit ikiuutissanik aamma tapersersortimut tiiminik angerlarsimaffimmi ikiorteqarnissamik itigartinneqartartut tunngavilersuutigalgu ilaqutaqarmata tamakkuninnga isumaginnissinnaasunik, taamaattumillu pisortanit ikiorneqarnissaq pisariaqartinnagu. Tamanna ajornartorsiutaavoq anner-tooq, tassa inuit innarluutillit nammineq inuuneqarsinnanerannik inuiaqatigiinnullu peqataasinnaanerannik akornusiisinnaammat, pissutigalugu ilaqutaannut pinngitsuuisinnaajunnaarsitsisarmat. Uiminnik qitornaminnik imaluunniit qatanngutiminnik angummik arnamilluunniit pisiniafiliarnissamut, uffarnissamut, kaffisoriartornissamut pinngitsuuisinnaajunnaartarput allatigulluunniit inuiaqatigiinnut peqataanissamut, taava ilaquttanik pinngitsoorsinnaanngisaminnik tunaartaqartualersarput. Peqatigiinneq equngatilersinnaavaat, pissutigalugu qanigisat soorlu ui imaluunniit qitornat taamaallaat tassaalersamata tapersersuisut isumassuinermillu suliaqartut. Taamatut aaqqiineq inuit ilaannut pitsaasuusinnaavoq, kisianni nammineq toqqagaassaaq pisariaqartitsinermik tunngaveqarani. Pissutigalugu inuk innarluutilik timikkut tarnikkulu ilaqutaasumit aamma ulluinnarni tapersersuisumit nakuuserfigineqartarpat, Tiliuimut ernummatigineqarpoq nakuuserfiusumik avatangiisini najugaqartariaqartoq, tassami qanigisanit tapersersorneqarnissamik pinngitsuuisinnaanngimmat. Ajornerpaaffittut kingunerisinnaavaa inuit innarluutillit nakuuserfigineqartarnerat aamma inuiaqatigiit sinnerannit mattusimallutik inuulersut, pissutigalugu ikiorserneqarnissamik pisariaqakkaminnik pinsinnaatitaaffisaminnik pinsinnaannginnamik.

Konventions artikel 17 og 19 – Selvbestemmelse og et selvstændigt liv

Der er store udfordringer med at sikre, at personer med handicap får den nødvendige støtte til at leve et selvstændigt liv samt sikre deres selvbestemmelse. Dette tema beskriver disse udfordringer, som både omhandler, hvordan personer med handicap oplever at blive gjort afhængig af deres familie og manglen på handicapfaglige medarbejdere og hjemmehjælp.

Afhængiggjort af familien

"Din familie kan bare hjælpe dig." Det svar fortalte mange borgere, at de fik, når de henvendte sig for at søge om hjælp eller støtte hos de offentlige myndigheder. Tilioq blev altså gjort bekendt med, at personer med handicap fik afslag på hjælpemidler samt støttepersontimer og hjemmehjælp med den begrundelse, at de havde en familie, som kunne gøre det for dem og derfor ikke behøvede det offentlige hjælp. Dette er stærkt problematisk, da det kan hindre personer med handicap i at leve et selvstændigt liv og være inkluderet i samfundet, fordi de bliver gjort afhængig af deres familie. Hvis man er afhængig af sin mand, sit barn eller sin bror eller søster for at kunne handle ind, gå i bad, vaske tøj, tage til kaffemik eller på andre måder deltage i samfundslivet, så bliver man også nødt til at stå på god fod med de pårørende, man er afhængig af. Dette kan forvride forholdet, da den pårørende nu ikke *kun* kan være ens mand eller barn, men også bliver tvunget til at påtage sig en støtte- og omsorgsrolle for vedkommende. Dette arrangement kan være fint for nogle, men det *skal* være et valg og ikke en nødvendighed. For hvis en person med handicap bliver udsat for fysisk eller psykisk vold af den pårørende, som også er en støtte i hverdagen, kan Tilioq være bekymret for, at man føler sig nødsaget til at blive i dette voldelige forhold, fordi man jo er afhængig af den støtte, som den pårørende giver en. Dette kan i værste fald ende i, at personer med handicap bliver udsat for vold og

Arlallit aamma misigisarpaat katinnikkut aapparisaamik suli suliffeqartumik aningaasaqarnikkut pinngitsuuisinnaannginneq aamma pisut ilaanni immikkut sulisariaqartartumik nammineq illugisamut angerlarsimaffimmullu akissaqartuarniarluni. Katinnikkut aapparisaq innarluutilik arlitsigut aningaasanik "qinuloortariaqartarpoq" katinnikkut aapparmint, pissutigalugu nammineq pisortanik annertuunik ikiorserneqartannginnami pissutigierpiarlugu katinnikkut aapparisaq aningaasaqarnera.

Innuttaasoq suliffimminik ingerlalluarsimasoq qaratsaligiut aanaartoorpoq, aamma innarllutillit pillugit peqqussummut atalerluni. Arlaleriarluni sulilerniartaralarpoq, kisianni innarluuteqarnini pillugu sap. akunneranut 40 tiimini sulineq naammassisinaanagu. Sungiusimajuarsimavaa nammineq akissarsiortuuneq. Katinnikkiut aappaa maanna annerudsumik sulisariaqartarpoq inuunermik ingerlatsinertik akissaqartinniarlugu, sungiusimasatik sapinngisamik ingerlattuarniarlugit. Maanna innuttaasoq taanna siusinaarluni utoqqalinersianik annikitsuinnarmik pissarsisarpoq taarsiullugulu uimint aningaasanik qinusariaqartarluni. Aappariit illoqartik ukiorpassuarni pisorsarsimasartik tunissallugu sapivippaat. Maanna imminut taloqqutilerpoq.

Qanigisat isaannit

Tilioq inunnut inarluutilinnut qanigisaasunik eqqartueqateqarpoq kommunimut ernummateqarnertik pillugu saaffiginnikkaangamik itigartinneqartartunik, pissutigalugu angajoqqaminnik, qitornaminnik imaluunniit qatanngutiminnik arnanik, tunngavilersuutigalugu inuk innarluutilik inersimasuummata nammineersinnaassusillit, aamma pineqartup kommuni saaffigisagaa ikiorserneqassaguni. Qanigisaasut misigaat ikiortissaasuallutik ilitsersuisussaat-sillutillu ilaqtartik innarlutilik sapinngisamik pitsaanerpaamik qanoq tapersorsorneqarsinnaanersoq, aamma namminneq qanoq ikiorserneqarsinnaanerlutik. Tamanna pivooq qanigisallit arlallit ilaqtamminnut innarluutilinnut annertuumik aamma akissusaaffeqarmata (takuuk siuliani immikkoortoq ilaqtartanik pinngitsuuisinnaajunnaartarneq). Nunami maani ilaqtannut sakkortuumik attuumasuteqarneq inunnut innarluutilinnut annertuumik tapertaavoq eriagineqartariaqartoq, kisianni pingaarpoq qanigisaasunut pisariaqartitsisunut ikiuinissaq tapersersuinissarlugu, ilaqtariittut attaviit artukkernaveersaarlugit.

lever i isolation fra resten af samfundet, fordi de ikke får den hjælp, de har brug for og ret til.

Mange oplevede også, at de var økonomisk afhængige af en ægtefælle, der stadig var på arbejdsmarkedet, og som i nogle tilfælde arbejdede ekstra hårdt for at have råd til at blive i eget hus og hjem. Ægtefællen med et handicap følte sig ofte nødsaget til at "tigge" om penge fra sin ægtefælle, fordi hun/han ikke fik ret meget i offentlig hjælp, netop på grund af den anden ægtefælles økonomi.

En borger der har været meget aktiv på arbejdsmarkedet bliver ramt af en hjerneblødning, og hun bliver omfattet af handicapforordningen. Hun prøver gentagne gange at komme på arbejdsmarkedet, men kan på grund af sit handicap ikke klare en 40 timers arbejdsuge. Hun har altid været vant til at tjene sine egne penge. Hendes ægtefælle arbejder nu endnu mere for at de kan have et råd til det liv, der ligger så tæt på deres vante liv som muligt. Borgeren modtager nu kun et meget lille beløb om måneden i førtidspension og må i stedet bede om penge fra sin mand. Parret vil være meget kede at skulle sælge deres bolig, som de i mange år har arbejdet for at få. Hun føler sig mindre værd nu.

De pårørendes perspektiv

Tilioq snakkede med flere pårørende til personer med handicap, der ofte blev affejet, når de henvendte sig til kommunen på baggrund af deres bekymringer for deres forældre, barn eller søster med begrundelsen om, at personen med et handicap er myndig, og at vedkommende selv skal kontakte kommunen for at få hjælp. De pårørende oplevede at mangle hjælp og vejledning, både i forhold til hvordan de på bedst mulig måde skulle støtte deres familiemedlem med handicap, men også hvordan de selv kunne få hjælp. Dette samtidig med at flere pårørende stod med et stort ansvar over for deres familiemedlem med et handicap (se afsnit ovenfor vedrørende afhængiggørelse af familien). De stærke familiære bånd i landet er en stor støtte for personer med handicap og noget, der skal værnes om, men det er vigtigt at give de pårørende den hjælp og støtte, de har behov for, så de familiære bånd ikke lider overlast.

Takutitassiaq: Inuup ataatsip oqaluttuaraa nammineq aamma ilaqtutani allat kommunimut saaffiginissimallutik qatanngutertik innarluutilik sinnerlugu, ernummatigigamikku tapersorsorneqannginera itigartinneqartarlunilu innarluutilik nammineq saaffiginissamat.

En person fortæller, at han og andre familiemedlemmer havde henvendt sig til kommunen på vegne af en søskende med et handicap, fordi de var bekymrede over manglende støtte, men blev affejet med, at det er personen med et handicap, som selv skal henvende sig.

Tapersersuisunik angerlarsimaffimilu ikiortinik amigaaqarneq

Tapersuisuni qaangerniagassanik eqqartuineq uteqattaatumik oqallisigineqarpoq Tiliup paasisitsiniaalluni angalanerani. Illoqarfinni nunaqarfinnilu tapersersuisunik amigaaqarneq tapersersuisutut ilinniarsimasunik amigaaqarneq aamma itigartitsisarneq inunnulu ataasiakkaanut tapersersuisoqarnermut tiiminik ikililerineq innuttaasunit innarluutilinnillu sullissisunit annertuumik eqqartorneqarpoq. Illoqarfinni ataatsimi Tilioq ilisimatinneqar-

Mangel på støttepersoner og hjemmehjælp

Udfordringer vedrørende støttepersoner var et emne, som gentagne gange blev drøftet under Tilioqs orienteringsrejse. Både mangel på støttepersoner i byer og bygder, mangel på uddannede støttepersoner samt afslag og nedskæringer på støttepersonertimer til den enkelte borger var emner, som fyldte meget både hos borgerne og de handicapfaglige medarbejdere. Tilioq fik flere gange at vide, at der var store udfordringer med at ansætte og fastholde støttepersoner til borgere med han-

POSTBOKS 514 · 3920 Qaqortoq

Angerlarsimaffimmi ikiortit allaffianni ikiortit atorfik Qaqortoq

gerlarsimaffimmi ikiortit ataqtigiissaarisuannut ikiortimik pissarsiorpugut. Atorfik **01. Juli 19** imaluunniit isumaqtigissuteqarnikkut inuttassarsiuunneqarpoq.

liffik angerlarsimaffimmi ikiorteqartitsinerup ataaniippoq, suliaq qanoq ingerlanneqarnissaannut aniteqataaannissamut periarfissaqarluni, kiisalu angerlarsimaffimmi ikiortit ataqtigiissaarisuat qatigalugu suleriaatsinut aqqissueqataaffilluni.

aqatigiissaarisumut ikiortaanninni

- Ilaatigut ataqtigiissaarisoq suleqatigalugu angerlarsimaffimmi ikiorteqartitsineq, ikiorsissarnermut suliat pitsaassusissaanut maleruaqqusat akuerisaareernikut tunngavigalugit suliaqartarnissat.
- Angerlarsimaffimmi ikiortit ataqtigiissaarisuannut siunersueqataaneq. Qinnuteqaatit illersorneqartumik suliarisarnissat, tamanna angerlarsimaffimmi ikiortit ataqtigiissaarisuat qanimut suleqatigalugu pissassaq.
- Angerlarsimaffik ikiorteqarfiusussaq tapersorsorteqarfiusussarluk nakkutigalugit.
- Nammineq suliasanik ujtuisinnaaneq qulakkiissallugu aammalu innutaasut angerlarsimaffimmi ikiorteqarnissamik pisariaqartitsisut pillugit suliasaqarfinnik assigiinngitsunik suleqateqarnissamik paasisimasagarluarnissaq.
- Angerlarsimaffimmi ikiortit ataqtigisaarisuanut angerlarsimaffimiluni ikiortinut taartaasarneq.

fakkuninga piginnaasaqarnissat naatsorsuutigaarput:

- Minnerpaamik isumagininnikkut / peqqissutikkut ilinniagaqarsimaneq
- Attaveqarluarsinnaasuunissat paasititsiilluarsinnaasuunissat kiisalu angusaqarusuttuunissat.

Neqeroorutigaarput:

- Neqeroorutigaarput angerlarsimaffimmi ikiortit ataqtigiissaarisutta ingerlaavartumik sanilerlutit ilinniartissagaatit, kiisalu angerlarsimaffimmi ikiorteqarnerup tapersorsorteqarnerullu pitsanngorsartuarnissaa anguniarlugu ineriartitsiarnissaq.
- Suliat allannoratut ilaanni ulapaarfisut, sunnuteqarfiginissaannut periarfissallit angerlarsimaffimmi ikiorteqarnermi ikiortit allat Qaqortumiittut Nanortalimmiittut Narsamiittullu suleqatiginissat.
- Suliffik pissanganartoq, unammillernartoq namminersorfiusorlu

Atorfinneq aningaarsaqaqarnerlu ilinniakkat tunngavigalugu isumaqtigiissutit malillugu pissaaq.

Annertunerusumik paasisutissat paasiniaqarsinnaapput Angerlarsimaffimmi ataqtigiissaarisoq Augusta Egede oqarasuaat: 64 53 87 imaluunniit e-mail aueg@kujalleq.gl

Pinerlussimanginnermut uppersaamik piumasaqaatitsaqarpoq.

Qinnuteqaat siusinnerusukkut suliffigisimasanik sutissat ilinniarsimanermullu uppersaasat. Il.ii. ilanngullugit Kommune Kujallemit tiguneqareersimassapput. **Kingusinnerpaamik 24. juni 2019.** Uunga nassiuunneqassaaq.

Kommune Kujalleq
HR-afdeling
Postboks 514
3920 Qaqortoq
job@kujalleq.gl

**Qaqortumi sulissarsiornermi allagartaq
Jobopslag om hjemmehjælp i Qaqortoq**

poq kommunimi suliffillit inuit nalunngisatik suliffeqanngitsut ornittaraat innarluutilinnik sulissinermi tapersersuisut atorfinitsinniarlugit. Aammali tapersersuisut akornanni napparsimasoqartarnera tamatumalu innuttasunut ulluinarni tapersersorneqarnissamik pisariaqartitsisunut pissutsinik ajornerulersitsisartoq. Ajornartarpormi taartaasinnaasunik siumuinissaq, tamannalu innuttaasumut pineqartumut annertuunik kinguneqarsinnaavoq. Tilioq aamma oqaluttuarfigitippoq ikiuineq tapersersuinerlu unissimasoq sulisussaaleqineq pissutigalugu, allatullu aaqiissutissanik suliniuteqartoqarani. Pissutsit tamakku qaangerniagassaapput imaannaanngitsut, tapersersuisup suliassai ilaattigt tassammata inuit innarluutillit timikkut, tamikkut aamma inooqateqarnikkut ineriartortinnissaat. Tapersersuisunik amigaateqarneq aamma kinguneqartarpoq inuit innarluutillit namminneerlutik inuuneqarnissamut naamattumik tapersersorneqanngitsut. Assersutigalugu tapersersuisunik amigaateqarneq tamanna kinguneqassammat taakku anisinnaannginerannik pisiniarfiliarsinnaannginnerannillu, inuiattut ullorsiornermi peqataasinnaannginnerannik allatigullu inuiaqatigiinni namminneq peqataaffigerusutaminnut peqataasinnaajunnaartarlutik.

Tapersersuisunik amigaateqarnerup saniatigt Tilioq ilisimatineqarportaaq qaangerniagassaasoq tapersersuisut atorfinitsinneqartartut suliamik ilinniarsimannngimmata sersuutigalug perorsaat assigisaalluunniit) tamaatumillu atortussanik ilisimasassanillu eqqortunik peqaratik inuit innarluutillit timikut, tamikkut inooqateqarnermilu ineriartortitsinissamut. Taanna qaangerniagassaq nuna tamakerlugu amerlasut atugaraat. Taassuma saniatigt tapersersortit suliamik ilinniagaqarsimannngitsut amerlasuut tiimimut akissarsiaqartuupput. Tilioq paasisitsiniaalluni angalanermini ilisimatinneqarpoq tapersersuisuussalluni nukippassuarnik atuinartartoq suliamilu ilinniarsimannngitsut akissarsiat tiimimut akissarsialittut pisartagaat akissusaaffimmuut angisuumut nammataannut nallersuutinnngitsut. Tamanna iluaqutgissaanngilaq tapersersuisut attaavartinnissaannut. Tiliulli misigaa innarluutilinnik sul-lissisuni noqqaassutigineqartoq tapersersuisut ilinniakatut qaffassarneqassasut, taamaalillutik atortussanik pisariaqartunik pilersoirniarlugiut innutaasut pisariaqagaat ineriartorneralu aallussinnaanngorlugit. Aallussineq tamanna akuersaarnarpoq aamma Tilioq neriuppoq salliutittuarneqassasoq.

Tilioq aamma ilisimatinneqarpoq, inuttut ikorfartorteqarnermi angerlarsimaffimmilu ikiorteqartarnermi akunnerit tunniunneqartartut aalajangiinnermi tunngavilersuutitaqanngitsumik ikilisaavigineqartartut. Tamannalu inuup neriutaarunneranik malitseqartarpoq, inuiaqatigiinni peqataaju-

dicap. De handicapfaglige medarbejdere, som Tilioq snakkede med under orienteringsrejsen, fortalte, at der var stor udskiftning af støttepersoner, og det krævede mange ressourcer at finde og fastholde dem. I en by blev Tilioq gjort bekendt med, at kommunale medarbejdere opsøgte personer, man vidste ikke havde et arbejde, for at hverve dem til at blive støttepersoner på handicapområdet. Desuden var der også et stort sygefravær blandt støttepersonerne, hvilket forværrede situationen yderligere for borgerne, som har brug for daglig støtte. Det er nemlig ikke altid muligt at finde en vikar, og dette har store konsekvenser for den enkelte borger. Tilioq fik derudover beretninger om, at hjælp og støtte var ophørt på grund af personalemangel, uden at der blev iværksat andre alternative løsninger. Disse forhold er en kæmpe udfordring, da støttepersoners opgaver blandt andet er at sikre personer med handicaps fysiske, psykiske og sociale udvikling. Mangel på støttepersoner kan altså resultere i, at mennesker med handicap ikke får den fornødne støtte til at sikre deres fortsatte udvikling samt at de ikke har mulighed for at leve et selvstændigt liv. For eksempel kan denne mangel på støttepersoner resultere i, at personer med handicap ikke kan få støtte til at tage ud og handle ind, til at tage med til det lokale nationaldagsarrangement og på andre måder selv bestemme, hvordan de vil deltage i samfundslivet.

Udover manglen på støttepersoner blev Tilioq også gjort bekendt med, at det er en udfordring, at de støttepersoner, som ansættes, ikke er faglærte (eksempelvis pædagoger eller lignende), og derfor har de ikke altid de rigtige værktøjer og viden til at sikre personer med handicaps fysiske, psykiske og sociale udvikling. Dette er en udfordring i mange dele af landet. Derudover er mange af de ufaglærte støttepersoner timelønnede. På orienteringsrejsen fik Tilioq at vide, at det kan kræve mange ressourcer at være støtteperson, og den løn, de får som timelønnede ufaglærte medarbejdere, ikke altid er svarende til det store ansvar, de har. Dette hjælper ikke på at fastholde de støttepersoner, der er. Tilioq oplevede dog, at der blandt de handicapfaglige medarbejdere var et fokus på at opkvalificere de ufaglærte støttepersoner, så de fik de nødvendige redskaber til at varetage deres borgeres behov og udvikling. Dette fokus er meget positivt, og Tilioq håber, at det fortsat vil blive prioriteret.

Den sidste udfordring, Tilioq blev gjort bekendt med vedrørende støttepersoner, var, at borgere oplevede at få skåret i støtteperson- og hjemmehjælpstimer, uden

mallutik namminerisamisullu inuuneqarnissamut pisariaqartitamisu aamma pisarsimasamisut inuttut ikorfartorneqarunnaarneramik. Aamma inunnik innarluutilinnik sullissisunit ilisimatinneqarpugut, kommunimi aqutsisunit inuttut ikorfartortinut tiimit aamma angerlarsimaffimmi ikiortinut tiimit immikkoortinneqartanngitsut. Assersuutigalugu inuk innarluutilik sapaatip akunneranut akunnernut qulinut inuttut ikorfartorteqartarnissaanik tunineqarpat, taava aqutsisunit inuk pineqartoq angerlarsimaffimmi ikiorteqarnissaaanut itigartissagaat. Angerlarsimaffimmi ikiortip inuttut ineriartornissaa sammisannigilaa, kisianni angerlarsimaffimmi suliassanut ikiortaasarpoq. Tamakkulu pissutsit tunngavigalugit inuk innarluutilik namminerisamik inuuneqarnissaminut aamma ineriartornissaminut periarfissaqarunnaartarpoq, tassami inuttut ikorfartorti aamma angerlarsimaffimmi ikiortip suliassai immikkut pingaaruteqarput, ikiuutaappulli assigiinngiluinnartunik siunertallit naligiisinneqarsinnaanatillu. Taamatut inissittoqarnerani inuk innarluutilik toqqaasussaataaler-sarpoq, illoqarfimmi pisunut sammisassanulluunniit peqataanissaminut imaluunniit angerlarsimaffiup eqqiluutsuunissaanut uffarneqarnissamulluunniit ikiorneqarnissamut. Tamannalu ajalusoornarluinnarpoq, inuummi innarluutillip pineqartut tamaasa pisariaqartimmagit.

Nunaqarfinnut savaateqarfinnullu immikkut

Tapersersuisunik agguaassinermi ajornartorsiutit aamma tapersersuineramik angerlarsimaffimilu ikiuisarnermik amigaaqarneq Tiliumut sunniuteqarpoq, imatut illoqarfinnut naleqqiullugit nunaqarfinni ajornartorsiutit annertusinerussammata. Tiliup ilisimatinneqarpoisariaqartitanik qaangreniagassanillu q inunnik taakkunginga atorfinnik ingerlatsisinasunik ajornartorsiut annertusoq, pissutigierpiarlugu inunnut ataasiakkanut tiimit tapersersuisusumut inuussutigissaalugit amigarmta. Taassuma saniatigut Tiliup msigaa inunnut innarluutilimmut qanigisaalluni ajornarnerusoq illoqarfimmit ungasilluni najugaqaraanni. Tusarnaarpavut qanigisat oqaluttuatut kommunimit suusupagalugu itigartinneqarsimallutik ilaqtaminnik innarluutilimmik ernummateqarnerminni saaffiginnissutiminnik. Tiliup tamanna eqqumiigaa, qanigisaasut pingaartumik nunaqarfinni savaateqarfinnilu innarluutilinik sullissisunit qaqutiginnaq tikinneqartartuni inunnut innarluutilimmut qaninnerummata aamma qanigisaminut suliatigut pisariaqartitsineramik qaangerniagassanillu pasisimannillutik.

Tiliup savaateqarfinni paasivaa tamatumani aaqqissutissaq tassani qanigisaq tapersuisutut inissinneqarsimammat. Tamanna ilaqutariinnut ataasiakkaannut toqqagassaavoq, periarfissippaalu inuk innarluutilik qularnaarissutigalugu ineriartornissamik, najugassamittut toqqarsimagamikku sumiiffik

at de fik en begrundelse på beslutningen. Dette efterlod personerne med stor frustration over, at de ikke kunne få den hjælp, de plejede og dermed den støtte, de fandt nødvendig til at leve et selvstændigt liv og deltage i samfundet. Derudover fik vi fortalt af flere handicapfaglige medarbejdere, at der fra den kommunale ledelse ikke altid blev skelnet mellem støttepersontimer og hjemmehjælpstimer. For eksempel hvis en borger har fået tildelt ti støttepersonstimer om ugen, vil ledelsen give afslag på, at den samme borger får hjemmehjælp – og omvendt. Selvom hjemmehjælp har et helt andet formål end støttepersoner. Hjemmehjælp fokuserer nemlig ikke på borgerens udvikling, men er praktisk bistand i hjemmet. Dette forhold kan yderligere medvirke til, at borgere med handicap ikke har mulighed for at udvikle sig og leve et selvstændigt liv, da to vigtige, men meget forskellige muligheder for hjælp, bliver blandet sammen. Personer med handicap kan i dette tilfælde blive tvunget til at vælge mellem, om de skal ud og deltage i en aktivitet i byen eller om de skal have gjort deres hus rent eller have hjælp til at bade. Dette er fatalt, da borgerne har ret til alle tre dele uafhængigt af hinanden.

Specielt om bygder og fåreholdersteder

Problemet med tildelingen af støttepersoner samt mangel på støtte og hjemmehjælp virkede for Tilioq til at være et endnu større problem i bygderne i forhold til byerne. Tilioq fik fortalt, at der var stor mangel på personer til at varetage disse stillinger, specielt fordi der er for få timer hos de enkelte personer, til at den ansatte støtteperson kan leve af denne indtægt. Derudover oplevede Tilioq, at det var endnu sværere at være pårørende til en person med handicap, når man bor langt væk fra byerne. Vi hørte flere pårørende fortælle, hvordan de blev affejet af kommunen, når de henvendte sig på baggrund af bekymringer for deres pårørende med handicap. Dette virker på Tilioq som besynderligt, da de pårørende, specielt i bygder og fåreholdersteder, hvor de handicapfaglige medarbejdere sjældent er på besøg, er langt tættere på personen med handicap og har en forståelse for de faglige behov og udfordringer, som deres pårørende med handicap har.

En meningsfuld løsning på dette fandt Tilioq på et fåreholdersted, hvor en pårørende var ansat som støtteperson. Dette var et valg for den enkelte familie og gav dem muligheden for at sikre personen med han-

ikittuaqqanik inulik. Taamaattumik tamakkiisumik sumiiffimmi aaqiinerit aallunneqartariaqarput nunaqarfinni savaateqarfinilu.

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissut

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissummi immikkoortoq 17-ip illersorjaa **inuttut innarligassaangissuseq**. Taanna isumaqarpoq inuit innarluutillit pisinnaatitaasut imminerminnut timinnullu namminneq aalajangiisnaallutik, inuiaqatigiinnermi inuit allat tamaasa naligalugit.

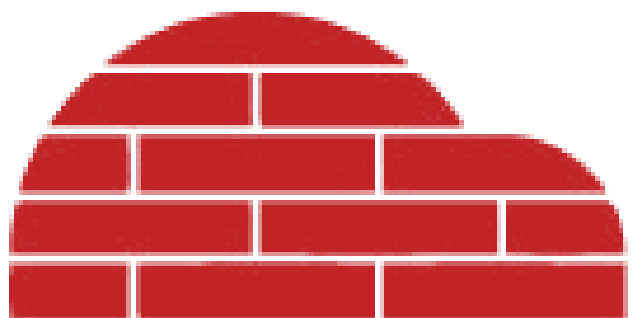
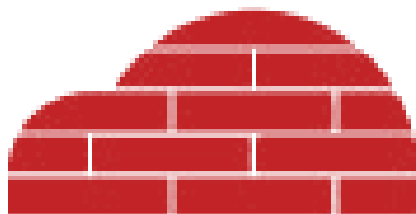
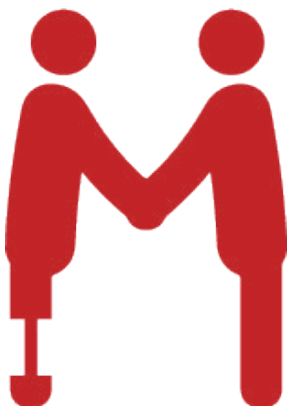
Nammineq inuuneqarnermik aamma peqataanermik pisinnaatitaaffik illersorneqarpoq immikkoortoq 19-imi. Immikkoortup Kalaallit Nunaat pisussaattippaa inuit innarluutillit qularnaarissutissallugit inuusinnaasut najugaqarsinnaasullu piumasaminnik aamma qinigassanik inuiaqatigiinni allat tamaasa assigalugit toqqaasinnaassallutik. Kalaallit Nunaata inuk innarluutillik pisinnaatissinnaannngilaa paaqqinnittarfimmi najugaqassa-soq, inuk taanna allami najugaqarusuppat. Aammattaaq Kalaallit Nunaata inuit innarluutillit eqqortumik najugassamik najugaqarfittut piumasaanni najugaqarnissaat isumannaartussaavaa. Taamaattumik periarfissaqassaaq assigiinngitsunik tapiissuteqarnissamut pisinnaatitaaffik piviusunngussappat. Ulluinarni inunnut innarluutilinnut eqqiaanemut ikiorsiisoqartassaaq imaluunniit perorsaanerimi tapertaasunik inuit innarluutillit namminneq inuuneqarsinnaatillugit inuiaqatigiinni allat tamaasa naligalugit.

dicaps udvikling, da de havde valgt at bosætte sig et sted med meget få indbyggere. Disse holistiske lokale løsninger burde være i fokus i bygder og på fåreholdersteder.

Om Handicapkonventionen

Artikel 17 i Handicapkonventionen beskytter retten til **personlig integritet**. Det betyder, at personer med handicap har ret til at bestemme over sig selv og deres krop på lige fod med alle andre i samfundet.

Retten til et **selvstændigt liv og inklusion** i samfundet bliver beskyttet af artikel 19. Artiklen pålægger Grønland at sikre, at personer med handicap kan leve og bo, som de har lyst til og med samme valgmuligheder som alle andre i samfundet. Grønland kan ikke pålægge en person med handicap at bo på en institution, hvis personen ønsker at bo et andet sted. Og ydermere skal Grønland sørge for, at personer med handicap får den rette hjælp til at bo, hvor de har lyst til at bo. Der skal derfor være adgang til forskellige støttetilbud, så denne ret kan blive til virkelighed. Det kan være hjælp til rengøring eller pædagogisk støtte i hverdagen, så personer med handicap kan leve et selvstændigt liv og være en del af samfundet på lige fod med alle andre.

Inatsisit

Pisortanit ikiorsiissutit pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 15, 20. november 2006-imeersumi § 29 malillugu inuit innarluutilit periarfissaqarput angerlarsimaffimmi ikiorteqassallutik. Angerlarsimaffimmi ikiorti nassuiarneqarsimavoq tassaasoq angerlarsimaffimmi suliassanik ikiortissaq.

Annertuumik innarluutilit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersumi § 24 aamma 25-mi periarfissatut pisinnaatississutigaaat perorsaanermik tapertaasoq taamaalilluni inuup nammineq najukkamini, najugaqatigiiffimmi imaluunniit illersukkami najugaqatigiiffimmi inuusinnaanngorlugu. Tapiissut pineqartoq siunertaqarpoq inuk innarluutilik tapersersussallugu tarnikkut, timikkut inooqateqarnermilu ineriartornerani. Inatsisip § 7-iata nalunaajarpaa tapiissutigineqarsinnaasoq atortoqarneq inuit innarluutilit ulluinnami inuunerat oqilisarniarlugu. Tamatuma periarfissaqartippaa atortunik qinnuteqarsinnaaneq. Taakkuli taamaallat tapiiffigineqarsinnaapput aningaasartuut inuup innarluteqanngitsup nammineq atugaasaanut naleqqiullugu akia qaangiivallaanngippat.

Om lovgivning

Ifølge landstingsforordning nr. 15 af 20. november 2006 om offentlig hjælp §29 har personer med handicap mulighed for at få hjemmehjælp. Hjemmehjælp defineres som en praktisk bistand i hjemmet.

Selvstyrets bekendtgørelse nr. 8 af 25. juni 2014 om hjælp til personer med vidtgående handicap § 24 og 25 giver mulighed for at få tilkendt pædagogisk støtte, så personen kan klare sig i egen bolig, bokollektiv eller beskyttet boenhed. Den omtalte støtte har til formål at støtte personen med handicap i sin psykiske, fysiske og sociale udvikling. Lovens § 7 beskriver muligheden for at få bevilget et hjælpemiddel til at lette hverdagen for personer med handicap. Dette giver mulighed for at søge hjælpemidler. Disse kan dog kun bevilges, hvis det er en udgift, der væsentligt overstiger, hvad personer uden handicap vil anskaffe til personligt brug.

INNERSUUSSUTIT

- Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut aamma Ilageeqarnermut Naalakkersuisoqarfiup aamma Peqqissaanermik Ilinniarfiup qularnaassagaat tapersersuisunik ilinniartitsineq annerusumik qitiusuminngaanniinngitsumit pisassasoq ilaatigut e-learningimi periarfissat atorlugit.
- Inatsisartut atorunnaarsissagaat pilersuisussaaitaaneq taamaalilluni inuit innarluutilit suli annerusumik namminiussuseqarlutik inuusinnaatillugt.
- Kommune Kujalleq suliniuteqassasoq sumiiffimmi inuk aallaavigalugu tamanut atuuttunik aaqqissuussinissamik, nunaqarfinilu inuit attaveqaatigiinnerat nukittoq atorluarneqartassasoq.
- Kommune Kujallermi sultanik ingerlatsinerminni aamma isumaliutigissagaat inunnut innarluutilinnut qanigisaasut. Taakkuami aamma innarluutilimmuq qangi-saasutut qaangerniagassaqartaramik.

ANBEFALINGER

- At Departementet for Uddannelse, Kultur, Forskning og Kirke og Peqqinnissaamik Il-inniarfik sikrer, at uddannelse til støttepersoner i højere grad kan foretages decentralt blandt andet med anvendelse af e-learningmuligheder.
- At Inatsisartut afskaffer forsørgelsespligten, så personer med handicap i endnu højere grad kan leve et selvstændigt liv.
- At Kommune Kujalleq arbejder på at skabe lokale og helhedsorienterede løsninger, der tager udgangspunkt i individet, sådan at de stærke netværk i byggerne bliver aktiveret bedre
- At Kommune Kujalleq i forbindelse med deres sagsbehandling også indtænker de pårørende til personer med handicap, da det indimellem kan være en lige så stor udfordring at være pårørende som selv at have et handicap.

Bibi Sikemsen

Allaaserisaq: Bibi tappiit-sunngornermi nammineq anisinnaajunnaarpoq

Bibi Sikemsen tappiitsuvoq, Kommune Kujallermullu ikiutinik ukiuni qulini kingullerni qinnuteqartaraluarpoq, itigartitaajuarlunilu

– Nukarliup pikkoriffigivaa, taava taanna qatanngutimit pikkorinnerusarpoq, tappiitsumik ingiaqateqarluni ikior-nissaanut, Bibi Sikemsen panimmi nukarliup ingiaqatigineratigut Qaqortumi aqquserngit tappiitsumut aqqtigiuminarsarlugit nassuiaallaqqinnera pillugu oqarpoq. Nukarlequtaami pingasunik ukioqartoq, Bibi isigisisaarsinnaajunnaarpoq tapiitsunngorlunilu. Bibip ilaqtutami ullut tamarluinnaasa tapersersuinissaat ikiuinissaallu pingitsoorsinnaanngilai, tassami qimmimik tappiitsumut tasikumiartagaqanngilaq aammali Qaqortumi aqquserngit tappiitsumut nammineq ingerlavigisinnaassallugit naleqqussagaanngillat. Bibilu aamma ikiutinik atuinissaminut imaluuniit nammineq aqqusinikkut ingerlasalernissaminut pikkorissagaanngilaq.

– Aqqulluttukkuuleraangatta aamma nassuiaasarpugut aqqtissaq qanoq innersoq nassuiartarparput, imaluuniit inunnik ilisarimasatsinnik naapitsileraangatta nassuiaasarpugut. Asimiikkaangatta aqqtissaa tamaat mianereqqissaarlugu ingerlasarpugut, Bibip uia Kristian Sikemsen nassuiaalluni oqarpoq.

Portræt: Bibi mistede sit syn og evnen til selv at komme ud

Bibi Sikemsen er blind og har gennem de sidste ti år forsøgt at ansøge om hjælpemidler fra Kommune Kujalleq. Hun har gentagne gange fået afslag på hendes ansøgninger.

– Min yngste datter er det mest hensynsfulde barn i forhold til, at jeg er blind. Hun er den bedste til at fortælle om forhold, som jeg skal være opmærksom på, når vi er ude, siger Bibi Sikemsen om sit yngste barn, der er god til at gøre vejene mere tilgængelige i Qaqortoq, når de er ude at gå sammen. Hendes yngste barn var omkring 3 år, da Bibi mistede synet og blev blind. Bibi er afhængig af sin families støtte og hjælp hver dag, både fordi hun ikke har en førerhund, og fordi Qaqortoqs veje ikke er tilgængelige for blinde. Bibi har heller ikke fået de nødvendige hjælpemidler eller kurser til at kunne færdes alene.

– Vi fortæller hende om forskellige ting, når vi er ude. Blandt andet når vi er ved at møde folk, vi kender, på gaden eller når der er nogle ting på vejen, som hun skal være opmærksomme på. Men ellers er vi gode til at være ude i naturen som familie, og Bibi kan godt følges med os, vi sørger bare for at være tilgængelige steder, som vi alle nemt kan færdes i, siger hendes mand, Kristian Sikemsen, om hvordan de hjælper Bibi på gaden og i naturen.

Bibi Sikemsen 42-inik ukioqarpoq Kristian Sikemsenilu uigaa. Qitornatillu pingasut 23-nik, 21-nik aamma 12-inik ukiullit Qaqortumi A/S INI-p inissiaataani najugaqatigiipput. Bibi tappiitsunngunngikkallarnerni isumaginninnermi ikiortitit ilin-niagaqarpoq, meeqqerivimmilu sulisalaruarpoq. 2010-milu tappiitsunngornissani tikillugu, atuareernerup kingorna ornittakka-mi sulivoq. Maanna siusinaartumik sulisinnaajunnaarnermusia-qalernikuuvoq.

Bibip isigiarsuttunngoraluttuinnarluni naggataagut tappiitsun-gorpoq. Siullermik isaa saamerleq takusaqarsinnaajunnaar-poq naggataatigullu 2010-mi tappiitsunngorluni. Kommune Ku-jallermi inuttut annertuumik innarluutilittut 2011-mi januarimi nalunaarsugaalerpoq. Tappiitsunnguinnarani aamma nammi-neerluni aniinnarsiinnaajunnaarpoq.

– Tappiitsunngorama aamma nammineq piumasannik aniin-narsinnaajunaarpunga Bibi oqarpoq. Bibip uia Kristian Kommu-ne Kujallermi Bibimut angerlarsimaffimmi ikiortitit maanna atorfeqartippaat. Ullormut akunnerit arfineq pingasut akissarsi-aqartinneqarluni Bibimut angerlarsimaffimmi ikiortaavoq, illo-qarfimmilu susoqarfinnut arlaannukassagaangat ingerlattarpaa, imaluunniit kommunimut saaffiginnilluni ikiuutitik qinnuteqas-sagaangat ingiaqatigisarlugu. Tappiitsutulli ikiuutissanik qinnu-teqaraangami itigartinneqartarpoq.

– Itigarajuttarpunga, ilaquuttakka angerlarsimaqatikka tappis-summata, taavalu aningaasarsiaqarlutik, taava tassa ilaquuttak-ka tappissuummata, aningaasarsiaqarmata nammineq akiliisin-naasunga, Bibi ikiuutitik qinnuteqaamminut itigartitsinnermi akissutigineqartartut pillugit nassuiaavoq. Qinnutigisagai soorlu tappiitsumut naleqqussakkamik mobiltelefonimut tunngasin-naavoq, imaluunniit qimmimik tappiitsumut tasikumiar-tagas-saq, nammineerluni ilaquttani ikiortigeqqaanngikkaluarlugit anisalernissaanut ikiuutitik pigisaqanngilaq.

Ikiorssiisutit

Inatsimmi periarfissaavoq ikiorssiisutitik tunineqarsin-naaneq, atortutigut iluaqtissat annertuumik innarluu-tillip ulluinnarni inuuneranut oqilisaataasussat akuersis-sutigineqarsinnaapput. Inuk annertuumik innarluutilik innarluuteqarnerminik pissuteqartumik annertuneru-sumik aningaasartuuteqartarpat, annertunerusumik aningaasartuutaanerusunut aningaasatigut ikiorssiisoqar-sinnaavoq.

Tamanna pillugu annerusumik qupp. 59-mi inatsisilior-nermut tunngasoq atuaruk.

Bibi Sikemsen på 42 år er gift med Kristian Sikem-sen, og sammen bor de med deres tre børn på 23,21 og 12 år i en lejebolig gennem A/S INI i Qaqortoq. Bibi Sikemsen har ikke altid været blind, hun er uddannet socialhjælper og har arbejdet i en børnehave samt i en skolepasning, indtil hun blev blind i 2010. I dag modtager hun førtidspensi-on.

Bibi Sikemsen mistede gradvist sit syn. Først mi-stede Bibi synet på sit venstre øje, og hun blev helt blind i slutningen af 2010. I januar 2011 blev hun registreret som person med et vidtgående handi-cap i Kommune Kujalleq. Det var ikke kun synet hun mistede, for hun mistede også evnen til selv at gå, hvor end hun har lyst.

– At kunne komme ud selv er noget, jeg ikke kan mere, nu hvor jeg er blevet blind, siger Bibi Sikem-sen. I dag er Bibis mand, Kristian Sikemsen, ansat af Kommune Kujalleq som hjemmehjælper for Bibi. Han arbejder som 8 timer om dagen, hvor han passer Bibi og fører hende rundt i byen til ar-rangementer eller til kommunen, når hun prøver at søge om hjælpemidler.

– Men jeg får ofte afslag på mine ansøgninger om hjælpemidler med begrundelsen om, at min fami-lie kan se, og de kan hjælpe mig. En anden begrun-delse, jeg har hørt, er, at min familie, der tjener penge, kan betale for hjælpemidlet, forklarer Bibi om nogle af de svar, hun modtager på sine ansøg-ninger. Ansøgningerne kan handle om en mobilte-lefon, som er tilpasset til en blind person eller at få en førerhund, der kan hjælpe hende med at gå ud selv, uden at familien skal føre hende.

Hjælpemidler

Lovgivningen giver mulighed for at få bevil-get et hjælpemiddel til at lette hverdagen for personer med handicap. Hjælpemidler kan dog kun bevilges, hvis det er en udgift, der væsentligt overstiger, hvad personer uden handicap vil anskaffe til personligt brug.

Læs mere på side 59.

Ingiaqateqarani angalasariaqartooq

Bibi tappiitsunngornermini Rigshospitalip isinut nakorsiartarfittut immikkoortortaarfianut Glostrupimiittumut angalavoq, tassani misissorneqartarluni ikiorneqarlunilu qaammatini marlunni uningavoq. Angalannginnermini taamani tappiitsuunini tunngavigalugu uini ingiaqatigissallugu qinnuteqaraluarpoq

– Pisussinnaariarama nakorsiarlunga angalaninni ingiaqateqar-neq ajorpunga, nakorsiartarpunga kisima, itigartitaasarpunga ima tunngavilimmik, uanga nammineq pisussinnaangama, Bibi oqar-poq nassuiaallunilu Peqqinnisaqarfiup Kommune Kujalliullu akornanni uteqattaartinneqarsimalluni, tassami uiata ingiaqatis-satut angalanianerani oqartussaq sorleq aningaasaliissanersoq akisussaaffigineqarumangimmat. Naggataatigut tassa kisimi angalasariaqarsimavoq.

Glostrupimi Bibi isinut nakorsiartarfimmiinnermini ikiorneqarpoq, aqqusinikkullu nammineq tappiitsunut ajaappiaq atorlugu pisut-talernissamik ilinniartinneqarluni. Tamaani aqquserngit pisuin-naallu aqquserngi tappiitsunut naleqqussarlugit pisuffiguminar-sagaapput, aqquserngit tappiitsunut malinneqarsinnaasunngor-lugit pisuffissiannngorlugillu nalunaaqqutsersugaapput, aqquser-ngillu ikaartarfiini nipit tusaaneqarsinnaapput, soorlu ikaarsin-naanermut imaluunniit uninngaqaarnissamut ilisarnaatit tusaa-neqarsinnaasarlutik. Qaqortumili tassa nammineq ingerlasin-naanngilaq, tappiitsunummi naleqqussakkanik aqquteqanngilaq.

– Qaqortumi pisuinnarnut aqquserngit biilertullu aqquaat erseq-qissunik killilersugaannginnamik aporterqajaanartarput, killiler-sorlugit nalunaaqqutsersugaannginnamik, Kristian aqqusinermi pissutsit pillugit oqarpoq.

– Pisuttuaraangatta nammineq eqqatsinnut pigaangatta taa-maallaat malugisinnaasarpaa, Bibi oqarpoq.

Ilaquttat Bibimut ikiortaallutillu tapersersuisuupput

Bibi aamma Kristian nassuiaapput Narsamiit Qaqortumut nuun-nerminni neriuutigisimallugu Bibip pitsaanerusementum ajornanngin-nerusementum illo ikiorserneqarsinnaanissaa tapersersorneqarsinnaa-lernissaalu. Bibi Kalaallit Nunaanni isigiarsuttut tappiitsullu peqa-tigiiffianni ISI-mut ilaasortaanermigut ikiuutinik assigiinngitsunik atortagassaminik tunisinnikuuvoq, soorlu tappiitsunut ajaappiaq, nalunaaqqutaq qassinngorneranik nipeqartartooq.

– Tappiitsut peqatigiiffianut ISI-mut ilaasortaavunga. Pikkorissaa-sarput tassungalu qaaqqusaasarpunga, Bibi peqatigiiffimmut ilaasortaanermigut periarfissarisartakkani pillugit oqarpoq.

Bibi tappiitsunngornermi nalaani nukarlequtaa meeqqerivii-miittarpoq, uia suliffeqarpoq. Tappiitsunngooqaarnermi nalaani Bibi ikorfartorteqartinneqaraluarpoq, taannali 2011-mi sivikitsuin-

Uledsaget rejse

Bibi var på Rigshospitalets øjenklinik i Glostrup, efter hun blev blind. Her var hun på et ophold i to måneder. Inden rejsen søgte hun om at få sin mand med som ledsager, fordi hun var blind.

– Jeg kunne ikke få en ledsager med mig med den begrundelse, at jeg da selv kunne gå, siger Bibi Sikemsen og forklarer, at sundhedsvæsenet og Kommune Kujalleq også har kastet hende rundt imellem sig i spørgsmålet, om hvem der har ansvaret og skal betale for Bibis ledsager i forbindelse med en rejse til en kontrolundersøgelse i Rigshospitalet. I sidste ende tog hun afsted alene.

Bibi var på øjenklinikken i Glostrup, hvor hun også fik hjælp til at lære at gå rundt i trafikken ved egen hjælp og med en hvid stok. Her er der tilgængelige veje og stier for blinde med ledelinjer lagt på fortove og lyde, der kan gøre hende opmærksom på retning, trafik eller ændringer på vejen. Men hun kan ikke gå ud i trafikken ved egen hjælp i Qaqortoq, fordi der ikke er lignende infrastruktur med tilgængelige forhold for blinde.

– Vejene og gangstierne i Qaqortoq er ikke adskilte med en kantsten eller med tydelige afmærkninger, og vejene til biler og gående er generelt ret smalle, forklarer Kristian om forholdene.

– Jeg kan dog godt fornemme, når vi nærmer os vores hjem, og jeg kender vores nærområde, men jeg vil ikke kunne gå alene, siger Bibi.

Familien er støtte og hjælp for Bibi

Bibi og Kristian fortæller, at de er flyttet fra Narsaq til Qaqortoq i håb om bedre støtte og hjælpemuligheder for Bibi. Hun har gennem sit medlemskab i foreningen for svagtseende og blinde i Grønland ISI fået nogle hjælpemidler, som hun bruger. Blandt andet en blindestok og et ur, der kan sige, hvad klokken er.

– Jeg bliver inviteret til at deltage ved blindetræf eller konferencer, som ISI arrangerer, siger Bibi Sikemsen om de muligheder, hendes medlemskab tilbyder.

Da Bibi i sin tid blev blind og mistede synet, var hendes yngste barn i børnehaven, og manden

narmik sulivoq. Inuttut ikorfartorti taamaatimmat uia angerlarsimasariaqalerpoq, angerlarsimaffimmullu akilersugassat akilerneqarsinnaasariaqarmata, Bibip uiaata Kristiaap inuttut ikorfartortitit sulilersinneqarnissaa qinnutigaa.

Kristian inuttut ikorfartortitit ilinniarpoq

Angerlarsimaffimmi ikiorti imaluunniit inuttut ikorfartorti

Inatsit naapertorlugu inuk annertuumik innarluutilik periarfissaqarpoq angerlarsimaffimmi ikiorteqarnissamut imaluunniit perorsaasutut ikorfartorteqarnissaminut. Angerlarsimaffimmi ikiortip angerlarsimaffimmi suliassanik ikiortiuvoq. Inuttulli ikorfartortip inuk innarluutilik tarnikkut, timikkut inooqataaniarnermigullu ineriartornissaanut siunertaqartumik ikorfartortussaavaa.

Qupp. 59 atuaruk.

Kristian Bibimut inuttut ikorfartortitit ilinniagaqanngitsut aallaqqaammut sulilerpoq, 2015-imilu ilinniarsimasutut inuttut ikorfartortitit naammassilluni.

Bibi nassuiaavoq, Kristiaap ilinniarsimasutut qaammammusiaqarnerani siullermi Kommunimiit aggersarneqarlutik. Bibip inuttut ikorfartorteqartarneranut akunnerit ikilisaaffigineqassammata, tassa kommunimiit Bibip ineriartoqqissinnaannginnera nalilerlugu tunngaviliipput, Kristiaallu angerlarsimaffimmi ikiortitit akunnerni ikinnerusuni sulilersinneqassasoq.

Taamaasinerani Kristian qaammamusiaaruppoq, akissarsiatigut utoqqalinersiassanut katersaarulluni aamma tapit peerneqarlutik, SIK-imi akissarsiat isumaqatigiissutit annikinnerpaat naapertorlugit akissarsiaqalerluni.

– Ilungersunartarpoq allamut saaffissaqarani ikiortissarsiorniarluni. Kommunimiillu iluamik ikiuimangitsut, Bibi Sikemsen oqarpoq. Kommune Kujallermut ikiuutininik qinnuteqaatinut aalajangiussanut tunngatillugu lsumaginninnermut maalaaruteqartarfimmu suli suliassanngortitsisimangilaq.

havde et arbejde. Bibi fik i første omgang en støtteperson, men dette holdt kun en kort periode i 2011. Herefter måtte manden træde til for at se efter hende derhjemme, og fordi de skal kunne betale for husholdningen og sørge for familien, søgte de om at få ansat hendes mand Kristian som støtteperson.

Kristian blev uddannet som støtteperson

Hjemmehjælp eller støtteperson

Ifølge lovgivningen har personer med handicap mulighed for at få hjemmehjælp og pædagogisk støtte. Hjemmehjælp defineres som en praktisk bistand i hjemmet. Mens pædagogisk støtte har til formål at støtte personen med handicap i sin psykiske, fysiske og sociale udvikling.

Læs mere om dette på side 59.

Kristian Sikemsen var i starten ansat som ufaglært støtteperson for sin kone Bibi, og i 2015 blev han uddannet støtteperson.

– Efter den første månedsløn fik vi en indkaldelse fra kommunen. De ville fjerne Bibi's støttepersonstimer med den vurdering, at hun ikke kan udvikle sig mere, og at han dermed i stedet kan blive ansat som en hjemmehjælper færre timer om ugen, fortæller Bibi Sikemsen om den kortvarige fornøjelse at have sin mand ansat som faglært støtteperson.

Denne ændring betød, at Kristian Sikemsen mistede sin månedsløn, pensionsopsparing samt tillæg og blev hjemmehjælper aflønnet efter SIKs mindsteløn.

– Det er svært, og der er ingen andre at henvende sig til, når der er brug for hjælp. Kommunen vil ikke rigtigt hjælpe, siger Bibi Sikemsen. Hun har ikke anket nogle af de afslag eller afgørelser, som hun modtager fra Kommune Kujalleq endnu.

Isumaqatigiisummi immik-koortoq 25 – Peqqinneq aamma peqqinnissaqarfik

Peqqinnissaqarfik inunnut innarluutilinnut eqqortumik kif-fartuusineramik atortunillu pissaqartitsinermi pingaaruti-limmik suleqataavoq. Ajoraluartumik Tilioq periarfissaqar-simannigilaq paasisitsiniaalluni angalanermini peqqinnis-saqarfimmik oqaloqatiginnissalluni.

Tarnikkut nakorsaaneq

Tilioq eqqartueqateqarpoq tarnikkut nappaateqarsimasu-nik arlalinnik. Taakku innuttaasut najuqarsimapput kom-munip najugassatut neqerorutaani. Innattaasuupput im-mikkoortut pisariaqartumik ikiorserneqanngitsut. Tiliup assersuutigalugu ilisimalerpaq peqqinnissaqarfiup kom-munillu akornanni illoqarfiit ilaanni suleqatigiinnermi qa-angerniagassaqarsimasoq, ilaatigut tarnikkut nakorsaa-nermik napparsimasunik paarsisut taarseraateqimmata, taamaalilluni nakorsaatiniq nalimmassaanerit immikkut ajornakusuulersillugit. Tiliup nalunngilaa nunami tamarmi annertuunik qaangerniassaqaortoq tarnikkut nakorsaaner-mi, matumalu immikkoortup suliaasaqarfimmi qaanger-niagassat qulaajarniarpaat. Tiliup pilersaarutigaa tarnikkut nakorsaaarneq siunissami paasisitsiaalluni angalasarner-niu aallunnerusassallugu.⁴

Inuunertussusaat appasinnerusoq

Inunni tarnikkut nakorsartarialinni inuunertussuseq malunnartumik appasinneruvoq innuttassut sinne-rinit danskit ungasinngitsukkut misissuinerat malil-lugu. Danskit suliniaqatigiiffiat Psykiatrifonden ma-lillugu aranajt inuunertussusissatut ilimagisaq ukiu-nik 17,1-imik naanneruvoq angutinullu ukiunik 21,9-nik innuttaasut tamaasa sanilliuikkaanni. Ajoraluar-tumik Kalaallit Nunaanni suliaasaqarfimmi tassani misissuisoqarsimannigilaq, kisianni illuatungaatigut Kalaallit Nunaanni pissutsinik pitsaanerusorineqar-sinnaasunik takulertorneqarsinnaasunik paasisu-tissanik peqanngilaq.

Konventions artikel 25 – Sundhed og sundhedsvæsenet

Sundhedsvæsenet er en vigtig medspiller i at sikre de rigtige service- og hjælpemidler til personer med handi-cap. Desværre har Tilioq ikke haft mulighed for at have en dialog med sundhedsvæsenet i forbindelse med ori-enteringsrejsen. Derfor er dette afsnit ikke udtømmen-de. Tilioq planlægger i fremtiden at have et større fokus på sundhedsområdet under sine orienteringsrejser.

Psykiatrien

Tilioq snakkede med flere borgere, der havde et psykisk handicap. Mange af disse borgere boede i kommunens botilbud. Det er en gruppe borgere, som ikke får den nødvendige hjælp. Tilioq blev eksempelvis gjort be-kendt med, at der var udfordringer med samarbejdet mellem sundhedsvæsenet og kommunen i nogle byer, blandt andet fordi der var stor udskiftning i de psykiatri-ske sygeplejersker, hvilket gør justeringer i forhold til medicin ekstra svært. Tilioq ved, at der i hele landet er store udfordringer på psykiatriområdet, og dette afsnit afdækker ikke alle udfordringer på området. Tilioq plan-lægger at have et større fokus på psykiatrien under fremtidige orienteringsrejser.⁴

Højere dødelighed

Ifølge nyere danske undersøgelser ses det, at levealderen for personer med psykiske diagnoser er markant lavere end resten af befolkningen. Ifølge den danske organisation Psykiatrifonden er den forventede levetid for kvinder med psyki-ske lidelser 17,1 år kortere, og for mænd er den 21,9 år kortere, hvis man sammenligner med den øvrige befolkning. Desværre findes der ingen grønlandske undersøgelser på området, men om-vendt er der ingen tilgængelige oplysninger om, at forholdene i Grønland skulle være bedre.

⁴ <https://www.psykiatrifonden.dk/viden/fakta.aspx>

⁴ <https://www.psykiatrifonden.dk/viden/fakta.aspx>

Nuliariit Ammassivimmiit umiatsiamik Alluitsup Paanut inuit innarluutillit illersuisuannik oqaloqateqariartorlutik angalapput. Karen Thorsteinsen tusartaatissami-nik maannamut ukiuni marlunni utaqqereerpoq.

Ægteparret sejlede ind fra Ammassivik for at snakke med Handicaptalsmanden i Alluitsup Paa. Karen Thorsteinsen har ventet på et høreapparat i over 2 år.

Angajoqqaat saaffiginnittarput tunuliaqutaralugu qitor-nartik tarnikkut innarluutilik. Qitornaat Sana-mi A1-imut unitsinneqarsimavoq, kisianni nakorsaatai pitsaasumik nalimmassarneqarsimangimmata sivilisunerusumik.

Forældre henvender sig på baggrund af deres voksne barn, der har et psykisk handicap. Deres barn har lige været indlagt på A1 på Sana, fordi medicinen ikke har været justeret ordentligt i en længere periode.

Innuttaasoq saaffiginnippoq panni 32-nik ukiulik anner-tuumik tarnikkut nappaatilik ilaatigut PTSD-mik ingial-orteqartinneqarsimangimmat immikkoortumut tar-nikkut nakorsaasarfimmumut Nuummumut ingerlanermini. Panianut kisimiilluni angalaneq annertuumik ilunger-sornartuuvoq.

En borger henvender sig om at hendes 32-årige datter, der er svært psykisk syg med blandt andet PTSD, ikke bliver tilbudt en ledsager, når hun skal til psykiatrisk afdeling i Nuuk. Det er en stor be-lastning for datteren at rejse alene.

Tusartaatit

Tilioq paasisitsiniaalluni angalanermini arlinnit saaffigine-qarpoq peqqinnissaarfiup, kommunip aamma innuttasup akornanni attaveqaqatigiinermi akimmiffiusartunut tunnga-suteqartunik. Misigaavut innuttaasut paktsisimasut nalullu-gulu imminerminnut suliaq sumut killinnersoq. Pingaartu-mik tusartaatinut tunngsunik suliat amerlapput. Tamatuma-ni linuit oqaatigaat ukiut arlallit tusartaatitaarniarlutik utaq-qisimallutik naak tusaasaarutileraluarlutik. Tamanna kingu-neqarsinnaavoq inooqatiginnermi mattunermik. Tassami inooqatigiinnermi peqataanermut sapersaleriartoramik, tu-saasinnaanginnamikku inuk alla qanoq oqalunnersoq,

Høreapparater

Tilioq fik flere henvendelser på sin orienteringsrejse, der handlede om udfordringer i forhold til kommuni-kationen mellem sundhedsvæsenet, kommunen og borgeren. Vi oplevede borgere, der var frustrerede og ikke vidste, hvor deres sag var henne. Specielt sager om høreapparater var der flere af. Her fortalte folk, at de ventede i op til flere år for at få et høreapparat, selvom de næsten ikke kunne høre. Dette kan medfø-re social isolation. Det kan nemlig føre til, at man har meget svært ved at være aktivt deltagende i sociale sammenhænge, når man ikke kan høre, hvad perso-

suaartarfigitinniנגikkaangamik. Taassuma saniatigut saffiginnittoqartarpoq innarluutilinnut kamippaliortartunit immikkut kamippaliortittarneq peqqinnissaqarfimmit maanna akisussaaffigineqarumajunnaartut.

Nunaqarfinnut savaateqarfinnullu immikkut

Isorliunerusuniittunit misigineqartarpoq Peqqinnissaqarfimmut, kommunimut attaveqarniarneq ajornakusoortuusutut. Arlaleriarluta ilisimatineqartarpugut innuttaasut miigsimasut aalajangiisartunut ungasissorujussuullutik, aamma misigisimanatik tusaaniarneqarlutik imaluunniit sulianut imminnut tunngasuni paasitineqassanatik.

Nunaqarfimmi Tiliup naapippaa innuttaasooq tusartaamik ukiut marluk sinnerlugit utaqqisimasooq. Innuttaasooq nakorsamiissimavoq sisamariarluni kisianni suli nalullugu qanoq pisoqarnerooq pisoqassanesorlu. Innuttaasooq oqaluttuarpoq nammineq assut matusimalersimalluni inoqatinulu peqataarpiarunnaarsimalluni, tusaasinnaanginami.

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissut

Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqatigiissummi immikkoortoq 25-mi pineqaroq peqqissuunissamut pisinnaatitaaffik. Allassimavoq inuit innarluutillit pisinnaatitaaffeqartut **peqqissuunissamut** suliniutinut tamanut Kalallit Nunaanni allat tamaasa naligalugit. Inuit Innarluutillit itigartineqarsinnaanngillat innarluutertik patsisigalugu. Aamma inuit innarluutillit pisinnaatitaapput peqqissuunissamik suliniutinut namminneq innarluutertik pissutigalugu pisariaqartitaminnut.

Inatsisit

Peqqinnissaqarfiup sullissineri il.il. pillugit Inatsisartut peqqussutaat nr. 15, 6. november 1997-imeersumi § 14-imi allassimavoq innuttaasut pissutsit atugassartitaat malillugit pisinnaatitaasut ikiussutinik timip pisataanut taarsiutinik, ajortissimasunut iluarsiissutinik imaluunniit amigaatinik.

Psykiatri/Tarnikkut nakorsaaneq – Kalaallit Nunaanni timikkut aamma tarnikkut angerlarsimaffimmi nappasimasunik paarsineq napparsimaaveersaartitsinerlu atavooq Peqqinnissamik Isumaginnittoqarfimmut. Angerlasimaffimmi paaqqinninneq isumaginninnerlu pisarpoq qanittumik suleqatigalugu kommune angerlarsimaffigisaq. Timikkut tarnikkullu nappasimasunik angerlarsimaffimmi paaqqinninneq aamma napparsimanaveersaartitsineq neqeroortigineqartarpoq Taamaallaat ulluunerani pigaartoqarnissamullu pisussaaffeqarani.

nen ved siden af siger til én, uden at det bliver råbt ind i ens øre. Derudover var der også henvendelser om blandt andet ortopædfremstillet specialfodtøj, som sundhedsvæsenet ikke længere ville stå for.

Specielt om bygder og fåreholdersteder

Kommunikationen mellem sundhedsvæsen, kommune og borger opleves specielt som svær for folk, der bor i yderområderne. Her får vi gentagne gange at vide, at borgere føler, at der er meget langt til beslutningstagerne, og at de ikke føler, at de bliver hørt eller får information om deres sag.

I en bygd mødte Tilioq en borger, der har ventet på et høreapparat i over to år. Borgeren har været til læge fire gange, men ved stadig ikke, hvad der er sket og skal ske i sagen. Borgeren fortæller, at vedkommende er meget isoleret og ikke kan deltage i sociale sammenhænge, fordi vedkommende ikke kan høre noget.

Om Handicapkonventionen

Artikel 25 i Handicapkonventionen omhandler retten til **sundhed**. Der står, at personer med handicap har ret til de samme sundhedsydelse som alle andre i Grønland. Personer med handicap må ikke blive nægtet behandling på grund af deres handicap. Og personer med handicap har ret til at få de sundhedsydelser, som de har brug for på grund af deres handicap.

Lovgivning

Landstingsforordning nr. 15 af 6. november 1997 om sundhedsvæsenets ydelser mv. står der i §14, at borgere, i den udstrækning forholdene tillader, har ret til hjælpemidler, der erstatter eller korrigerer defekte eller manglende legemsdele.

Psykiatri: Somatisk og psykiatrisk hjemmesygepleje og sundhedsplejen i Grønland hører ind under sundhedsvæsenets regi. Tilbuddet om pleje og omsorg i hjemmet sker i tæt samarbejde med hjemkommunen. Den somatiske og psykiatriske hjemmesygepleje samt sundhedsplejen tilbydes kun i dagtiden og har ingen vagtforpligtelse.

Borger med nedsat hørelse til borgeraktivitet
Sammisaqartitsisuni siussarluttoq

INNERSUUSSUTIT

- Kommune Kujallip aamma Peqqinnissaqarfiup aalajangersassagaat suleriaatit ilitsersuutillu pilersinnaqqullugu innuttaasumut pitsaanagerusumik ataqatigiissarineq suleqatigiinnerlu, taanna sullissiivit akornanni uterteqattaagaaneq pinaveersaartinniarlugu.
- Peqqinnissaarfiup isumagissagaa inuit tarnimikut nappaatillit ukiut tamaasa peqqinnermikkut misissorneqartassasut.

ANBEFALINGER

- At Kujalleq Kommune og Sundhedsvæsenet fastsætter klare arbejdsgange og instrukser, så der skabes bedre koordination og samarbejde om borgeren, som derved ikke skal være katebold mellem instanser.
- At Sundhedsvæsenet sørger for, at personer med psykiske lidelser får et årligt sundhedstjek.

Isumaqatigiisummi immikkoortoq 19 – Inooqati- giinnermi isumannaatsuuneq

Innuttaasunut innarluutilinnut kiffartuussineq

Qulequttat arlalitsigut uteqqianneqartartut oqallisigineqartut Tiliup paasisitsiniaalluni angalanerani tassa innarluutilinnik suliani kommunit sulianik ingeratseriaasiat. Tamatumi innersuuneqarput ikiuissutinik tunniussisarneq, tapiisarnermik aaqjissuinerit il.il. annertuumik innarluutilit iki-orserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersoq

Inunnut innarluutilinnut kommunit tapiissutigisartagaasa aaqjissugaanerat ilusilernerallu pillugu nassuiaat

Kommune Kujalleq illoqarfinnik pingasunik aamma nunaqarfinnik 11-nik aamma savaateqarfinnik pinnguuteqarpoq. Illoqarfinni tamani inuit innarluutilit pilugit sulianik ingerlatsisoqarpoq, aamma sumiiffimmi immikkortortami pisortaq akisussaasoq kommunip najugaqarnermik neqeroorutaanut aamma tapersersuisunut najugaqarnermik neqeroorutinut atasut. Inuit taakkuupput inunnik innarluutilinnik ulluinnarni sullissinermi attaveqartut innuttaasunut innarluutilinnut, tapersersuisunut qanigisaasunut allanullu. Taakku sumiiffimmi illoqarfimmi qaangerniagassaanik iluatsitaanilu nalunngisaqartuusut. Taakku inuit qaninnerpaamik siuttui Qaortumiipput. Isumaginninnermi pisortaqarpoq sumiiffimmi immikkoortunut pisortaaasoq. Innuttaasoq innarluutilik kiffartuussummik qinnuteqarpat, soorlu ikiorserneqarnermik imalunnnit tapersersuisumik, innuttaasoq sumiiffimmi sulianik ingerlatsisunut saaffiginnissaaq. Sulianik ingerlatsisup sumiiffimmilu immikkortortani pisortat aningaasatigut aalajangersaanissamut piginnaati-taanngillat. Qaninnerpaamik pisortaat aningaasatigut aalajangersaasinnaassuteqarpoq 10.000 kr.-nik. Qinnuteqaatit 50.000 kr.-nik qaangiisut politikikkut ataatsimiititamit aalajangersaavigineqartarput.

Nunaqarfimmi savaateqarffimmiluunnit najugaqaraanni sulianik ingerlatsisoq tassaavoq illoqarfimmi qaninnermi sulianik ingerlatsisoq.

Konventions artikel 19 – Social sikkerhed

Service til borgere med handicap

Et af de tilbagevendende emner, som ofte blev debatteret under Tilioqs orienteringsrejse, var kommunernes håndtering og servicering i handicapsagerne. Her henvises til tilkendelse af hjælpemidler, støtteforanstaltninger mm. i henhold til Selvstyrets bekendtgørelse nr. 8 af 25. juni 2014 om hjælp til personer med vidtgående handicap.

En redegørelse for organisering og struktur af kommunale støttetilbud til personer med handicap

Kommune Kujalleq består af tre byer og elleve bygder og fåreholdersteder. I hver by er der ansat en sagsbehandler på handicapområdet samt en stedslig afdelingsleder, der har ansvar for kommunale botilbud og støttepersoner tilknyttet botilbuddene. Det er disse personer, der har den daglige kontakt til borgere med handicap, støttepersoner, pårørende m.m. De har et konkret lokalt kendskab til byens udfordringer og succeser. Disse personers nærmeste ledere sidder i Qaortoq. Der er en ledende socialrådgiver, som er leder for sagsbehandlerne på handicapområdet, som er i byerne. Der er en handicapkoordinator, som er leder for de stedslige afdelingsledere. Når en borger med handicap søger om en service, såsom et hjælpemiddel eller en støtteperson, skal borgeren henvende sig til sin lokale sagsbehandler. Sagsbehandleren indstiller borgeren til at få omtalte service, hvis sagsbehandleren finder, at der er lovgrundlag for at give støtten. Sagsbehandlerne og de stedslige afdelingsledere i byerne har ingen økonomisk beslutningskompetence. Deres nærmeste leder har en økonomiske beslutningskompetence på 10.000 kroner. Alle ansøgninger over 50.000 kroner skal behandles i et politisk udvalg. Hvis man bor i en bygd eller fåreholdersted, er ens sagsbehandler sagsbehandleren i den nærmeste by.

Inunnik innaluutilinnik suliallip kommunip tapiissutinik neqerooruteqartarnera pillugu isiginninnera

Tiliup paasisitsiniaalluni angalanermi inunnik innarluutilinnik suli-anik ingerlatsisut immikkoortut arlallit eqartueqatigai. Suleqan-taasut amerlasuut sulianut tunniusimalluartut naapippavut, al-lannguinnissamik kissateqartut, kisianni arlalinnik assilgiinngitsu-nik qaangerniagassaqartut. Qaangerniagassat ilagaat inunnik in-narluutilinnik sullissinermik suleqataasunik oqaloqateqarnitsinni uterneqartartoq misigisimagaat annertuumik sipaarfigineqarner-tik, isumaqarlutik tamanna suliarnik ingerlatsinermut innuttaasu-nillu kiffartuussisinaanerminnut iluanngitsumik sunnuteqartooq. Assersuutigineqarpoq inunnik innarluutilinnik sullissinermi sule-qataasut assersuutigalugu misigisimagitsik innuttaasoq ataaseq innersuunneqarsimasooq tapersersuiner-mik aaqqisuussinermut, innuttaasorlu itigartinneqarneramut tunuliaqutarineqartut sipaar-niutit. Tamanna innuttaasunut toqqaannartumik oqaatigineqa-ngilaq, kisianni inunnik innarluutilinnik sullissisut misiginerat, erseqqissumik tamannaasoq itigartitsinermut pissutaasoq. Tiliup tusarnaarpai amerlasuut assigiinngitsut assersuutit inunnik innar-luutilinnik sullissisunit paasisitsiaalluni angalanermi.

Aammattaq Tiliup ilisimatitsissutigineqarpoq annertuumik pakatsissutigineqartooq inunnik innarluutilinnik sullissinermi sule-qataasut aningaasatigut aalajangiisinnatitaangimmata. Asser-suutigalugu illersugaasumik sannavimmi pisortaq qinnuteqartari-aqarmat qaqorsaatisinissamut, sannavimmi sulisut assatik asan-niassamatigut. Misigisaq tamanna inunnik innarluutilinnik sullis-

De handicapfagliges syn på de kommunale støttetilbud

Tilioq snakkede med flere forskellige grupper af handicapfaglige medarbejdere på orienterings-rejsen. Vi mødte mange engagerede medarbejdere, som ønskede at gøre en forskel, men som havde en række forskellige udfordringer. En af de udfordringer, som gik igen i vores samtaler med de handicapfaglige medarbejdere, var, at de oplevede konstante besparelser i så høj en grad, at de mente, dette havde en negativ indflydelse på deres faglighed og den service, de kunne tilbyde borgerne. Et eksempel er, at de handicapfaglige medarbejdere eksempelvis oplevede at indstille en borger til at modtage en støtteforanstaltning, men at borgeren fik afslag på baggrund af be-sparselser. Det blev ikke sagt direkte til borgerne, men det var de handicapfaglige medarbejders oplevelse, at det klart var derfor, der blev givet afslag. Tilioq hørte mange forskellige eksempler fra forskellige handicapfaglige medarbejdere på orienteringsrejsen.

Derudover blev der til Tilioq tilkendegivet, at der var stor frustration over, at mange af de handi-capfaglige medarbejdere ikke havde nogen øko-nomisk beslutningskompetence. For eksempel

*Isumaginninnermi sipaarniaqqussut
Sparekrav på det sociale område*

Isumaginninnerup iluani sipaarniarneq

Kommune Kujalleq- mi isumaginninnerup iluani aningaasanik atuivallaarneq aallaavigalugu qullersanit piumaffigineqarpugut aningaasanik sipaasasugut.

Utoqqaat illui utoqqaat ataatsimoorussamik najugaani (ældrekollektiv)isumaginninnerup ataaniimata matumuuna innersuussutigissavara piumasaqaat maleqqullugu. Sulisut ataasiakkaat niuerniarnissamut pisinnaatitaangillat pisortaq akuersiteqqaarnagu.

Niuerniarnerit allallu atortut pisiarineri najugaqartunut naatsorsuusaamata punnimilluunniit tiguseq akuersaarneqanngilaq.

Suliamik sulialimmik ataatsimeeqateqarnermi apeqqutiqineqarpoq suliat ingerlanneqartarneri pillugit assersuuteqartoqarsinnaanersoq, inuup innarluutillip kissaatiippagu inuit innarlutillit pillugit peqqussummut ilaatineqarsinnanarluni tapiissutinik qinnuteqarsinaajumalluni immaqalu ikiosiissutinik. Oqaatigineqarpoq innuttaasup sulisinassusia nalilersorneqassasoq takusinnajumallugu siusinaarluni soraarnerussutisiaqalersinnaanersoq. Apeqqut erseqqissaatigineqarpoq paasiumagipput inuit innarluutillit pillugit peqqussummut ilalersinnaanersoq, innarluteqaraanni, kisianni sulisinnaalluni asserssutigalugluunniit meeraagaanni. Oqaatigineqarpoq innuttaasoq nalilerneqassasoq naleqqunersoq siusinaarluni soraanerussutisiaqartussaut.

sisut misigisarpaat namminersorsinnaassusiagaanertut, pisutigalugu suliamik piginnaaffeqarnertik tatigineqanngimmat, aamma ingasaassisumik qullersat ingerlatsinerattut.

Allaatigineqareersutut siornatigut annertuumik inunnik innarlutilinnik suullissinermi suleqataasut annertuumik taarse-raapput tamatumalu annertuumik suleqataasunut sunniuteqartarpoq. Inunnik innarlutilinnik suullissinermi suleqataasut oqaluttuarput innarlutilinnik suullissinermi suliasani ajornartorsiorfiunerpaasuni nukinginnartumillu sullissipallattariaqarfiusuni piffissap annerpaartaa atortarlugu suliaqartuartaqarlutik. Assersuutigalugu ingerlaavartumik suliat saniatigut inuttut ikorfartortissanik amingaateqartoqartillugu nutaanik nassaarniartaqartuartaqam. Aamma pissuanaataavoq allat suliat naammassisimanngisaa suliarissallugittaaq. Taamaattumik sulianik ingerlatsinermi suliasaqartarpoq piffissaq siviisooq atorlugu naammassinierneqartartunik, suliat pineqartut nukinginnarlunnuunngimmata. Assersuut alla Tiliup nalunngiligaa tassa pisortat attaveqarfillu taarseraannermikkut allanngorartuarneranni inunnik innarlutilinnik suullissinermi suleqataasut ilisimatinneqartannngitsut sumut saaffiginnissasut, sullivimmi sumik allanguiniarunik. Taakku sulisut misigaat aalajangiiniarnertut aqut qipiterioqisoq, puullaqinarluni paasilertorumaallunilu.

Tiliumut oqaatigineqarpoq inunnik innarlutilinnik suullissisut arallit saaffiisassaaleqisartut apeqqutissaqaraangamik kommunimit akissutissarsinnaanngisaminnik. Tamatumani ilaatigut pineqarput suliami innuttaasoq ataaseq tigummineqartussatut eqqartuunneqartoq, imaluunniit suliat allat ingerlaavangitsut imaluunniit arlaleriarlugit suliasat, taamaattumillu kommunimit suliat taakku ingerlaneqartannngitsut. Sulisut ilaata oqaatigaa Pitsaaliuinnermut Isumagininnermullu Aqutsisoqarfik aamma Tilioq suliamut ikiortissarsiorluni saaffigisimangaluarlugit, pisarialimmillu ikiortinani ilitsersorneqaranilu.

Under et møde med en fagperson blev der spurgt ind til, om der kunne gives et eksempel på sagsbehandlingen, når en person med handicap ønskede at blive omfattet af handicapforordningen for at kunne søge om støtte og eventuelt hjælpemiddel. Det blev oplyst, at der skulle laves en vurdering af borgerens arbejdsevne for at se, om vedkommende kunne få førtidspension. Spørgsmålet blev konkretiseret igen med, at vi gerne ville vide, hvordan man blev omfattet af handicapforordningen, hvis man har fået et handicap, men stadig er arbejdsdygtig eller eksempelvis er et barn. Det blev oplyst, at der altid skulle laves en vurdering af, om borgeren opfyldte betingelserne for at kunne modtage førtidspension.

skal lederen af et beskyttet værksted søge om at købe sæbe, så brugerne af værkstedet kan vaske deres hænder. Dette oplevede flere handicapfaglige medarbejdere som både umyndiggørende, fordi deres faglighed ikke blev stølet på, og ekstremt bureaukratisk.

Der er, som skrevet tidligere, stor udskiftning i de handicapfaglige medarbejdere, og dette påvirker i høj grad deres kollegaer. Mange handicapfaglige medarbejdere fortæller, at de bruger meget tid på brandslukning. Eksempelvis fordi man løbende skal finde nye støttepersoner. Dette er et yderligere pres, og det gør, at der er andre ting, man ikke kan nå. Derfor er der sager, som har lang sagsbehandlingstid, fordi det ikke er presserende sager. Et andet eksempel, som Tilioq blev gjort bekendt med, var, at skiftende ledere og kontaktpersoner gør det svært for en gruppe af de handicapfaglige medarbejdere at vide, hvor de skal henvende sig, når de vil have ændret noget på arbejdspladsen. Denne gruppe oplevede, at kommandovejene er lange, forvirrende og uoverskuelige.

Tilioq fik fortalt, at flere af de handicapfaglige medarbejdere manglede et sted at henvende sig, hvis de havde spørgsmål, som de ikke kunne besvare internt i kommunen. Det gjaldt for eksempel i sager, hvor en borger får en forvaringsdom eller andre sager, som ikke har en vis kontinuitet eller behandles ofte, og der derfor ikke er en sagsgang for, hvordan man gør i kommunen. En medarbejder fortalte, at personen både havde kontakten Styrelsen for Fore-

Inunnik innarluutilinnik sullissinnermi suleqataasut arlalit kisianni taavaat, aaqqissuineq ilusiliinerlu atugartik sukumiisuusoq. Sulianik ingerlatsinnermi sulissaqarfimmi pisortaq ataaseq aamma alla tapiissutissanut neqeroorutinu aamma tapersersuisunut – isumaginninnermi siunnersortit pisortaat aamma inuit innarluutillit pillugit ataqatigiissitsisoq – tunniuttarpaat, inunnik innarluutilinnik sullissinnermi sulisut naapertorlugit pisortanut taakkununga attaveqartut, ilusiliineq paasilertoruminartoq suleqatigiinnermut siuarsaasoq illoqarfit akimorlugit.

Inuit innarluutillit taakkualu qanigisaasa kommunimit tapersersuinnermut neqeroorutinu isiginninnerat

Tilioq arlaleriarluni saaffigineqqartarpoq inunnit innarluutilinnik taakkualu qanigisaannit kommunit inunnik innarluutilinnik sullissinneranut tunngassuteqartunik. Tamatumunga tungatillugu Tilioq pissutsinik arlalinnik annertuumik ernumanaateqartutut nalilikkaminik ilisimasaqalerpoq.

Innuttaasut arlallit ilaatigut innuttaasunik ataatsimiititsinitsinni nalunaarput namminerimmut suliat kommunimit tammaaneqarsimasut. Arlaleriarlugit nukingisaarutigereerlugit pappiaqqallu kommunip allafianut arlaleriarlugit tunniutereerlugit, pissutigalugu sulianik ingerlatsisut nassaarisinnaanngimmatigik. Tamanna annertuumik ernumarpoq. Pineqarput suliat inummut paasissutisat mianersuussassat, susoqaraluarpalluunniit allanut qi-manneqartussaanngitsut. Aammattaq erseqqippoq innuttaasut arlallit, immikkut attortiammata nukissaqarne-rallu killeqarluni, namminerminnullu sulianik pisariaqartunik malinnaannatik. Arlalinnit oqaatigineqarpoq misigisimallutik puiugaallutik kommunit kattussuunnerata kingorna. Tilioq taamaattumik innuttasut taakku pillugit ernumateqarpoq ikioqqullutik qinnuteqaramik ikiorneqartanngimmata, suliat taakkununga tunngasut tammaaneqarsimmata, puigorneqarlutillu allatulluunniit. Tiliup aamma misigaa inuit innarluutillit saallugit oqaloqatiginerini ajunnginnersoq qaammatini arlalinniit ukiut arlallit angullugit kommunimit akissutisiniartamata.

Innuttaasut innarluutillit arlallit taakkualu qanigisaat oqaluttuarput arlalitsigut tapersiisutininik – periarfissisutininik qinnuteqaatiminni itigartinneqartarlutik, taamatullu itigartitsinerit nalunaarutigineqartartut oqarasuaatikkut.

Tiliup tassunga apeqqutigaa kingorna allakkatigut itigartitsissut pisarneraat. Taamaatoqanngilarli. Innuttasut tak. Pisortat ingerlatsinneranni suliasat suliarineqartarnerannut malittarisassani piumasaqaataavoq kommunit aalajangigaanni allakkatigut akissuteqartoqartassasoq.

byggelse og Sociale Forhold og Tilioq for at søge hjælp i sin sag uden at få den fornødne hjælp og vejledning.

Flere af de handicapfaglige medarbejdere nævnte dog, at den organisering og struktur, de havde, var effektiv. At der er én leder på sagsbehandlerområdet og én på botilbud- og støttepersonersområdet – henholdsvis den ledende socialrådgiver og handicapkoordinatoren – giver, ifølge de handicapfaglige medarbejdere, som refererer til disse ledere, en gennemsigtig struktur, som er befordrede for samarbejde på tværs af byerne.

Personer med handicap og deres pårørendes syn på de kommunale støttetilbud

Tilioq fik gentagne henvendelser fra borgere med handicap og deres pårørende vedrørende kommunens service til personer med handicap. I den forbindelse blev Tilioq bekendt med flere omstændigheder, som Tilioq finder stærkt bekymrende.

Flere borgere berettede blandt andet under vores borgermøder om, at de oplevede, at deres sager var blevet væk hos kommunen. At de skulle rykke for deres sag gentagne gange, og at de skulle sende de samme papirer til kommunens kontor flere gange, fordi sagsbehandlerne ikke kunne finde dem. Dette er stærkt bekymrende. Der er tale om sager med personfølsomme oplysninger, som under ingen omstændigheder bør havne forkerte steder. Endvidere er det tydeligt, at en del af denne gruppe borgere er ekstra sårbare og ikke besidder et stort overskud og ikke nødvendigvis følger op på deres sager. Der blev sagt flere steder, at man følte sig glemt, efter at kommunerne var blevet sammenlagt. Tilioq kan derfor være bekymret for, om der er borgere, som aldrig får den hjælp, de har søgt, fordi deres sag er blevet væk, er blevet glemt eller noget helt tredje. Tilioq oplevede yderligere, at personer med handicap, under en-til-en samtaler med Tilioq, spurgte, om det var ok, at de skulle vente måneder og nogle gange op til år på at få et svar fra kommunen.

Flere borgere med handicap og deres pårørende fortalte, at de ofte får afslag på ansøgninger om forskellige støttemuligheder, og at dette bliver givet telefonisk. De blev altså ringet op og fik at vide, at de ikke fik, hvad de havde søgt om uden at blive gjort bekendt med, hvordan de kan klage over afslaget.

Tilioq spurgte ind til, om de efterfølgende havde fået et skriftligt afslag. Det havde de ikke. Alle borgerere har jf. de forvaltningsretlige regler krav på at få et skriftligt svar på kommunale afgørelser. På den måde fik de heller ikke klarhed over med hvilken lovhjemmel, afslaget blev givet på. Tilioq finder det meget bekymrende, at borgere med

Taamaalillutik paasisaqarfigisangilaat Inatsisitigut suna kommunip aalajangerneranut tunngavigineqarsimanersoq. Tiliup ernumanartorujussuutippaa innuttaasut innarluutillit taakkualu qanigisaat taamaalillutik paasisutissinneqanngimmata pisinnaatitaaffit suut malillugit kommunip aalajangigaanut naammagittaliorsinnaanerlutik, pingaartumik sipaarniarneq kommunip sulianik ingerlatsinerani eriserissarneqartartooq eqqarsaatigissagaanni.

Tiliup tusartuarpaa illoqarfimmut pingaarnermut aqqut qipiterioqisoq, allaat Qaqortumi innuttaasut misigisamavaat aalajangiisartunut apuussaqaarniarneq ungasissuusooq, uffa illoqarfimmi tassani najugaqaralutik. Tamanna oqaatigineqartarluni uteqattaarneqartarpoq inunnit innarluutilinnit taakkualu qanigisaannit illoqarfimmi nunaqarfimmi.

Tilooq aamma amerlasuunit saaffigineqartarpoq innuttaasunit oqartunit, kommunimut attaveqarnertik ingerlaavartuunngitsoq. Inunnik innarluutilinnik sullissivimi suleqataasut annertuumik nikerarnerat qulaani taaneqareersoq annertuumik sunniivoq inunnit innarluutilinnit. Taakku misigivaat suliaq aallaqqaataaniit nasuiaateqattaartuassallugu tamannalu sulianut nukillaarsaataasartooq.

Tiliup pissutsit annertuumik ernunamartippai pissutigalugu innuttaasunut pineqartut ullut tamarluinnnaasa arlalinnik tamaviaarnartunik qaangerniagassaqartuarmata. Angallassissutit tikikkuminaatsut, paqumisunnerit aamma paasisakinneq, taagugassat amerlaqaat. Kommunip kiffartuussineratigut inunnit innarluutilinnit akimmiffiusartutut misigineqartartut iluarsiivigineqarlutik qaangerniarneqartussaangaluarput, kisianni innuttaasut ilaaniit kommunimut attaveqarniarneq aamma akimmiffittut misigineqartarpoq.

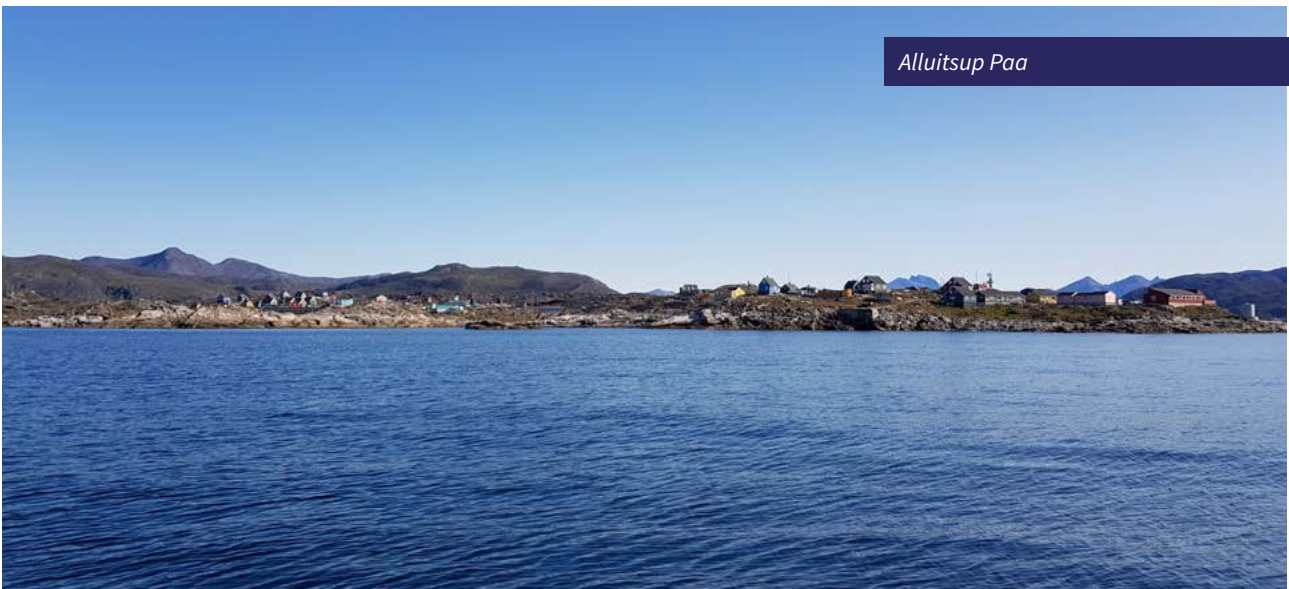
handicap og deres pårørende på denne måde ikke får oplysninger omkring deres rettigheder for at klage over kommunale afgørelser, specielt set i sammenhæng med de besparelser, Tilioq er gjort bekendt med, som præger kommunens sagsbehandling.

Tilioq hørte gang på gang, at der var langt til hovedbyen Qaqortoq. Selv borgere i Qaqortoq føler, at der er langt til beslutningstagerne, selvom de bor i samme by. Dette blev gentaget af personer med handicap og deres pårørende i både byer og bygder. Borgerne fortalte, at de oplevede det kommunale system som uigennemskueligt. De havde svært ved at finde ud af, hvem der skulle kontaktes i forskellige sager – for eksempel hvis henvendelsen handlede om hjælpemidler til skolegang eller hvis sundhedsvæsenet også skulle inddrages i sagen. I disse tilfælde oplevede borgerne at blive sendt rundt og rundt, uden at nogen tog ansvar for sagen. Borgere med handicap oplevede, at de ikke fik svar på deres henvendelser, og det var derfor svært for dem at få et overblik over, hvor langt deres henvendelser var i den kommunale sagsgang.

Tilioq fik yderligere mange henvendelser fra borgere, der sagde, at de manglede kontinuitet i deres kontakt til kommunen. Den store udskiftning af de handicapfaglige medarbejdere, som er nævnt ovenfor, påvirker i høj grad også personer med handicap. De oplever, at de skal forklare deres sag igen og igen, og dette er en opslidende opgave.

Disse forhold finder Tilioq stærkt bekymrende, fordi det lægger et pres på en gruppe af borgere, som i forvejen skal håndtere en række udfordringer hver eneste dag. Utilgængelig transport, tabu og uvidenhed – listen er lang. Den kommunale service skulle afhjælpe nogle af de udfordringer, personer med handicap oplever, men i nogle tilfælde opleves kontakten med kommunen mere som endnu en stor udfordring.

Alluitsup Paa

Savaateqarfik / Fåreholdersted

Nunaqarfinnut savaateqarfinnullu immikkut

Immikkoortup siuliani pissutsit allaaserineqartut Tiliup tiki-taani nunaqarfinni savaateqarfinnilu sulii annertunerusumik atuupput. Tassani inuttaasut misigisarpat suliat ingerlanneqartarnerat sivisoorujussuusartoq aamma kommunimit akissutisinnissaminnut utaqquartarlutik, pissutigalugu qinuteqaatitik aatsaat illoqarfinnut qaninnermukaqqaartusammata kingornalu Qaqortumut, suliarineqarniarlutik.

Naammattumik pitsaasumik ikiorneqarneq misigisanngilaat, pissutigalugu tagiartuisartut immikkullu-paasisimasallit isorliunerusunut qaqutiguinnaq tikittarmata. Taava ikiuisoqatuaaraagat innuttaasup oqaluttuassartani aallaqqaataaniit nassuiaqaartarpaa, pissutigalugu inummik sullissisumik nutaamik tikittoqarmat. Innuttaasunut pissutsit tamakku nungullarsaataapput.

Specielt om bygder og fåreholdersteder

De udfordringer, som Tilioq har videreformidlet i foregående afsnit gør sig i endnu højere grad gældende for personer med handicap i de bygder og fåreholdersteder, som Tilioq besøgte. De oplevede en meget lang sagsbehandlingstid, og at de venter og venter på svar fra kommunen, fordi deres ansøgninger først skal ind til den nærmeste by og derefter til Qaqortoq for at blive behandlet.

De oplevede ikke at få nok kvalificeret hjælp, fordi terapeuter og eksperter kun sjældent besøger yderområderne. Og når denne hjælp så endelig kommer, skal borgeren forklare sin historie forfra, fordi det igen er en ny person, som kommer. Disse forhold er enormt opslidende for borgerne.

Narsamijit

INNERSUUSSUTIT

- Kommune Kujalliup isumagissagaa illoqarfiit akimorlugit misiittakkanik paarlaasseqatigiinneq, inunnik inalutilinnik sullissisut ilaat suliaasaqarfimmini kisi-meeqalutik nunaqarfinni minnerni najugaqarmata.
- Kommune Kujalleq aalajangikkanut maalaarnermik pisinnaatitaaffit imaluunniit aalajangikkat suliareq-qinnissaanik pitsaanerumik paasisitsissutigisassagai.
- Kommune Kujalliup pitsaassusissatut malitarisassius-sasoq, innuttaasoq qanoq sivistigisumik allakatigut uppersaatitnik pissarsiaqarnissaanut utaqqisinn-qartigisassanersoq, qinnuteqaatillu aalajangiivigine-qarnissaanut qanoq sivistigisumik suliarineqartassanersut, aalajangiussanullu tunngasumik allakkatigut ilisimatitsisoqartassasoq, qinnuteqaammut akuersisoqartillugu aammali itigartitsinermi maalaarfusinnaasunut paasisutissiilluni.

ANBEFALINGER

- At Kommune Kujalleq sørger for erfaringsudveksling på tværs af byerne, da nogle handicapfaglige medarbejdere sidder meget alene med deres fagområde i de mindre byer.
- At Kommune Kujalleq oplyser bedre om rettigheder i forhold til muligheder for at klage over eller anke afgørelser.
- At Kommune Kujalleq udarbejder kvalitetsstandarder for, hvor lang tid der skal gå, inden borgeren får en skriftlig bekræftelse på, at ansøgningen er modtaget, og hvor lang tid, der må gå, inden ansøgningen behandles og afgøres samt at borgeren får en skriftlig begrundelse for afgørelsen – tilkendelse såvel som afslag og ankemulighed

Vittus angerlarsimaffiminni
tummeqqat naqqani issiavoq
Vittus sidder på hjemmets trapper

Allaaserisaq: Nukappiaqqamut
annertuumik innarluutilimmut
ataqatigiissumik
aaqqissorluakkamillu
sullissineq amingaataavoq

*Najaaraq Stephensenip ernera Vittus qulingiluanik
ukiulik qiteralimmigut nakkartoornermik
innarluuteqarluni inunngorpoq, sullinneqarnissaalu
arnaanit tamatigut ilungersuutigineqartarpoq.*

Najaaraq Stephensen september qaammataani ilisimatineqarpoq inissiamut nutaamut ilaqutariinnullu naleqquttumik kiisami nuussinnaanngorlutik.

– Naleqqutinngittukulumik najugaqarpugut qalialimmik, taava kisianni ippassaq (17.oktober 2019) qujanartumik siarnerfigineqarpunga naleqqunnerusumik nuuttariaqalersugut, qaliaqanngitsoq. Ikani blokkiniiissuugut tummerarpassuaqanngitsumi. Taanna ilungersuutigikatalillarlugulu iluatsippoq. Neriuppunga qaammat tulliani nuussassugut, Najaaraq Stephensen Vittus Berthelsenip saniatigut marlunnik qitornalik oqarpoq.

Tassami ernini qummut qalianut nammineq majuuttuaannartariaqartarpaa.

– Qasunarsingami aamma qummut amnullu paarerpiaannaavillugu, navianartarami ilaannikkut qerattaqquteqanngik-

Portræt: Der mangler
en koordineret og
helhedsorienteret hjælp
til en dreng med
vidtgående handicap

Vittus Berthelsen på ni år er født med rygmarvsbrok, og for moderen er det en uendelig kamp med at holde styr på hjælp og sagsbehandling.

Najaaraq Stephensen fik en god nyhed i september i 2019 om, at familien endelig kan flytte til en lejlighed, der passer til hendes familie, som omfatter hendes søn, en dreng med et fysisk handicap.

– Vi bor i en lejlighed med mange trapper op til 1. etage. I går blev jeg ringet op om, at vi kan flytte ind i en lejlighed ovre i blokkene på ét plan og uden trapper. Det har været en hård og sej kamp for at få den lejlighed, og jeg håber, at vi kan flytte ind allerede i næste måned, siger Najaaraq Stephensen, der er mor til Vittus Berthelsen og to andre søskende.

Hun skal altid bære sin store dreng, der ikke selv kan gå, op til 1.etage.

– Det er også anstrengende at gå op og ned ad de trapper, mens jeg holder godt fat i ham, og det er

kaangat, uanga nammineq ikiortarpara. Ulluinnarni aamma paarsisoqartarpoq aamma tapersersorteqartarpoq, taassuma aamma qummut majuuttarpara, Najaaraq Stephensen oqarpoq.

Qiteralimmigut nakkartooqqalluni inunngorpoq

Vittus Berthelsen 2010-mi qiteralimmigut nakkartooqqalluni inunngorpoq. Qiteralimmigut nakkartooqqasutut innarluutaa assigiinngitsunik sunniuteqarpoq, tassa ulluinnarni ikorfartorneqartuarnissaanik kiisalu inuttaanut naleqqussakkanik ikiuutitik pisariaqartitsiuaannartussaavoq. Ullullu tamaasa iisartaqaqarpoq, quumi aqquataatigut aseruuttoornaveersaatitik aamma aakilliornermut iisartakkanik, aamma kørestoleqarpoq isikkamigullu qerattaqquteqarluni. Immikkullu nerisarfimmi issiaveqarluni. Triptrap stol-imik issiaveqarluni.

– Sunniutai sakkortulaaqaat, maannakkut arfineq sisamanik ukioqaraluarluni ulluinnarni nangeqartuaannaavissooq. Taavalu timaa nukilaattukuluusarpoq, isigaalu qerattaqquteqarlutik maannalu rullestolertarluni. Pisussinnaangaluarpoq. Pisungaatsialeraangami qiteralini ilaannikkut anniarilertarpara, soorlu pilikappallaaleraangami, taava eqqissisimaalertarluni, Vittusip arnaa Najaaraq Stephensen oqarpoq. Vittus qiteralimmigut nakkartooqqanermi saniatigut aamma uummalluttuulluni inuuvoq.

Vittusip inunngorneraniit innarluuteqarnera pillugu kommunimi innarluutilittut nalunaarsugaanissaa aamma ilungersuutigineqarnikuuvoq, tamannalu inunnik isumaginninnermut maalaaruteqartarfimmut suliasannagortinneqarpoq, inuttut innarluutilittut nalunaarsugaalerneranik inunnullu annertuumik innarluutilinut ikiorsiisarnermut inatsit naapertorlugu sulinneqalernissaanik aalajangiisoqarluni.

– Tassani maalaaruteqarnek iluaqutaanikuuvoq, borgmesteri allaat angullugu maalaarnikuuvugut, innarluuteqarneralu aallaavigalugu ikiorserneqalerluta. Soorlu ilaanni anaanatut taamatut pisoqartillugu eqqarsartarpugut, suinnartugununa tamaani, akiuutiinnaavilluta, naluara suna oqinneq ujartussarnerlugu. Najaaraq Stephensen oqarpoq.

Vittus atuarnermi malinnaavoq

Vittus ullormut Nanortallip atuarfiani 4.klassemi naliginnaasumi atuartarpoq malinnaalluarlunilu.

– Ajunngilaq, ingerlalluarpoq, soorunami ilaanni ilungersunarinnaavoq, kisianni malinnaavoq. Matematik kalaallisut malinnaalluarpoq aamma atuartarpoq, qallunaatullu atuarsinnaalluni aamma paasinnittarpoq, mikillunilimi aamma Danmarkimiittarami, paasinnissinnaasarpoq, Najaaraq Vittusip atuar-

nogle gange farligt, når han ikke har sin skinne på. Jeg er den eneste til at hjælpe ham udover hans støtteperson, der er der dagligt, som også tager ham med op til 1.etage, fortæller Najaaraq Stephensen.

Født med et rygmarvsbrok

Vittus Berthelsen blev født med rygmarvsbrok i 2010. Der er forskellige følger af hans rygmarvsbrok. Han vil hele sit liv have behov for en støtteperson og hjælpemidler, som er tilpasset ham. Derudover skal han dagligt tage medicin, som skal forebygge urinvejsinfektioner og blodmangel.

– Følgevirkningerne af hans rygmarvsbrok er ret drastiske, selvom Vittus er ni år, så skal han på grund af sit rygmarvsbrok bruge ble. Han kan også være meget svækket fysisk. Han har en fodstøtte og en kørestol, for selvom han kan gå lidt, så får han ondt i sin ryghvirvel, hvis han går for meget. Og når han er oppe at køre, så kan han også stoppe op og falde til ro, siger Najaaraq og tilføjer, at han også havde hul i hjertet, da han blev født.

Najaaraq fortæller om, hvordan det har været en kamp at få sin nyfødte søn registreret som person med et vidtgående handicap i kommunen og bede om hjælp i henhold til lov om støtte til personer med handicap. Familien klagede til Det Sociale Ankenævn samt Borgmesteren, og det endte med den afgørelse, at Vittus blev registreret som person med et vidtgående handicap.

– Det hjalp dengang at klage til Det Sociale Ankenævn og til Borgmesteren, for på den måde fik vi den støtte og hjælp, som vi havde krav på i forhold til loven. Under sådanne forløb kan jeg som mor tvivle på mig selv og tænke: Hvad fanden laver jeg her?! Vi kæmper hele tiden, hvor er det vi skal hen for at forbedre forholdene og vilkårene? siger Najaaraq.

Vittus følger godt med i skolen

Vittus går i en almindelig 4. klasse i Nanortallip Atuarfia, hvor han følger godt med i timerne.

– Det går godt for ham i klassen, selvom det nogle gange kan være lidt svært. Han følger godt med i matematik timerne, til grønlandsksprogundervisningerne, og han kan forstå og tale dansk, fordi han har

nerminut soqutiginninnera pillugu oqarpoq nangillunilu kammalaateqartarnera oqaatigaa,

– Meeratsialaasarami aamma kammaalaateqartaqaaq, soorunami ilaanni nuannaarnani angerlartarpoq, kamassaarneqalaarnini anniarilaartaramiuk. Meeraqataata maannakkut innarluuteqarnera sungiunnikuuvaat, aamma atuarfimmi nassuiaateqalaarnikuugama innarluutaa pillugu. Ukioq manna nassuiaasoqanngikkaluarpog. Siornatigut soorunami ilungersunalaarnikooqaaq, atuarumajunnaartarlunilu pigami kamassaarneqartarami. Kisianni soorunami kammalaateqartukuluusarpoq, nuannarineqartaqaaq atuaqatiminit, naliginnaasumik klassimi atuarpoq.

Vittus atuarnermi nalaani aamma kingorna inummik ikorfartorteqartuarpoq, ullormut akunnerit 8 ikorfartorteqartarluni.

– Atuaraangami aamma inummik ikorfartorteqartuaannartariaqarpoq, nangilersortuaannartussaangami. Akunnikkaarlugit taarsertuaannartussaangami, arnaa Najaaraq nassuiaavoq.

Rigshospitalimi iisartakkanik misiliinikkut nangeqartarunnaarnissaa kingullermik misissortikkiartormat misilerarneqaraluartog, iluatsinngittumilli.

Inunnik ikorfartorteqarnermi ilungersuutit

Vittus Berthelsenip inunnik ikorfartorteqarnermigut sullissisorisimasai kiisalu kommunimi inunnik innarluutilinnut sullissisui ukiuni tamani taarserarnerujussui kiisalu ulluinnarni suliar tunngitsoortoqartillugu ilungersuutit imaaliallaannaq aaqqinneqarsinnaasanninneri Najaqqap oqaluttuarai.

– Isumaliuteqartaqaanga, soorlu ulluni makkunani kommunilu atuarfillu ataatsimeeqatigivakka, ilungersunarseqqagammi. Efterårsferiannngikkallarami ilungersunarsinami, paarsisoqarniarnera ilungersuutigilaartarakku. Tapersersortitut paarsisua meeraqarami napparsimatitsisarunilu, taava taartisaanik ilaanni aggingngitsoortoqartillugu, imminnut pisuutitaannerat kommunip atuarfiullu akornanni tupigilaartaqaakka, Najaaraq Stephensen oqarpoq nassuiaallunilu ilaanni suliffimmiit soraaginnarluni ernini isumagisariaqartarlugu.

– Ilinniartitsisut nammineerlutik uannut attaveqartarput, paarsisua takkussimangikkaangat. Ilaannikkut allatut ajornartumik soraaginnarlunga paariinnartariaqartarpara, Najaaraq nassuiaavoq oqarlunilu tapersersorteqarniarneranut ataqatigiissaarisog kommunimi sulisuummat, nuannerpallaanngitsumillu assersuuteqarpoq.

– Ataasiaq inummik ikorfartortimik paarsisoqaavinnani ulloq naallugu nangia taarserneqarnani, sianerfigitinnangalu. Taannartaa kamaammissutigigakku atuarfiup pisortaata tul-

været i Danmark ofte, siden han var helt lille, siger Najaaraq og tilføjer, at han også har venner i skolen.

– Han er en god dreng og har derfor mange venner. Han kan selvfølge godt komme hjem nogle dage, hvor han er ked af det eller mut, fordi han ikke kan lide, når børn driller. Til gengæld har børnene i skolen lært om hans handicap, og de har vænnet sig til det. Og jeg har orienteret skolen om hans handicap, og hvad det betyder. Det har været så hårdt at der på et tidspunkt var en periode, hvor han ikke længere ville i skole, fordi børn drillede ham. Men han er en god dreng, han har venner i skolen, og klassekammeraterne er glade for ham.

Vittus har en støtteperson med sig otte timer om dagen, også når han er i skolen.

– Han skal altid have en støtteperson hos sig, fordi han hver time har brug for at få skiftet bleen, siger Najaaraq og forklarer, at det seneste medicinsk forsøg i Rigshospitalet, som havde til formål, at han kan blive fri for ble, ikke lykkedes.

Udfordringer med at have en støtteperson

I alle de år, hvor Vittus har haft en støtteperson, som kommunen har koordineret og stået for, har der været stor udskiftning blandt støttepersoner og blandt sagsbehandlere i kommunen. Det er en stor udfordring for Najaaraq, når en støtteperson ikke kommer på arbejde.

– Jeg har rigtigt mange tanker omkring det, som er problematisk, for eksempel er jeg i de her dage i en dialog med kommunen og skolen, fordi det er anstrengende ikke at have en stabil støtteperson. Vittus' støtteperson har mindre børn, og derfor kan hun have fravær på grund af børnenes sygedage. I de tilfælde kan det ske, at der slet ikke kommer en vikar som støtteperson til skolen. Jeg kan undre mig over, at kommunen og skolen skyder skylden på hinanden om manglende vikar eller støtteperson, siger Najaaraq og forklarer, at hun kan have dage, hvor hun er nødt til at forlade sit arbejde og passe sit barn i stedet.

– Lærerne kontakter mig, når støttepersonen ikke er mødt op, og i de tilfælde skal jeg bare forlade mit arbejde og sørge for at passe ham, siger Najaaraq og beretter om en grel konsekvens, det medfører, hvis støttepersonen ikke kommer.

lia taavalu kommunimi ikorfartortinik ataqatigiissaarisooq ataatsimeeqatigalugit, kisianni aggersarneqassuunga, nassuiaasseqqittariaqassuunga ilinniartitsisui ilagalugit, Najaaraq Stephensen oqarpoq, Vittusimmi akunnikkaarlugit nangia taarserneqartarnissaa pisariaqarluinnarpoq.

– Kommunimii ippassaanikkunnilu oqarfigitippunga, atuarmiunngooq inummik ikorfartorteqarniluni paarsisoqarnera nakkutigisassarivat, taava kommunit innarluutlinnut tunngasut suliassaralugit, ilungersunarpoq, taavalu kommunimi suna tamaat aqqusaqqaarlugu iluatsis-sinnaasarami.

Inatsisit

Inatsisit naapertorlugit annertuumik innarluutillit innarluuteqarnermik aallaaveqartumik aningaasartuuteqarnerussappata taava tapiissutinik qinnuteqarsinnaapput. Soorlu nangingut tapiissutit. Anner-tuumik innarluutillit ikiorserneqartarnerat pillugu Namminersorlutik Oqartussat nalunaarutaat nr. 8, 25. juni 2014-imeersoq annerusumik paasisaqarfigiumallugu atuarak

– Der var en dag, hvor han ikke havde haft en støtteperson en hel dag, hvor ingen havde skiftet hans ble, som var helt fyldt op. Ingen fra skolen ringede til mig for at underrette mig om en manglende støtteperson den dag. Jeg blev så gal, at jeg indkaldte til møde med både støttepersonkoordinatoren i kommunen samt viceskoleinspektøren, og vi skal mødes igen for at drøfte sagen videre.

– Forleden dag sagde de fra Kommunen, at det er skolens ansvar at holde styr på, om der er en støtteperson til stede, og de er koordinatore for støttepersoner! Det er helt grotesk og meget anstrengende.

I forhold til lovgivningen

Ifølge lovgivningen kan en person med vidtgående handicap som har væsentlige merudgifter som følge af handicappet, få økonomisk hjælp til at dække disse merudgifterne. Dette kan for eksempel være tilskud til bleer. Læs mere i Selvstyrets bekendtgørelse nr. 8 af 25. juni 2014 om hjælp til personer med vidtgående handicap §12

Ikiuutit assigiinngitsunit tunniunneqartartut

Inuttut annertuumik innarluutillit ikiorserneqarnissamik inatsit naapertorlugu, Najaaraq Stephensenip ernerrata innarluuteqarnera pequtugalugu nangingut tapiiffigineqartarput, taakkua aatsaat qinnutigeqqaarlugit pisarsiarineqarsinnaapput.

– Qaqortumiit akuerineqaaqqaarlutik taava Nanortalimmut uteriarlutik, aatsaat tapiiffigineqarneri ingerlalersarput. Ilaanni allatut ajornartormik uanga nammineq akilertariaqartarlugit, uffa aalajangigaareernikuusut aallaqqaataaniit. Ukiup affakkaartarnialuarput tapisarnerit. Qaammatit pingasukkaapjaarput qinnutigisarneri, sunakuloq aqqusaaqqaarlugu massakkut aatsaat pisarpakka, Najaaraq Stephensen oqarpoq, tamannali kisimi akimmisaaarutaasangilaq, sulisut taarseraanneri aamma sunniuteqarnerluttarput.

– Aamma kommunimi sullissisoq nutaaq equngalaartarami nalornisarami, orneqattaarlugu aatsaat iluatsis-sinnaasratsigu. Qaqortumut aqut ungasilluni kipiluttunarpoq.

Forskellige hjælpemidler

Fordi Vittus er registreret som person med et vidtgående handicap i kommunen, har moderen i henhold til loven om støtte og hjælp til personer med vidtgående handicap, mulighed for at søge bletilskud, fordi de er en meromkostning som følge af et handicap.

– Administrationen i Qaqortoq skal altid først godkende min ansøgning om bletilskud, så sender de svaret retur til kommunkontoret i Nanortalik, og først der kan de udbetale tilskuddet til mig. Nogle gange bliver jeg nødt til selv at betale for bleerne, selvom jeg har fået bevilliget bletilskud. Bletilskuddet skulle ellers kunne udbetales for et halvt år ad gangen, men jeg skal søge om tilskud for hver tredje måned. Hver eneste gang skal jeg igennem en møde af sagsbehandling, før at det lykkes, siger Najaaraq og forklarer, at det ikke er den eneste hindring i forhold til administrationen.

– Og en nyansat medarbejder i kommunen kan nogle gange ikke finde ud af at behandle ansøgningen. Så bliver jeg nødt til at komme og forklare gentagne gange, før det lykkes. Der er langt til beslutningstagerne i Qaqortoq, og det er ikke lige til, siger Najaaraq.

Vittup kaassuatakkamik issiavia
Vittus kørestol

Vittup isikkamigut qerattaqutaq
Vittus fodstøtte

Erneratalumi kørestolia alliartornera malillugu aamma taar_sigassaasarpog iluarsagassaasarlunilu, allaffissor-nikkullu aalajangiisartunut aqut ungasippoq.

– Maanna kaassuatakkamik issiavia aserorpoq, issiaviup ornavaffia ajorteqqavoq, assakaasua qaaqattaariaannaavilluni, sillimmateqanngilaq, aatsaat Qaqortumukaateqqaarlugu iluarsineqarsinnaavoq, sungiusaasua aatsaat tikippat iluarsineqarsinnaapput. Decemberimi tikippat aatsaat iluarsineqarsinnaapput. Pissutsit equnganermik innarluutilinnut tunngasut, soorunami ilaanni kiserliortaqaanga.

Angalaniarneq paqumisunnartartoq

Najaaraq ernini Vittus Danmarkimut Rigshospitalimut qiteralimmigut nakkartooqqaneraniq tunngasumik misissortikiartuleraangat angalaqatigisarpaa. Najaaraq aamma Vittus aggustimi kingullermik angalapput, 2020-milu upernaamut angalaqqissallutik. Disko Linep targaanik angalla-taanit Vittusip kørestoleqarnera eqqumaffiqineqartanngilaq, angalanerullu nalaani innarluutilinnut naleqqussakkaniq perusersartarfinnik periarfissaqanngilaq.

– Air Greenland Narsarsuakkooraangatta ikiartorniarluta aperisarpaannga kørestoleqassanersoq imaluunniit ikior-teqassanersoq, taanna pitsaavoq. Taava Disko Linekkut tamanna eqqumaffiginnginamikku malunnaqaaq.

Sønnens kørestol er også ved at falde fra hinanden, hvor armlænet er røget af, og dækkene er slidt.

– Hans kørestol er slidt og der er ikke en ekstra kørestol, han kan bruge imens. Hans armlæn er faldet af, og hjulene punkterer konstant. De kan først reparere den fra Qaqortoq, og en træner, som kommer til Nanortalik engang i december, kan først rette den til, når han er kommet til byen. Der er helt skæve forhold for personer med handicap her i byen, siger Najaaraq.

Najaaraq har det svært med at holde helt styr på, hvem der egentlig har ansvaret for Vittus' fodstøtte samt sko, som udleveres af Rigshospitalet. Najaaraq er usikker på, om de udleveres på baggrund af en ansøgning fra Kommunens administration eller om det er sundhedsvæsenet, der har ansvaret.

Pinlige rejseforhold

Najaaraq og sønnen Vittus tager jævnligt afsted til Danmark, fordi Vittus skal til undersøgelser på Rigshospitalet på grund af rygmarvsbrokken. Najaaraq og Vittus var afsted i august og skal igen afsted til foråret 2020. Disko Line tager ikke hensyn til, at Vittus er en passager med en kørestol eller at de har behov for hjælp til at komme ombord targabådene.

– Når vi skal ombord Air Greenland fly fra Narsarsuaq, spørger de altid, om Vittus skal transporteres med en

Nanortalimmiit Narsarsuup tungaanut angalaniarnermi sissikkami utaqqisarfinnik kiisalu angallami inunnut innarluutinnut naleqqussakkanik perusuersartarfeqannginneranik ajornartorsiuteqartoq Najaaraq erseqqissaavoq

– Taakku targat utaqqisarfeqannginerat taavalu silamittarnerput, nillertinnerani silami utaqqinnermi erneru aseruuttoortu-aannarsinnaasarami, inuit aamma allat kørestolertut eqqarsaatigalugit eqqumaffigineqannginneri assut malugisinnava. Tassami soorlu assersuutigalugu Qaqortumut aallarpugut, kørestolet silamiittarput. Targat initaanni iluamik nanglersornissaanut periarfissaqanngilaq, anartarfiit annikinnermik. Inuppakuluut akornanni kannngusulaartoq nangia taarsersortariaqartarpara. Tassami allamik periarfissaqannginnaami. Soorluluuniit tamakku eqqumaffigineqalaarsinnaasut, tassami akunnermut ataasiaq nangia taarsertariaqartarpoq. Narsarsuarmut angalaneq 3-4 timet siviussuseqarsinnaasarpoq, Najaaraq oqarpoq.

Anaanatut isumaliuutit

Najaaqqamut ilaqutaanullu pissutsit ilungersunartuupput, ataqatigiissaartariaakkallu arlaqarput iluatsinniassappatalu ilungersortuartaqartarlutik, tamakkulu pissutsigalugit Kalaallit Nunaat qimallugu nuunnissaq Najaaqqap eqqarsaatigjalerpaa.

– Takorluuinnaqqavara Danmarkimut nuunnissaq, meeqqallu aamma isumasiortarlugit, oqinnerusoq ujtartortariaqarlugu, kisianni sulii eqqarsaatigillattaavara, aaljangernissara takkukkiartorpoq, Najaaraq oqarpoq. Nalornivoq qanoq iliorumaarnerluni, Danmarkimi ilaqtutani najugallit apersortarpei.

– Meeqqat angutaata soorunami tapersersoqaanga, ernitta pisariaqartitaat annertugamik, tamakkulu tamarmik Danmarkimi pissarsiarineqarsinnaajuannaramik, Kalaallit Nunaanni pissarsiarineqarsinnaajuannartannginnamik, Najaaraq oqarpoq nassuiaallunilu meeqqat angumminni aamma ukiut marluk tungaanut najugaqarallarsimasut nammineq anaanatut aamma qasuersarfeqarniassangami.

– Maluginngisannik ilungersortarsimavunga, qasuersarfeqalaarneralu iluaqutigeqaa, siorna decemberimi utermata eqeertutut misigisimavunga, ukiut marluk tungaanut ataataminiipput, assut iluaqutigeqaat, Najaaraq oqarpoq naggasiilunilu tulliani erninilu Danmarkimukarunik nuunnissamut tunngasunik apersuillunilu paasiniaajumarluni.

kørestol til flyet og ud af flyet. Det er Disko Line ikke opmærksom på, så jeg skal selv hjælpe ham ombord.

Najaaraq fortæller om manglende transitlokaler og ventefaciliteter i forhold til rejser med Disko Line og de trange kår ombord på bådene på vej fra Nanortalik til Narsarsuaq.

– Når vi venter udenfor i kolde perioder, så er der risiko for, at Vittus får betændelser. Det er ikke kun os, men også andre kørestolsbrugere der er passagerer, og ingen tager hensyn til kørestolsbrugere. Under sejlturene står kørestolene udenfor. Mens vi skal skifte ble blandt resten af passagererne. Det er pinligt for os og resten af passagererne, som skal være tilskuere til situationen, fordi toiletterne ikke er handicapvenlige. Vi skal skifte ble hver time, og en sejltur mod Narsarsuaq kan vare mellem 3-4 timer, siger Najaaraq.

Mors overvejelser

Fordi forholdene for Najaaraq og familien er vanskelige, og de skal holde styr på mange ting og kæmpe for at få tingene til at lykkes, så er hun begyndt at overveje at forlade Grønland.

– Jeg har fortalt mine børn om mine overvejelser, og vi er alle begyndt at tænke på, om vi ikke bare skal flytte til Danmark. For vi er nødt til at gøre vores hverdag lettere på en eller anden måde, siger Najaaraq, som stadig tvivler på, hvad hun præcist skal gøre, og vil spørge sine familiemedlemmer der bor i Danmark til råds om forberedelser.

– Børnenes far er meget forstående og støtter mig i situationen, fordi vores dreng har behov for så meget støtte, som kan skaffes meget nemmere i Danmark i forhold til her. Og det vil være utroligt meget lettere at få de nødvendige ting hurtigere og nemmere, siger Najaaraq og forklarer, at børnene boede hos deres far i næsten to år frem til december 2018, så hun kunne blive aflastet.

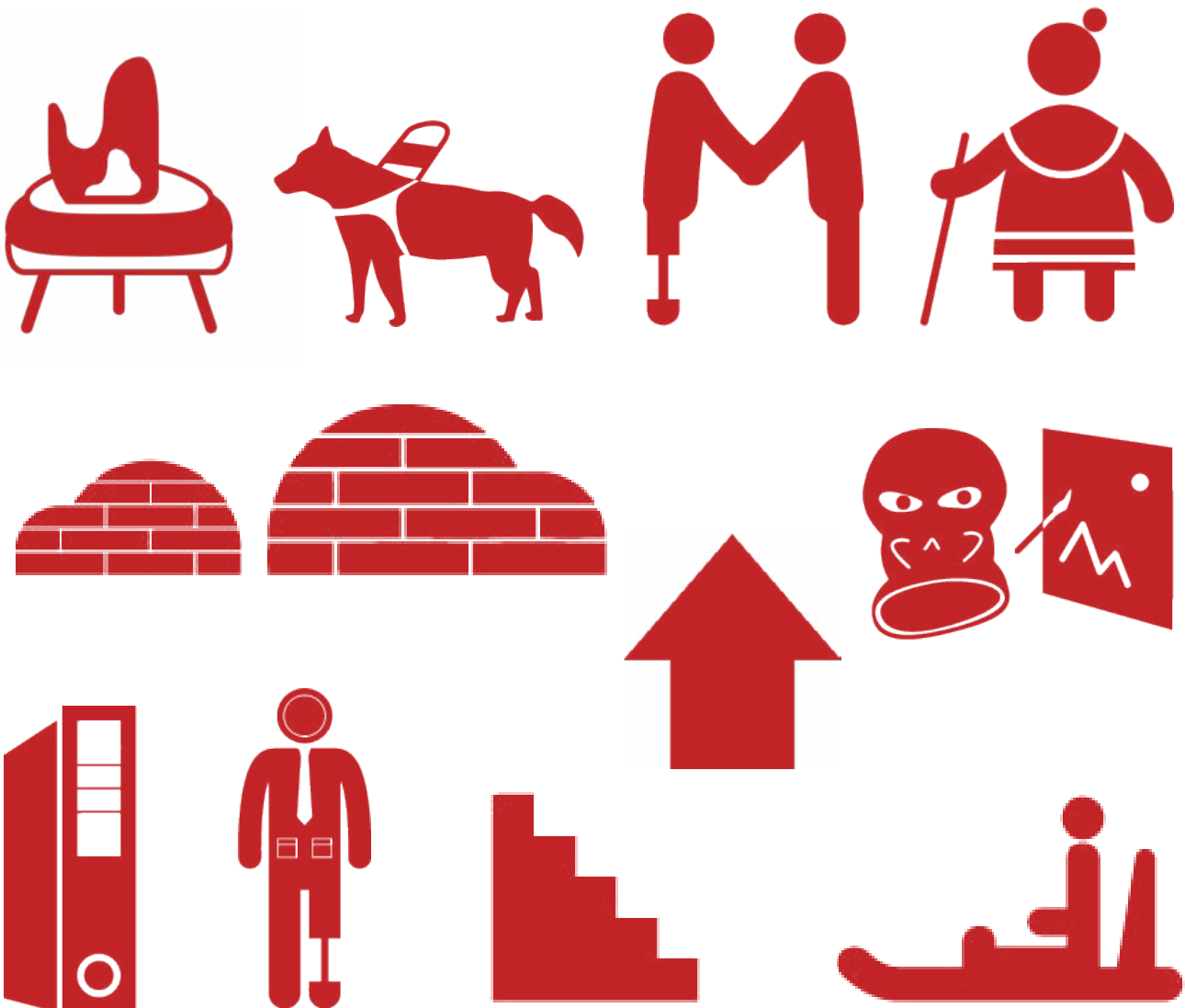
– Jeg fik så meget overskud og havde meget mere energi til at passe børnene, da de kom hjem til mig igen. Jeg havde ikke længere fornemmelsen af, hvor hårdt jeg havde det, inden de tog afsted til deres far. Den aflastningsperiode gav mig meget energi igen, siger Najaaraq og afslutter med, at hun vil spørge om flyttemulighederne næste gang, de er i Danmark til Vittus' undersøgelser.

Inaarsineq: Kommune Kujallermi Inuit Innarluutillit pillugit Isumaqaatigiisummik naammassiniarneranut akimmiffiusartut

Ataatsimut tamaat isigalugu Tiliup angalanermini naapitaanik oqa-loqateqarnerminit, oqaluttuarineqartuit aamma takusanit malugi-niakkanit oqaatigineqarsinnaavoq, Inuit Innarluutillit pillugit Isu-maatigisummik immikkoortuni arlalinnik Kommune Kujallermi ma-linninniarnissaannut akimmiffippassuaqartoq iluarsivigineqartari-aqartunik. Inerniliussinnaavarput isumaqaatigiisummi immikkoor-tuni ukununani 1, 3, 8, 9, 17, 18, 20, 24, 27 aamma 30-imi naammas-siniassallugit akimmiffeqarmat.

Konklusion: Udfordringer med at efterleve handicap-konventionen i Kommune Kujalleq

Overordnet set kan det udledes af de samtaler, beretninger og observationer, Tilioq mødte un-der orienteringsrejsen, at der er udfordringer i forhold til at leve op til flere artikler i Handicap-konventionen i Kommune Kujalleq. Vi kan kon-kludere, at der er udfordringer med at leve op til artiklerne 1, 3, 8, 9, 17, 19, 20, 24, 27 og 30.

Immikkoortut 1, 8, 9, 20 aamma 30 – Tikikkuminassutsip amigaataaneri inoqatinut mattunermik kinguneqarput

Ajoraluartumik Tiliup misigai innuttasut misigisimasut immi-neertitaallutik. Amerlaqaat ulluinnarni saatassanik naammas-sinniniarlutik kissaateqartut illoqarfimmi nunaqarfimmiluunnit ikiortigisinnaasaminnik ilaqutaqanngitsut. Arlallit pisortanit ikiortinnissamik qinnuteqarsimapput ikiortinnissamullu itigarti-neqarsimallutik. Tiliup naapippai amerlasuut utoqqalinerminni innarluteqalersimasut illoqarfimmi nunaqarfimmilluunnit anga-lassallutik sapersartut. Naapippavut amerlasuut isimmikut tu-saaniarnerminnilu innarluutillit, inoqatigiit aaqqissugaannut peqataassallutik sapersartut, isigisinnaannginnamik allallu oqa-lunnerat tusaasinnaanagu. Utoqqalinermi innarluutigineqaler-sartuq tassaavoq, utoqqaat amerlasuut pitsorluttunngortarma-ta. Misigisarpaat arlalitsigut pisortat illuutaannut katerittarfin-nullu iserfissat tikikuminaatsuusut. Tamanna Tiliup nammineq angalanermi uppernarsarparaa. Tamanut angallanissamut illo-qarfimmi nunaqarfimnilu Tiliup tikitaani aaqqissuussineqanngi-laq, naak maanna intsisini atuuttuni periarfissaqareeraluartuq. Tamanna kinguneqarsinnaavoq suli annerusumik kiserliortoqa-lerneranik inoqatinullu mattunermik, pissutigalugu inuk innar-luutilik inuiaqatigiinnut sammisassaqaartitsinernut killilerneqar-mat, tamanna taxarluni angalavallaarniaraanni aningaasartuu-titigut nammagassatut akisummat.

Artikel 1, 8, 9, 20 og 30 – Manglende tilgængelighed medfører social isolation

Tilioq oplevede desværre, at rigtig mange borgere følte sig overladt til sig selv. Der var rigtig mange, der ønskede hjælp til at klare dagligdagsgøremål, og som ikke havde familie i byen eller bygden til at hjælpe sig. Flere havde søgt hjælp hos myndighe-derne og fået afslag på hjælp. Tilioq mødte mange med aldersrelaterede handicap, som havde svært ved at komme rundt i byerne og bygderne. Vi mød-te mange med syns- og hørehandicap, der havde svært ved at deltage i sociale arrangementer, da det var svært at se eller høre andre. De aldersrela-terede handicap betød, at mange af de ældre var gangbesværede. De oplevede mange steder, at der var dårlige adgangsforhold til offentlige bygninger og samlingssteder. Dette kunne Tilioq ved selvsyn konstatere under rejsen. Der var ingen offentlige kørselsordninger i nogle af de byer og bygder, Tili-oq besøgte, til trods for at dette er en mulighed i den nuværende lovgivning. Dette kan medføre og yderligere forstærke ensomhed og social isolation, da personen med handicap bliver begrænset i so-ciale aktiviteter, da det er en omkostningstung byr-de at køre så meget i blandt andet taxa.

Immikkoortut 19 aamma 25 – Sulianik ingerlatsineq aamma kommunip ilusilernerá

Inuit naapitatta oqaatigisarpaat Qaqortumi aalajangiisar-tunut aqquq ungasseqisoq, tamanna aamma peqqutigalugu ikiortinnissaq ajornakusoortartoq. Tiliup inunnit innarluu-tilinnit arlarleriarluni tusartarpará, kommunit kattussuneri-sa kingorna puiugaasimasutut misigisarlutij. Inuit kommu-nimi aaqqissuussineq angallavigissallugu ajornakusoortu-tut misigisarput sullissisut immikkoortortallu akornanni uteqattaartinneqartarlutik. Amerlasuut aamma oqaatigaat kissaaatigalugu kommunip sulisui, sulianik ingerlatsisut aamma pillorisaasut aamma peqqinnissaqarfimmi atorfil-lit akulikinnerusumik tikittassasut, taammalilluni naapit-arneri attaveqaatiginiartarnerilu piuminarsinerussamma-ta.

Kommunimi sulianik ingerlatsisunik ataatsimeeqateqarner-mi Tiliuimit maluginiarneqarpoq, sulianik ingerlatsisup inatsimmik aalajangiinernut tunngavineqartartumik paa-sinnilluarsimanera qularnarmat.

Immikkoortut 17 aamma 19 – Tapiisarnermik aamma sulisunik amigaateqarneq

Inuit innarluutillit, qanigisaasa aamma pisortat misigi-vaat paaqqininnermi isumaginninnermilu sulisunik pissa-siorneq tigumminniinnarnerlu ajornakusortoq. Oqaluttua-rineqarpoq ikiuineq tapiisarnerlu unitsinneqarsimasut suli-sussaaeqineq pissutigalugu, aaqqiissutissanmik suliniute-qarani. Inunnik innaarluutilinnik sullissinnermi sulisut erser-sippaat Kommune Kujallermi sulisunik naleqquttunik nas-sarniarneq ajornakusoortorujussuusoq. Atorfiit allagarta-liunneqartarput ilungersoqartarpullu atorfinitsitsiniarlutik. Inuttut ikorfartortit aamma angerlarsimaffinni ikiortit ator-finitsinneqaraangamik sivittsuinnarmik atasarput. Inuit in-narlutillit naminmerisaminnik inuneqassappata pingaar-tuuvoq sulisut ullut tamakkiallugit tigummiinnarnissaat ineriartortillugillu. Sulinnermi atugassarititaasut pitsaasuus-sapput suliainnullu nleqqussarlutik. Suliassaq tamanna

naammassineqanngippat iluarinan-ngitsunik inuit innarluutillit ulluin-narni inuunerannut kinguneqar-sinnaavoq.

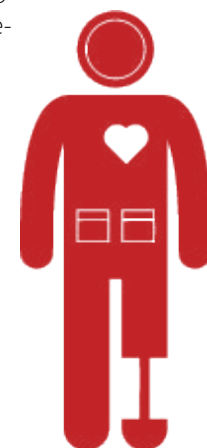
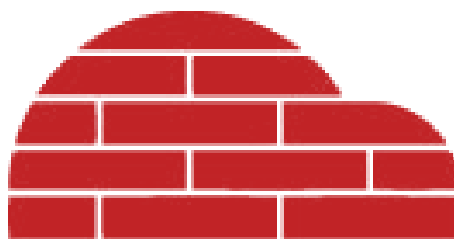
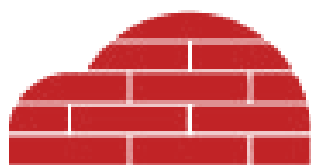
Artikel 19 og 25 – Sagsbehandling og kommunalstruktur

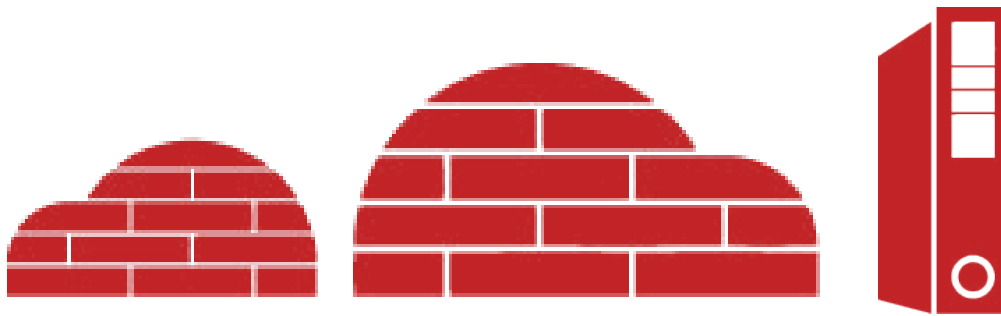
Mange af de mennesker, vi talte med, gav udtryk for, at de følte, der var langt til beslutningstagerne i Qaqortoq, og at de derfor følte, det var svært at få hjælp. Tilioq hørte flere gange, at borgere med handicap følte sig glemt, efter at kommunerne var blevet sammenlagt. Borgere oplevede det kommunale system som enormt svært at manøvrere i – de følte, de blev kastet frem og tilbage mellem medarbejdere og afdelinger, hvis de overhovedet fik et svar. Mange gav også udtryk for, at de ønskede, at kommunens medarbejdere, sagsbehandlere og terapeuter samt sundhedsvæsenets ansatte kom på besøg oftere, da det vil gøre kommunikationen langt nemmere at mødes med dem.

Ved et møde med kommunale sagsbehandlere oplevede Tilioq, at der var uklarhed om, hvorvidt en sagsbe-handler var fortrolig med det lovgrundlag, som afgørel-ser skal træffes ud fra.

Artikel 17 og 19 – Mangel på støtte og personale

Både personer med handicap, pårørende og myndighe-derne oplevede, at det er svært at rekruttere og fasthol-de medarbejdere inden for pleje- og socialsektoren. Der blev berettet om, at hjælp og støtte var ophørt på grund af personalemangel, uden at der blev iværksat alterna-tive løsninger. Flere handicapfaglige medarbejdere gav ligeledes udtryk for, at det var en stor udfordring at finde egnet personale i Kommune Kujalleq. Der blev gen-opslået stillinger, og man forsøgte ihærdigt at ansætte folk. Støttepersoner og hjemmehjælpere var også en stor mangel, og når de endelig blev ansat, var de kun i stillingen i meget kort tid. Hvis personer med handicap skal leve et selvstændigt liv, er det vigtigt at fastholde og udvikle det personale, som arbejder med dem hver eneste dag. De skal have ordentlige arbejdsforhold og klædes på til deres opgave. Hvis denne opgave ikke løftes, kan det medføre negative konse-kvenser for personer med handicaps dagli-ge liv.

Immikkoortut 3 aamma 19 – Paaqqinnittarfiit aamma najugaqarnissamik neqeroorutit

Inuit innarluutillit ilaat kommunip neqeroorutaani aamma Namminersorlutik Oqartussat ulloq unnuarlu paaqqinnittarfiani kukkusumik inissineqarsimapput. Tammatut misigaavut meeqqat pingasut lvaqqamut kukkullugit inissineqarsimastut ineriartonerminnilu kinguarlutik. Inuk ataaseq illoqarfimmit allamut nuutsineqarnersimavoq, najugaqarfigisaa illoqarfimmi allamiittoq matummat aamma maanna najugaqarfimmi naleqquffiginngisamini inissineqarsimavoq. Misigaarputtaaq kommunip (najugaqarfiutaa aamma najugaqatigiiffik) mikingaatsiarmata nungullarsimallutik siunertamullu naleqqunnatik. Najugallit perusersertarfik aamma uffarfik ataaseq atorpaat, sulisullu najugaqarfinni naammaginatunin avatagiisinik atugassaqartinneqanngitsut.

Artikel 3 og 19 – Institutioner og botilbud

Nogle personer med handicap var fejlplacerede både i de kommunale tilbud og i selvstyrets døgninstitution. Således oplevede vi, at tre børn i lvaaraq var fejlanbragt og gik tilbage i deres udvikling. En person var flyttet fra den ene by til den anden, da en boenhed var lukket ned, og han var nu placeret i en boenhed, hvor han ikke passede ind. Vi erfarede endvidere, at de kommunale botilbud (boenheder og bokollektiver) hovedsageligt var meget små og slidte og ikke egnede til formålet. Der var mange beboere, der skulle deles om et toilet og badeværelse, ligesom personalet i enhederne heller ikke havde egnede faciliteter.

Immikkoortoq 24 – Ilinniartitaaneq aamma meeqqat immikkut ittunik pisariallit

Tiliup misigaa nassuiaasiortoqarniartillugu aamma meeqqanik immikkut pisariaqartitsisunik atuartitsinermi qaangerniagassaartoq. Atuartitsisut amigaatigaat meeqqat innarluutillit immikullu pisariaqartitsisunik atuartitsinermit ilisimasagarnissaq. Aamma MISI tikittarneri akuttusarmata utaqqinartarpoq meeqqat pillugit nassuiaasiortoqarnissaa. Atatsip angerlarsimaffimmi atuartitsineq ingerlappaa misigisimanilulu suliasaminut tulluurtunik piginnaasaqarluni. Meerartagut TAMARMIK inuiaqatigiit siunissaraat – Aamma meeqqat pisinnataapput siunissami pitsaanerpaanik periarfissaqasallutik. Ilinniartitsisut atuartitsilluarnissaminut atortunik piginnaasassanillu amigaateqarpata meeqqat ineriartorerannut tapersersuisinnaangissanngillat, Tiliup ernummatigaa meeqqat ilaat katataasinnaasut. Tamanna isumaalunnarpoq.

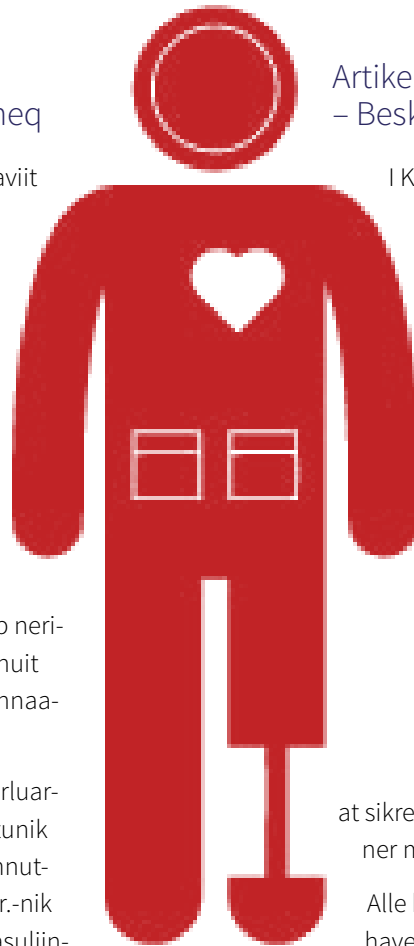
Artikel 24 – Uddannelse og børn med særlige behov

Tilioq oplevede, at der var store udfordringer med udredning samt undervisning af børn med særlige behov. Undervisernes manglende viden om, hvordan de bedst muligt kunne undervise børn med handicap og særlige behov. Det tog endvidere meget lang tid at få lavet udredninger på børnene, da der var meget langt imellem MISI's besøg. En enkelt forestod selv hjemmeundervisning og følte sig ikke godt nok klædt på til opgaven. Børnene er vores samfunds fremtid – ALLE børn. Og børn har ret til at få de bedste muligheder for deres fremtid. Hvis de lærere, som skal hjælpe børnene i deres udvikling, ikke er klædt ordentlig på til at støtte dem i deres udvikling, er Tilioq bange for, at nogle bliver tabt. Dette er stærkt bekymrende.

Immikkkoortoq 27 – Suliffeqarneq aamma peqataaneg

Kommune Kujallermi Tiliup pulaapai sannaviit illersugaasut pitsaalluinnartullu, tunniusimasunik sulisullit aamma innuttaasunik nuannaartunik atorneqartartut. Tiliup kajumissarutigerusuppaa isumaliutigeq-qullugu sannaviit illersugaasut inuiaqatigiinnut peqataanissamut siuarsaataarnersut. Sannaviit illersukkat inuit innarluutillit pillugit isummiuteriikkanik nunguterisuuppat? Imaluunniit tamakku-ninnga 'attassititsuuppat'? Pissutigalugu inuit innarluutillit Brugseni Pilersuisumiluunniit naapitassaangimmata. Tiliup neruutigaa tamanna isumaliutigineqassasoq inuit innarluutillit siunissami isumalimmik sulisinnaaner at qularnaarumallugu.

Kikkut tamarmik pisinnaatitaapput isumaqarluartumik inuunissamut aamma isumaqarluartunik suliffeqassallutik. Tassa assersuutigalugu innuttaasut paasissagaat soq akunnermut 15 kr.-nik akissarsiaqarlutik sulisarnersut. Tamanna asuliinnaq pisussaatisinerusinnaangilaq, krydsilerlugulu tassa sulisut. Paasinninnissaq pingaarpoq misigeqqulugu isumaqaluartumik sulilluni. Aamma pingaarpoq aalussinerusinnaneq nikerartumik sulisinnanermut aamma periarfissanut allanut piffissap ilaani atorfilimmut. Kikkuluunniit inuiaqatigiinnut namminneq pisinnaanertik malilugu peqataasinnaapput, taamaallaat atukkanik eqqortunik atuigaanni. Suliaq illersugaagalarpat imaluunniit nikerartumik sulinerupat imaluunniit allatut aaqqissuussami.

Artikel 27 – Beskæftigelse og inklusion

I Kommune Kujalleq besøgte Tilioq mange rigtige fine beskyttede værksteder med engagerede, handicapfaglige medarbejdere og glade borgere. Tilioq vil dog gerne tilskynde til, at man overvejer, hvorvidt de beskyttede værksteder fremmer inklusionen i samfundet? Er de beskyttede værksteder med til at nedbryde de mange fordomme, der er, om personer med handicap? Eller er de med til at fordre dem, fordi man ikke møder en person med handicap, når man går i Brugseni eller Pilersuisoq? Tilioq håber, at dette vil blive overvejet i det fremadrettede arbejde med at sikre meningsfuld beskæftigelse til personer med handicap.

Alle har ret til et meningsfuldt liv og til at have meningsfuld beskæftigelse. Det er for eksempel vigtigt, at borgerne forstår, hvorfor de arbejder for 15 kroner i timen. Det er ikke noget, man bare kan pålægge dem og så krydse af, at de er beskæftigede. Forståelsen er vigtig for at føle, at man lever et meningsfuldt liv. Det er også vigtigt, at der sættes mere fokus på mulighederne for fleksjob og andre muligheder for deltidsstillinger. Alle kan bidrage til samfundet på sin egen måde, hvis bare man får de rigtige rammer for det. Om det er i beskyttet beskæftigelse, på deltid, i et fleksjob eller på en helt fjerde måde.

Naak Tilioq Kommune Kujalermi paasisitsiniaalluni angalanermi ernumanartumik maluginiaqaraluarluni oqaluttuarfigineqaraluartoq, Tilioq pitsanngorsaasoqarnissaanut annertuumik neriuuteqarpoq. Tiliup angalanermik nalunaarsiaani matumani akimmiffigineqartartut kisiisa aallutinnngilai. Tilioq neriuuteqarpoq iluarsiivigineqartariaqartut assigiinngitsut kommuni-miittut sammisimallugit, aammali nunamut tamarmut tunngatillugit, suliniuteqartoqarsinnaatillugu pitsanngorsaateqarsinnaaqqullugulu. Suliat sukumiisunngortikumallugit inuutinnarluutillit sullineratigut tamanut iluaqutaasumik.

Tiliup neriuuutigaa innersuussutit ataaniittut isumassarsivigineqassat kommunimit, Namminersorlutik Oqartussanit, Naalakkersuisunit, Inatsisartunit, peqqinnissaqarfimmit aamma suleqataasunit attuumassuteqartunit.

Til trods for en del bekymrende observationer og beretninger fra vores orienteringsrejse i Kommune Kujalleq har Tilioq store forhåbninger om forbedringer. Med denne rejserapport ønsker Tilioq ikke kun at have negativt fokus på de udfordringer, der er. Tilioq har en forhåbning om, at denne rapport kan være med til at belyse de forskellige udfordringer, som er i kommunen, men også på nationalt plan, således at der kan iværksættes tiltag, forbedringer og optimering af arbejder med personer med handicap til gavn for alle.

Tilioq håber, at de nedenstående anbefalinger vil blive taget til efterretning af kommunen, Selvstyret, Naalakkersuisut, Inatsisartut, sundhedsvæsenet samt andre relevante aktører.

TILIUP INNERSUUSSUTAI

Tiliup angalanermik nalunaarutaanimatumani sammineqartunut tamanut tunngasunut, ataanilu takuneqarsinnaasut, innersuussutit arlallit sammisanut assigiinngitsunut immikkoortippai.

Innersuussutit assigiinngitsunut sammitineqartarput apuuffissaqarlutilla aamma taamaattumik nalunaasorneqarsimalutik pisortat sorliit aamma sulisut sorliit isumaqarfigigivut apuuffiussasut. Neriuppugut innersuussutit tunngavissiiu-maartut isumassarsianik aamma pitsanngorsaatinik.

TILIOQS SAMLEDE ANBEFALINGER

Nedenfor oplistes en række anbefalinger til de forskellige temaer, som Tilioq har belyst i denne rejserapport.

Anbefalingerne har forskellige målgrupper og modtagere og er derfor oplistet ud fra hvilke myndigheder og aktører, vi mener, de skal stiles til. Vi håber, at anbefalingerne kan danne grundlag for inspiration og forbedringer.

KOMMUNE KUJALLEQ:

- Kommune Kujalliup Namminersorlutik Oqartussat suleqatigalugit ammassissasut inunnut innarluutilinnut nammineq najugaqarnissaannut taperserlugit imaluunniit taarsigassarsisillugit inunnut innarluutilinnut pisatsersuknik inuit innarluutillit attartukkani najugaqartutuulli.
- Kommune Kujalleq inunnik ilisimasalinnik nalunngineqareersunik atuissasoq (ilaatigut Tungujortuaqqami) taak-kulu atorlugit atuartitsisut ikorfartuisullu kommunip sin-nerani –piginnaasatigut qaffassassagai.
- Kommuni Kujalliup isumagissagaa MISI illoqarfinnut nu-naqarfinnullu tikinnerusalissasoq, imaluunniit isumaliu-tigissagaa pisut ilaanNi telekkut aaqqiissutissanik periar-fissiissasoq.
- Kommuni Kujalliup meqqallu atuarfiisa pitsanngorsassa-gaat meeqqat immikkut pisariaqartitsisut suleqatigissuti-ginerat.
- Kommune Kujalleq suliniuteqassasoq sumiiffimmi inuk aallaavigalugu tamanut atuuttunik aaqquissuussinissa-mik, nunaqarfinnilu inuit attaveqaatigiinnerat nukittoog atorluarneqartassasoq.
- Kommune Kujallermi sulianik ingerlatsinerminni aamma isumaliutigissagaat inunnut innarluutilinnut qanigisaa-sut. Taakkuami aamma innarluutilimmuut qangisaasutut qaangerniagassaqartaramik.
- Kommune Kujalliup isumagissagaa illoqarfiit akimorlugit misiittakkanik paarlaasseqatigiinneq, inunnik innaluuti-linnik sullissisut ilaat suliasaqarfinninni kisimeeqalutik nunaqarfinni minnerni najugaqarmata.
- Kommune Kujalleq aalajangikkanut maalaarnermik pisinnaatitaaffit imaluunniit aalajangikkat suliareqqin-nissaanik pitsaanerusumik paasisitsissutigisassagai.
- Kommune Kujalliup qularnaassagaa innuttaasut innar-luutillit angerlarsimaffeqartassasut namminneq pisaria-qartitatik malillugit.
- Kommune Kujalliup misissussagaa illoqarfinni tamani najugaqarnissamik neqeroorutininik pisariaqartitsisoqar-nersoq aamma najugaqarnissamik neqeroorutit naleq-qussarneqassanersut nutarsarneqarlutillu, taamaalillutik innunnut innarluutilinnut neqeroorutini najugalinnut naleqqullutik.

KOMMUNE KUJALLEQ:

- At Kommune Kujalleq i samarbejde med Selv-styret åbner op for, at mennesker med handi-cap i egne boliger ydes tilskud eller lån til han-dicapvenlig boligindretning på samme vilkår som mennesker med handicap i lejeboliger.
- At Kommune Kujalleq gør brug af de vidensper-soner, der allerede forefindes (blandt andet i Tungujortuaraq) og bruger disse til at opkvalifi-cere undervisere og støttepersoner i resten af kommunen.
- At Kommune Kujalleq sørger for, at MISI kom-mer mere ud til alle byer og bygder eller over-vejer om tele-løsninger er en mulighed i nogle tilfælde
- At Kommune Kujalleq og folkeskolerne forbed-der deres samarbejde omkring børn med særlig-behov.
- At Kommune Kujalleq arbejder på at skabe lo-kale og helhedsorienterede løsninger, der tager udgangspunkt i individet, sådan at de stærke netværk i bygderne bliver aktiveret bedre.
- At Kommune Kujalleq i forbindelse med deres sagsbehandling også indtænker de pårørende til personer med handicap, da det indimellem kan være en lige så stor udfordring at være på-rørende som selv at have et handicap.
- At Kommune Kujalleq sørger for erfarings-udveksling på tværs af byerne, da nogle handicapfaglige medarbejdere sidder meget alene med deres fagområde i de mindre byer.
- At Kommune Kujalleq oplyser bedre om rettig-heder i forhold til muligheder for at klage over eller anke afgørelser.
- At Kommune Kujalleq sikrer, at borgere med handicaps hjem er et sted, der passer til deres behov.
- At Kommune Kujalleq undersøger, om der er behov for flere botilbud i alle byer, og om de eksisterende botilbud skal tilpasses og re-noveres, så de passer til borgerne med handi-cap, som bor i tilbuddene.

NAMMINERSORLUTIK OQARTUSSAT, NAALAKKERSUISUT AAMMA INATSIARTUT

- Inatsisartut innarluuteqarnek tunngavigalugu immikkor-titsisanninnissamik inatsisiliortariaqarput.
- Inatsisartut inatsisiliussasut tamakkiisumik sammisumik aamma inuunermut tamarmut isigisumik, taamaalilluni piginnaanikillinerit, innarluutit aamma ukioqqortussutitigut immikkoortut mininneqassanngitsut.
- Inatsisartut illuliornermi malitarisassiat ullumikkumut naleqqussassagaat aamma sanaartortoqarnerani nutarsaasoqarneranilu ilusiliineq tamanut tulluuttoq atornerqartassasooq ingerlaavartumillu nutarsarnermi tikikkuminartumik aaqiinerit isumagineqassasut taamaattaq qularnaarneqassasooq tamatumingna malititsinissaq.
- Naalakkersuisut pisortat suliariumannittussarsiorneranni, ilaatigut angallassinermut tunngasuni ilannguttassagaat tikikkuminarsaaneq suliariumannittussarsiornermut uut-tuutit toqqagassatut. Imaluunniit minnerpaaffiatigut al-lallugu suliariumannittussarsiornermi tikikkuminarsaaneq nassuiaatigineqassasooq.
- Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermut Naalakkersuisoqarfiup Ilinniarfissuullu qularnaassagaat ilinniartitsisunngorniat ilinniartitsisullu ilinniaqqittut atuartinneqartassasut atuartut assiiingitsunik innarluutaat ilannguttarlugit.
- Ilinniartitanermut, Kultureqarnermt, Ilisimatusarnermut Ilageeqarnermullu Naalakkersuisoqarfiup Ilinniarfissuullu, qularnaassagaat ilinniartitsisunngorniarnermi eqquteqqis-sagaat immikkut perorsaanermik liniefageqartarneq.
- Namminersorlutik Oqartussani pitsaaliuinermit isumagin-ninnermullu aqutsisoqarfik suleqatigalugit qularnaassa-gaat innuttaasut innarluutillit inissinneqartassasut nam-minneq pisariaqartitaat malillugit.
- Naalakkersuisut misissussagaat kommunalbestyrelse pisa-riaqartitatut amerlatigisunik najuaqarnissamut neqerooru-teqarnerisooq.
- Inatsisartut eqqutissagaat isumaginninnermi frikorti, taa-maalilluni inuit innarluutillit aatsat misiliisinnaammata nalinginnasumik sulinermik pisortanit pissarsiaminnik ilanngaavigineqaratik.

SELVSTYRET, NAALAKKERSUISUT OG INATSIARTUT

- At Inatsisartut indfører en lov mod forskels-behandling på baggrund af handicap.
- At Inatsisartut udarbejder love ud fra et helhedsorienteret og livslangt perspektiv, så ingen handicap og aldersgrupper bliver overset.
- At Inatsisartut opdaterer bygningsreglemen-tet og anvender universelt design, når der bygges og renoveres og løbende sørger for at være opdateret på nyere tilgængelige løsning-er samt sikrer effektiv kontrol med efter-levelse heraf.
- At Naalakkersuisut i deres udbudsrunder i for-hold til offentlige licitationer på blandt andet transportområdet indskriver tilgængelighed som et af de parametre, som udbuddet væl-ges efter. Eller som minimum skriver det ind i udbuddet, at der skal redegøres for tilgænge-ligheden i udbudsrunder.
- At Departementet for Uddannelse, Kultur, Forskning og Kirke og Ilinniarfissuaq sikrer, at lærerstuderende og lærere på efteruddannel-se undervises i at inkludere elever med for-skellige typer handicap.
- At Departementet for Uddannelse, Kultur, Forskning og Kirke og Ilinniarfissuaq sikrer indførelse af specialpædagogik som linjefag på seminarier igen.
- At Selvstyret i samarbejde med styrelsen for forebyggelse og sociale forhold sikrer, at borgere med handicap er placeret på institu-tioner, som passer til deres behov.
- At Naalakkersuisut undersøger, om kommu-nalbestyrelsen har det nødvendige antal bo-tilbud.
- At Inatsisartut indfører et socialt frikort, sådan at personer med handicap først kan prøve kræfter med det ordinære arbejdsmarked uden at blive trukket i offentlige ydelser.

- Inatsisartut nalilersoqqissagaat akileraartarnermi aaqjis-suussineq, anguniarlugu amerlanerit sulerusulernernissaat, pisortanit tunniuttakkat tapiisinnaanerillu tamaasa piingikkaluarlugit.
- Ilinniartitaanermut, Kultureqarnermut aamma Ilageeqarnermut Naalakkersuisoqarfiup aamma Peqqissaanermik Ilinniarfiup qularnaassagaat tapersersuisunik ilinniartitsineq annerusumik qitiusuminngaanniingitsumit pisassa-soq ilaatigut e-learningimi periarfissat atorlugit.
- Inatsisartut atorunnaarsissagaat pilersuisussaataaneq taamaalilluni inuit innarluutillit sulii annerusumik nammi-niussuseqarlutik inuusinnaatillugit
- At Inatsisartut revurderer skattesystemet, hvor det tilstræbes at skabe et bedre incitament til at få flere i arbejde, uden at alle offentlige ydelser og støttemuligheder bliver fjernet.
- At Departementet for Uddannelse, Kultur, Forskning og Kirke og Peqqinnissaamik Ilinniarfik sikrer, at uddannelse til støttepersoner i højere grad kan foretages decentralt blandt andet med anvendelse af e-learningmuligheder.
- At Inatsisartut afskaffer forsørgelsespligten, så personer med handicap i endnu højere grad kan leve et selvstændigt liv.

PEQQINNISSAQARFIK

- Kommune Kujallip aamma Peqqinnissaqarfiup aalajangersassagaat suleriaatit ilitersuutillu pilersinnaqqullugu innuttaasumut pitsaanerusumik ataqatigiissaarineq suleqatigiinnerlu, taanna sullissiiviit akornanni uterteqat-taagaaneq pinaveersaartinniarlugu.
- Peqqinnissaarfiup isumagissagaa inuit tarnimikut nappaatillit ukiut tamaasa peqqinnermikkut misissorneqar-tassasut.

INUIAQATIGIINNI SULLISSISUT ALLAT

- Sulisitsisut tamarmik tassunga ilagitillugit, Majoriaq, namminersorlutik inuutissarsiortut aamma Naalakkersu-isut pilesissagaat suliffiit imartuut ilaatigut piffissap ilaani atorfiit aamma nikeratumik sulineq.
- KNR-ip tusagassiorfiillu allat aallunnerussagaat qularnaassallugu aallakatitamik innunut innarluutilinnut atoruminartuussasut/tikikkuminartuussasut teknikikkullu atortoqarnermi periarfissaat pioreersut atorneqassasut.
- Tusagassiorfiit aamma inuiaqatigiit sinnerisa inuit innarluutillit eqqartortassagaat ataqqinninneq naleqassuserlu tunngavigalugit.

SUNDHEDSVÆSENET

- At Kujalleq Kommune og Sundhedsvæsenet fastsætter klare arbejdsgange og instrukser, så der skabes bedre koordination og samarbejde om borgeren, som derved ikke skal være kastebold mellem instanserne.
- At Sundhedsvæsenet sørger for, at personer med psykiske lidelser får et årligt sundhedstjek.

ANDRE AKTØRER I SAMFUNDET

- At alle arbejdsgivere, herunder Kommune Kujalleq, Majoriaq, det private erhvervsliv og Naalakkersuisut, skaber flere rummelige arbejdspladser med blandt andet deltidsstillinger og fleksordninger.
- At KNR og andre medier har mere fokus på at sikre, at deres udsendelser er tilgængelige for personer med handicap og bruger de teknologiske muligheder, der allerede findes.
- At pressen og resten af samfundet omtaler mennesker med handicap med respekt og værdighed.

*Tiliup allatseqarfiani sulisut Qaqortumi
Tilioqs sekretariat i Qaqortoq*

